

ԴԷՊՈՒՆՈՐ ՀԱՋԱՐԱՄԵԱԿ - 1

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

**ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԵՐԱԿԵՐՏՈՒՄԻ
ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ**

- Ա -

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ
ՄՈՆՈԲԷԱԼ
1997

«Մալխասեան» Հիմնարկութեան Տնօրէն
Պարոն Մկրտիչ Մալխասեանին

Յարգելի պարոն Մալխասեան

Մեր ժողովրդի համար նշանակալից այս փուլում յոյժ կարևոր-
ւում են ազգային գաղափարախօսութեան ընդհանրացմանը,
ազգային ինքնագիտակցման արժանապատիւ և իրատեսական
գնահատումներին ուղղուած այն դրոյթները, որոնք պարունակում են
Ձեր «Կրթութիւն», «Մշակոյթ», «Ֆինանս», «Տնտեսութիւն»,
«Թուաքանակ» հետազօտութիւնները:

Հայրենիք-Սփիւռք փոխառնչութիւնների և կրթական խնդիրների
շուրջ համազգային միտքը համախմբելու նպատակադրութեամբ ՀՀ
կրթութեան և գիտութեան նախարարութիւնը առանձին
հրատարակութեամբ Ձեր հետազօտութիւնները ներկայացնում է
հայրենաբնակ ընթերցողին, որը հնարաւորութիւն կ'ունենայ անմի-
ջականօրէն ծանօթանալու սփիւռքեան պայմաններում ձևաորուած
ազգային մտքի դրսևորումներին:

Բարձր գնահատելով տասնամեակների պրպտումների արդիւնք
հանդիսացող Ձեր հետազօտութիւնները, գտնում ենք, որ դրանք
պէտք է մաս կազմեն այն աշխատանքներին, որոնք միտուած են
Ազգի վաղուայ ճակատագրի որոնումներին, հալութեան
կենսունակութեան զօրացմանը:

Հալաստանում յիշեալ հետազօտութիւնների ներկայացումը,
դրանց շուրջ քննարկումները մեծապէս կը նպաստեն նաև Հայրե-
նիքի և Սփիւռքի կրթական համակարգերի լաւագոյն աւանդոյթների
մերձեցմանն ու ընդհանրացմանը, ազգային կենսունակ
գաղափարախօսութեան բիրեղացմանը:

Հայրենիքում Ազգային Վերակերտումի նշանաբանով անց-
կացող քննարկումների արդիւնքում ձևաորուող ծրագրերը ՀՀ
կրթութեան և գիտութեան նախարարութեան կողմից համապա-
տասխանաբար կ'ուղղորդուեն դէպի դպրոց և ուսուցիչ:

Յարգանքով՝

Լ. ՄԿՐՏՁԵԱՆ
Նախարար Կրթութեան և Գիտութեան

Կրթություն

EDUCATION

Կողքին՝ գծանկար Արթուր Հաքմաքճեանի:

ԴԷՊՈՆՈՐ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿ - 1

ՄԿՐՏԻՉ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

**ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԵՐԱԿԵՐՏՈՒՄԻ
ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ**

- Ա -

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

**ՀՐԱՏԱՐ ԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ
ՄՈՆԹՐԷԱԼ
1997**

Malkhassian, Megrditch
Armenian National Paradigms: Education

Copyright © 1999 by Malkhassian Foundation.

All rights reserved under international and Pan-American Copyright
Conventions.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or
by any means, electronic or mechanical, including any information storage
retrieval system, without written permission from the author.

MAYRENI PUBLISHING 1997

Մալխասեան Հիմնարկութեան Տնօրէններու Խորհուրդին համար պատրաստուած այս ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ հետազօտութիւնը անվճար պիտի բաժնուի Հայաստանի Հանրապետութեան և Սփիւռքի ուսումնական հաստատութիւններուն, կրթական գործիչներուն և պաշտօնավարներու՝ տեսակէտներ և առաջարկներ ստանալու ազնկալութեամբ:

Ընթերցողէն կը խնդրուի իր տեսակէտը փոխանցել հետևեալ հասցէին՝

The Malkhassian Foundation
1922 ouest, Ste-Catherine
Montréal, Qué. H3H 1M4

Կանխաւ շնորհակալութիւն՝ թէ՛ խրախուսելիք և թէ՛ ընդդիմախօսելիք բարեկամներու:

Նաև շնորհակալութիւն՝ տիկնոջս՝ Ծաքէին, և թանկագին բարեկամներուս՝ Զարեհ Մելքոնեանին, Լորենց Առուշանեանին և Դիմիտրի Նազարեանին, իրենց գնահատանքին ու քաջալերանքին համար այս աշխատանքին առընչութեամբ:

Անգնահատելի է Զարեհ Մելքոնեանին աշխատանքը խմբագրութեան գործին մէջ, որուն այս ուսումնասիրութեան որակը շատ բան կը պարտի:

Մ.Մ.

ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ

Մկրտիչ Մալխասեանի «Կրթություն»ը, առաջինը՝ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԵՐԱԿԵՐՏՈՒՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ շարքին, անկիւնաքար մըն է, որուն վրայ հեղինակը նպատակադրած է յաջորդական հրատարակութիւններով քար առ քար բարձրացնել հայութեան շէնքը քսանմէկերորդ դարու սեմին:

Մեր ժողովուրդը կարիքը ունի վերակերտուելու՝ կազմ ու պատրաստ դիմաւորելու և յաղթահարելու համար քսանմէկերորդ և յաջորդ դարերու մարտահրաւերները, որպէսզի ազգերու համաշխարհային ընտանիքին մէջ ապրի արժանապատիւ ու բարօր կեանք՝ իբրև հաւասարը ամենաբարգաւաճ ազգերու:

Այս գիրքը արդիւնքն է 1985-1987 թուականներուն կատարուած մանրակրկիտ և լայնահուն ուսումնասիրութեան մը:

Թէև այդ թուականէն ասդին հայաշխարհի մէջ կատարուած են հիմնական փոփոխութիւններ՝ Հայաստանի անկախացումով և արևելակրոպական ու նախկին խորհրդային երկիրներու հայութեան առջև բացուող նոր հեռանկարներով, հետազօտութիւնը էականին մէջ կը պահպանէ իր այժմէականութիւնը թէ՛ իբրև տուեալ, թէ՛ իբրև ախտաճանաչում և թէ՛ իբրև եզրայանգում:

Գիրքով յառաջադրուած գաղափարներուն հիմնախարիսխը կազմած է հեղինակին այն հաւատամքը՝ թէ երկրի մը կրթութիւնն ու կրթական կեանքը հակակշռողը իր հակակշռին տակ կ'ունենայ այդ երկրին ներկան և մա՛նաւանդ ապագան:

Փոխարինե՛նք երկիր բառը ազգով կամ ժողովուրդով՝ վերբերած կ'ըլլանք արդէն խորունկ տագնապ-ձգտումը հեղինակին-մոռալ ապագայի մը կանխարգիլումը՝ հակակշռի տակ առնելով մեր ժողովուրդին ներկան, անոր ապահովելու համար ամրանիստ խարիսխով ապագայ մը:

Բազմաշերտ է այդ տագնապը: Աշխարհ բռնուած է հաղորդակցական միջոցներու արագընթաց զարգացման մը ճեղքէն, որ բոլոր ժողովուրդներու, մա՛նաւանդ փոքրերու, իբրև ուրոյն ազգ գոյատևութեան և կենսագործունէութեան խնդիրները կը դնէ նոր լուսարձակներու տակ:

Երբ կայ գոյութեան մը սպառնացող վտանգ, և եթէ կայ

գոյությունը պահպանելու գիտակցություն ու կա՛մք, անհրաժեշտ է որ գտնուի համապատասխան զրահանդերձ: Հո՛ւս է որ Մալխասեան կը գործածէ բանալի՝ բառը– **ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ:**

Երկիր կոչուող այս մոլորակին վրայ Հայկի սերունդ մեր ժողովուրդը իբրև Մաշտոցի զարմ իր գոյատևությունն ու գոյազարգացումը ապահովելու համար յաջորդող հազարամեակներուն՝ հրապիրտած է սահմանելու **համազգային առաքելություն մը**, որ կ'ենթադրէ **համազգային կրթական փիլիսոփայության մը բիրեղացումը** և անոր վրայ խարսխելի **համազգային կրթական դրության մը որդեգրումը:**

Այսքան պարզ, և, միաժամանակ, ա՛յսքան բարդ: Բա՛րդ, որովհետև հայկականության տևականությունը ապահովելու կոչուելիք այդ առաքելությունը,– որուն բաղադրատարերէն մին հայության Մե՛ծ Երազը իրականացնելու ձգտումն է,– «գիտության ու մշակութիւն, փորձառականին ու իմացականին, ազգայինին ու միջազգայինին երջանիկ միաձուլում»ով է նախապայմանաւորուած:

Այս հետազօտութեամբ ուրուագծուող արմենականությունը, հետևաբար, կը ներկայանայ իբրև ազգային գաղափարախօսություն մը, որ կը փորձէ առողջ հիմքերու վրայ ճշդել մեր տեղն ու դերը ազգերու և քաղաքակրթություններու համաշխարհային ընտանիքին մէջ՝ առանց անոնցմէ որևէ մէկը ստորադասելու կամ գերադասելու միսին, ինչպէս նաև առանց զանոնք հակադրելու իրարու: Այսպիսի նախապայմանով ազգային կրթական համակարգ մը թոմբ կանգնելով ապազգայնացնող ուժացուցիչ տարրերու դէմ, միաժամանակ պատուար կը բարձրացնէ վատառողջ ազգայնամոլութեան դէմ, որուն չարիքներուն ականատես դառնալու բազմաթիւ առիթներ ունեցած է մարդկությունը քսաներորդ դարու ընթացքին:

Արմենականությունը հայուն կը բերէ իր ազգային **արդար հպարտությունը՝** անոր աչքերը ուղղելով **նոր նուաճումներու հորիզոնին:**

Դոկտ. Վաչէ Ղազարեան

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

Սկսենք խոստովանությամբ:

Երբ սիրելի Լորենցը միջնորդեց ընթերցել, գրաւոր ու վերլուծական արժեքաւորում տալ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ խնդրին վերաբերող ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆԸ, մենք պատկերացում չունէինք, թէ որպիսի գերպատասխանատու ակադեմական, բարոյա-քաղաքական պատմէշի առջև ենք յայտնուելու: Դուք հասկանո՞ւմ էք, այդ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԸ երևութապէս շօշափում է ուսուցման, դաստիարակութեան, կրթութեան կազմակերպման ձևաբովանդակային հարցադրումներ, իսկ խորոց խորքում հնչեցնում է Հայութեան գոյապահպանումի տագնապը:

Մենք բաւարար չափով ծանօթ չենք սփիւքահայ դպրոցի կառուցուածքին, այնտեղ դասաւանդուող առարկաների գիտամանկավարժական ուղղութեանն ու ծաւալին, ուսուցման եղանակներին, ընտանիք-դպրոց-ուսուցիչ յարաբերութեանը, դպրոցի և Հայ աշակերտի նկատմամբ տեղական իշխանութիւնների, եկեղեցու, բարեգործական միութիւնների, անհատ բարեգործների հնարաւորութիւններին ու նուիրումին, կրթութեան կազմակերպմանն առընչուող այլազան հարցերի, որի հետևանքով էլ չենք յաւակնում, թէ մեր կարծիքը կարող է ակադեմական կշիռ ունենալ:

ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԸ մանկավարժական մտքի, դպրոցաշինութեան փորձի գիտական հանրագումար է՝ կատարուած խորագէտ, հայրենաբաղձ միտումներով դեկավարուող գործչի ջանքերով: Այդ ջանքերին արիւն ու աւիշ են ներարկել Հայ ժողովրդի, մասնաւորաբար Հայ աշակերտութեան և ուսանողութեան ապագայի հանդէպ նրա պարտքի, սիրոյ, հաւատի գիտակցումն ու զգացումը: Հանենք գլխարկները նրա առաջ:

ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԸ ծայրէծայր լեցուն է սահմանումներով, բացատրութիւններով, խորին պարտադրող եզրակացութիւններով ու հարցումներով, որոնց պատասխանները կամ բխում են հարցումներից, կամ դժուար կուտան չեն. քանի որ քաղաքական-կենսափիլիսոփայական մոյն մեղրակաթով՝ ԱՐՄԷՆԻԶՄՈՎ են հունցուած: ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ այդօրինակ ճարտարութեամբ նրան տուել է ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ *կասեխիզիսի* քննոյթ:

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ սահմանում է որպես երեք բաղադրամասերի՝ ուսումի, զարգացումի և դաստիարակության հաւաքականություն, որը մտածող, զգացող, ընկերային պարտք ու բարոյական նորմեր ունեցող անհատի ամբողջացման եռաստիճանականության վկայումն է և ձգում է ՈՒՍՈՒՑԻՉ-ԴՊՐՈՑ-ԸՆՏԱՆԻՔ ծիրով: Դրան անելանում են.

ա.- Հանրային հաղորդակցության և լրատուության միջոցները,

բ.- Կազմակերպությունները,

գ.- Պետություն:

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ գաղափարաբանական բարդ խնդիրների լուծման է հետամտ: Նրանից պետք է բացառեն անկազմակերպումները, մասնավոր օգտապաշտությունը: Այն պետք է ունենայ ազգապահպանումին սպասարկող՝ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ծրագիր, որն ընդգրկելու է՝

1- Ուսումնական ծրագիր

2- Զարգացումի ծրագիր

3- Դաստիարակության ծրագիր:

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆ ռւնենալու է չորս մակարդակներ.

ա.- Մանկամտուր-մանկապարտէզ,

բ.- Նախակրթարան,

գ.- Երկրորդական,

դ.- Բարձրագոյն:

Չմանրամասնելով ասենք՝ մանրակրկիտ փակագծաբացումներով տրուել են յիշուած ծրագրերը և կրթության բարձրագոյն աստիճանին առընչուող բազում առաջարկություններ, որոնք ՀԵՏԱ-ԶՕՏՈՒԹԵԱՆ նպատակակէտն են ու առանցքը:

ՀԵՏԱ-ԶՕՏՈՒԹԵԱՆ յարգելի հեղինակը կանխատեսում է, որ շփոթմունք կարող է առաջանալ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ և ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ հասկացությունների մէջ: Նա նախազգուշացնում է, որ իր խօսքաբառարանում ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՆՈՅՆԱՆԻԾ Է ՄՏԱԾԵԼՈՒ ԿԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆԸ:

Այդ կարողությունը մարդուն տրուած է ի ծնէ և փոփոխում, ուճանում է ոչ միայն որպէս ուսումնական ծրագրին շաղկապուող օղակ ու արդիւնք: Անշուշտ, ուսումնական և դաստիարակչական գործընթացները ծրագրատրուող են: Մէկը հաղորդում է որոշակի գիտելիքներ որոշակի նպատակներով, իսկ միւսը անհատի և հանրության համերաշխացումի, յարաբերությունների բարեկիրթ կեցուածքներ մշակելու քրեատոմատիա է: Ուսումն ու դաստիարակությունը մարդուն ոսկեզօծ շղարշի մէջ են խցկում. իսկ զարգացումը հանգամանքների թելադրումով պատառոտում է այդ շղարշը՝

նրանից անհատ կերտելու համար Ուսման ու դաստիարակության սնուցիչները գտնում են մարդուց դուրս, զարգացումինը՝ նրա ներսում, գեներտիկ կոդերի մէջ: Զարգացումը միշտ և անհրաժեշտաբար ենթադրում է նաև մարդու յուզաշխարհի յղկում, նրբացում, իսկ մտքի ու յղզի անթիւ, անհաշուարկելի շաղկապումները չեն ծրագրաւորում, որի հետևանքով է, որ մարդը ճանաչում է մարդկութեանը, բայց չի ճանաչում ինքն իրեն:

Մենք խնկարկելի ենք համարում ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ այն հիմնադրոյթը, թէ Հայութեան կրթումի կոչումը Հային ամենուրեք ԱՐՄԷՆԻԶՄ պատուաստելն է:

ԱՐՄԷՆԻԶՄԸ հոգեգիտակցական հիւստածք է, որ գոյն ու շարժման արագութիւն է տալիս Հայի արեանը: Նա ազգային բոլոր վսեմ բնութագծերի (մտածողութիւն, զգացողութիւն, սէր, ատելութիւն, կապուածութիւն հայրենի հողին, ջրին, պատմութեանը, կրօնին, ծէսերին, մշակոյթին...) շոգիացումն է ու օդապարը, որը գերագոյն հաւատամք լինելով հանդերձ, փիզիկապէս չի գիտակցում որպէս այդպիսին: Ծրջէք երկրներ, կը լսէք, դիցուք, որդեկորոյս մայրերի ողբ, որը կամ ժայթքում է ոնգային տնքոցի ձևով, կամ հոգու անդունդից յորդում է որպէս տառապակոծ հեծկտում, կը տեսնէք կուրծք ու գլուխ ծենող, ճանկոտող ձեռքերի ջղաձգումներ, բայց ոչ մի տեղ չէք լսի մեռեալ որդուն ուղղուած մօր «յանդիմանանք»:

Իմ գերեզմանը ինչի ես խլում

ԹՇՆԱՄԻ որդի, ԴԱԻԱԺԱՆ որդի:

Ի՞նչ խեղճ կը լինէր բանաստեղծը, եթէ իր առջև ծրագիր ունենար ազգային լինել: Ազգայինը՝ ԱՐՄԷՆԻԶՄԸ, երևան է եկել որպէս ենթամշակային ենթագիտակցական ոգեղինութիւն, որն անկասելի, անդիմադրելի է:

Թողնենք ԱՐՄԷՆԻԶՄԻՆ վերաբերող մեր մտորումները և նկատենք, որ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ մէջ ԱՐՄԷՆԻԶՄԻ, կամ որ նոյնն է՝ Հայկական ազգային հաւատամքի 11 բանաձևումներ կան, որոնցից ամէն մէկը ազգապահպանումի երկնառաք խորհուրդ ունի իր մէջ.

- Հայ ժողովուրդը մէկ է,

- Հայաստանն է միակ տնական խարիսխը Հայ ժողովրդի գոյութեան,

- Հայերէն լեզուն և Հայկական մշակոյթը կենսական զենքերն են ազգային գոյատևումի...

Եւ՝ ԱՐՄԷՆԻԶՄԸ սփիւռքի վերջին իրական ՅՈՅՄՆ է:

Քիչ լետոյ կը խօսենք «վերջին իրական յոյս» մտքի շուրջ. իսկ հիմա ասենք, որ թէ՛ անցեալի, թէ՛ ներկայի և թէ՛ գալիքի մեծ մտածողները կը համաձայնեն ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ հեղինակի այն

գաղափարին, թե երբ «աշխարհ ինքզինք դեմ յանդիման գտած է բարոյական և ընկերային շեշտեալ տագնապնդում, և ստիպուած եղած է լուծումներ որոնելու անոնց դարմանումին համար, բոլորին ուշադրութիւնը կեդրոնացած է ԿՐԹԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ, և նոր սերունդներուն դաստիարակութեան»:

Սփիւռքահայութիւնը, առաւել ևս Հայաստան աշխարհն այսօր տագնապնդի յորձանուտ են նետուել և նրանց փրկութեան լուսաստղ կարող են լինել միայն ազգային կրթական ընդհանուր ծրագիրը, ընդգծուած ազգային կրթօճախները բոլոր մակարդակներով, ազգային մանկավարժութիւնը, եթէ, ի հարկէ, առկա է ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ: Արևի տակ չկայ մի երկիր, չկայ մի ժողովուրդ, որն ազգային կրթակարգի, ազգային մանկավարժութեան կարիք ունենայ այնքան, որքան ունի Հայ ժողովուրդը: Ազգային կրթակարգն ու մանկավարժութիւնը մեզանում պէտք է դառնան ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ազգային նուիրում ու նկարագիր ունեցող մարդու և ազգապահպանումի եղանակների մասին, Մաշտոցի և Գրիգոր Լուսաւորիչի անունները որպէս աղօթք շուրթերին՝ աշակերտների առաջ կանգնած ուսուցչի ազգային, իմացական ու բարոյական կերպարի մասին: Եթէ Ամերիկայում, որն ամէն ինչ է, բայց հայրենիք չէ, Լոնկֆելօ չկարդան, ապա ամերիկեան ազգերի խառնուածքային կերպափոխում տեղի չի ունենայ: Եթէ Սպանիայում Սերվանթես չկարդան, ապա մեծ լամանշեցու հայրենիքի յարատևումը չի հարցականացուի: Ուրիշ է մեր պատմական ճակատագիրը: Մենք կանք ու կը մնանք քանի դեռ Հայի սրտով, Հայի աւիւնով ու Հայերէնով կ'ընթերցուեն Նարեկացին ու Քուչակը, մեր ազգային միւս հարստութիւնները, որոնց ընկալումը կարող է բիրտեղանալ միայն ազգային կրթական ծրագրով և ժողովրդի գոյատևումին ծառայելու ներքին հրամայականով:

Մենք այսպէս ենք մեկնում ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ գաղտնախորհուրդը:

Այո, ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԸ ազգային կրթակարգ, կրթօճախներ, Հայորդիներ թրծելու ծաւալուն բարենորոգչական *«քննութագիր մըն է, ... յատակագիծ մըն է, ... ուղեցոյց մըն է...»*: Այդ է պատճառը, որ նրա մէջ ծալք առ ծալք քննում են տեսական ու կիրառական մանկավարժութեան գրեթէ բոլոր հիմնահարցերը, հասկացութիւնները՝ կրթութիւն, ուսում, դաստիարակութիւն, ընդհանուր զարգացում, դասագիրք, ուսուցիչ, դասանիւթերի ընտրութիւն, արտադասարանական պարապմունքներ, խորհրդանշաններ, գիտարհեստական ուսում և այլն:

Եթէ չըմբռնենք, որ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԸ նաև Հայ դպրոցի գոր-

ծառնությունների բարենորոգչական «աշխատանքային ցանկ մըն է, որ ցույց կու տայ կատարուելիք գործերը և անոնց շարքը», ապա տղայական պարզամտությամբ կ'եզրակացնենք, թէ տեսական ու կիրառական մանկավարժության վաղուց յայտնի հիմնադրոյթները սղոցուել, մանրացուել են սոսկ ակադեմականության պատրանք յարուցելու ակնկալությամբ: Այդպէս չէ: Ոչ: Հազար անգամ ոչ:

ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԸ թէ՛ ամբողջութեան մէջ, թէ՛ առանձին հատուածներում գիտ է այն առումով, որ մանկավարժության հին ու յայտնի պատկերացումները նորոգում է Հայազգային ոգով, նրանց Հայազգային շապիկներ է հագցնում, զինում է Հայ ազգապահպանումի *էներգիա*ով: Առնուազն այս է նպատակը, որը տարալուծուել է Հայեցի բարձրագոյն կրթութեան կազմակերպման, նրա ակադեմական կառոյցների, Հայագիտական ամպիոնների ստեղծման, նիւթական բարդությունների, հոգեբանական արգելա-կումների, պարսկական, թուրքական, արաբական ու ամերիկեան միջավայրերին Հայ ընտանիքների ու նրանց սերունդների ընտելացումի բարդ հանգոյցների վերլուծական քննարկման մէջ:

Անտարակուսելի է, որ սփիւռքում Հայկական ազգային համալսարան, մշտապէս գործող Հայագիտական ամպիոնների ցանց ստեղծելը խոշոր ազդակ կը ծառայեն ԱՐՄԷՆԻՅԶՄԻ ոգին վառ պահելու, ազգային գոյամաքառումի պայմաններում լատատեսական հեռանկարների ապահովելու խնդրում: Դա մեծ ու շնորհակալ ծրագիր է, որի իրականացման անհրաժեշտութեան մասին 1994-ի աշնանը Երևանի պետական համալսարանում դասախօսեց Ռիչըրտ Յովհաննիսեանը: ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ ուսումնասիրումից իմացանք, որ մեծարելի դոկտորը կրկնել է բոլոր այն գաղափարներն ու առաջարկները, որ տարիներ առաջ ինքը տրամադրել է ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆԸ: Մեզ համոզել ու ոգևորել է դոկտորի բանական խօսքն այս մասին, թէ անուրանալիօրէն մեծ է սփիւռքահայութեան պահպանման գործում բարձրագոյն դպրոցի առաքելութիւնը: Չենք էլ թաքցնում, որ նրա դասախօսութիւնը մեզ տրտմութիւն էլ պատճառեց այն առումով, որ Հայապահպանման մասին խօսում էր անգլերէնով: Չմտածե՞նք արդեօք, որ Հայերէնը սփիւռքում կ'ապրի, քանի դեռ այնտեղ ապրում են Եղեռնի սերունդը, նրանց որդիներն ու թոռները, իսկ ծոռնե՞րը...: Ծոռները կը յիշեն Հայերէնը որպէս նախնիների հագած արևելեան բէհեզակար չուխայ: Դա չէ՞ գաղթօճախներում ազգային նկարագրեր ունակողիսող պատմութեան զարգացման տրամաբանութիւնը: Չէ՞ որ Քէօլնի տաճարի Հայ ատաղձագործի ծոռնորդին՝ Կէօթէն, Հայերի մասին գիտէր այնքան, որքան հիմա մենք գիտենք հին նուպիացիների մասին: Այս ահել կասկածը տառապանք է դառ-

նում, երբ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԻՑ իմանում ենք, որ 1986-87 տարե-
շրջանում պոլսահայ դպրոցներում 4,288 աշակերտներից Հայախօս
մանկապարտեզներ են լսալսել 567 երեխայ, իսկ լիբանանահայ
աշակերտության թուի մասին կարդում ենք. *«Բուն եղերականը ...
մանկապարտեզի աշակերտության թիվն իյնալն է 548-էն 98-ի:
Մանկապարտեզը ակունքն է, ուրկէ կը սնանի դպրոցը, ու կը թուի,
որ այդ ակունքն է, որ սկսած է չորնալու»:*

Այդ և նման տեղեկությունները ոչ թե սոսկ փաստեր են, այլ՝
երևոյթ, որ հարց են ծնում՝ իսկապէ՞ս ԱՐՄԷՆԻԶՄԸ կը վերածոյի
Հայաստանական մի խարսխի համալսարանական դասընթացների,
Հայագիտական ամպիոնների քաջալերումներով, երբ «ակունքը
սկսած է չորնալու»:

ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ մէջ ասում է, որ ուսումնասիրուած են
ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ մանկամտոր-մանկապարտեզ, նախակրթարան, երկ-
րորդական մակարդակներում ԱՐՄԷՆԻԶՄԻ ուսուցման տեսական ու
կիրառական համալիրները: Մենք, որ գրեթէ ծանօթացել ենք
հեղինակի մտածողության մեխանիզմին, չենք կասկածում, որ
Հայաստանական մի դեղահաբերը նա մանկանց շուրթերում է դնե-
լու որպէս ազգային հպարտանքի մեռոն: Ազգային հարստութիւնը,
ազգային արժանապատուութիւնը սկսում են ազգի բովանդակ
պատմության իմացումից և աւարտում են ազգի բոլորանուէր
ծառայելու պատրաստակամութեամբ: Ամէն Հայ մայրական կաթի
հետ ու դեռ խանձարուրից պիտի իր մէջ որպէս էութեան էութիւն
ամբարի արեգակնածին Վահագնի արևարիւնը, Սասնայ ծոերի
բազկովը, Մաշտոցի հանճարը, Կոմիտասի սրտազեղուն երգ-եր-
գոցը: Մանկամտորից պէտք է սկսուեն և երկրորդականում աւարտ-
ուեն Հայ մնալու արուեստի դասերը, Հայոց լեզուի և պատմության,
առասպելաբանութեան ու գրականութեան ստեղծագործական
իրացումը, Հայոց բնաշխարհի, հերոսամարտերի, Արարատի ու
Եղեռնի քամուածք-իմաստների ներառումը հոգեգիտակցականի
մէջ: Մանկամտորից պէտք է սկսուեն և երկրորդականում
աւարտուեն ամէն Հայի գոյ-ն իմաստաւորող այն հաւատքն ու
ուխտը, որ անկախ վիճակից, թէ ուր և ինչպէս է ապրում, ինքը բոլոր
ժամանակների Աւարայրի զաւակն է, նրա կերոնակիրը. իսկ
Հայագիտական ամպիոնում թող արդէն ճշդի՝ Աւարայրում Վար-
դա՞նն էր իրաւացի, թէ Վասակը: Վարդանից ու Վասակից բարձր
է ԱԻԱՐԱՅՐԸ՝ ԱՐՄԷՆԻԶՄԸ, որն անկասկած կարող է լինել
Հայաստանի «վերջին իրական ՅՈՅՍԸ», ՍՓԻՒՌԻ ՄԻԳԸ, որից
պիտի կառչել, ինչպէս կեանքից:

ՍՓԻՒՌԸ, անկախ համայնքային ներքին ձգողականութիւնից,
այնուամենայնիւ Երկրից վեր յառնած կղզի չէ: Նա լսատանաւ է,

Հայոց տապանն է, որ դեգերում է օտար ովկիանոսներում՝ քաղաքական, տնտեսական, կրօնական, բարոյական ու բիր-բիր խութերի, թայֆունների քմայքին գերի: Ինչպէս Նոյեան տապանը, թէ ՀԱՅՈՑ ՏԱՊԱՆՆ ԷՆ ԱՅՐԱՐԱՏ իջնի, նրա գոյապահպանումի յոյսը կը դառնայ իրական:

Այս, ինչպէս պարզ է, որ Հայաստանն ու Սփիւռքը արեամբ ու ճակատագրով կապուած են մէկմէկու: Այդ հաւաստում է նաև ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆԸ. «Հիմա երկու խօսք՝ կարևորագոյն համոզմունքի մը մասին... Սփիւռքի մէջ ոչ մէկ համահայկական տարողութեամբ աշխատանք կարելի է կատարել, և ոչ մէկ համագգային ծրագիր կարելի է իրագործել ԱՌԱՆՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ»: Սա Աստուածաշնչից քաղուած «համոզմունք մըն է», որն, աւաղ, չարչրկում է... Հայաստանի կողմից: Այստեղ խոստովել է հայրենականի ձայնը: Դրա հետևանքն է, որ երբ Պարսկաստանում, Թուրքիայում, արաբական աշխարհում քաղաքական կեանքի վերիվայրումներ են ծայր առնում, նրանցում ապրող Հայերը ինսիսային Ամերիկա են գաղթում: Հայաստանից էլ նկուն հոգիներն արտագաղթի ճամբէքն են լցրել ու չում են դէպի սփիւռքներ: Այդ չուն Ազգային Կրթական Ծրագրի պակասի հետևանքով սպառնում է Սփիւռքը դարձնել հայրենիք, իսկ Այրարատ Աշխարհը՝ Սփիւռք: Մտածե՛լ միայն, որ «ազատ, անկախ» Հայաստանի առաջին քառամեակում 500,000 Հայեր թողել են ծննդավայր, տուն ու տեղ և չուել բախտորոշումի մշուշոտ երազանքներով: Եթէ հաշուենք, որ դա աչսօրուայ 100,000 ընտանիքն է, 100,000 աշակերտ, 500 դպրոց և վաղուայ 100,000 ընտանիքը, ապա ո՛վ կ'ասի, թէ մենք ազգովին չենք խելագարուել:

Հետագօտութեան մէջ զգալի տեղ են գրաւում Սփիւռքի կրթավիճակը ներկայացնող ընդհանուր տեղեկութիւնները, որոնք կարող են աւելորդ, անտեղի թուալ: Նրանցում յոյսի մարմնումի ցաւ կայ և պիտի հաւատալ, որ Հայաստանը սփիւռքներում Հայապահպանումի ծրագրերին պետական քաղաքականութեան կարգավիճակ կը տայ՝ ամէնից առաջ ստեղծելով կրթութեան կազմակերպման համահայկական ուղեւիշներ: Դա անհրաժեշտ է և չպէտք է ուշացնել փորձ և ակադեմական բարձր համարում ունեցող մասնագիտական յանձնախմբերի միջոցով, սփիւռքի և Հայաստանի մտաւորականների միացեալ ջանքերով ստեղծելու ազգային նպատակամիտումներ ունեցող ուսումնական ծրագրեր, դասագրքեր, որոնք էլ հոգևոր կամուրջ կը ձգեն «այստեղի» և «այնտեղի» սերունդների միջև:

ԴԻՄԻՏՐԻ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԱՆ, ՈՐ ԿԸ ՀԱԿԱԿԾՈՒԷ ԵՐԿՐԻ
ՄԸ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒ
ԿՐԹԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ՝ ԱՆ ԻՐ
ՀԱԿԱԿԾԻՈՒՆ ՏԱԿ ՈՒՆԻ ԱՅԴ
ԵՐԿՐԻՆ ՆԵՐԿԱՆ, ՈՒ
ՄԱՆԱԻԱՆԴ ԱՊԱԳԱՆ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԾԱՅԱԿԱՆ

«Կրթություն» հետազոտությունը
երախտագիտաբար կ'ընծայեմ
ուսուցիչս՝ ԱՐՄԷՆ ԱՃԷՄԵԱՆԻՆ,
«սրբազան խենդ»ի մը,
որ դասաւանդումի իր ինքնատիպ
եղանակով կրցաւ ազգային գիտելիքի
հետ ազգային ոգի՝ սերմանել իմ մէջ:

Մ.Մ.

I- ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.- ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆը, առնուած իբրև ամբողջական արտայայտութիւն՝ բաղկացած է երեք հիմնական մասերէ.-

ա.- Ուսում

բ.- Զարգացում

գ.- Դաստիարակութիւն

ՈՒՍՈՒՄԸ, առաւելաբար, ծանօթութիւններու, տեղեկութիւններու ստացումն է, անոնց մէկտեղումը՝ տրամաբանական շարքով մը:

ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ՝ Ուսումի միջոցով, և որոշ մեթոտներու և մօտեցումներու կիրարկումով մէկտեղուած ծանօթութիւններէն և տեղեկութիւններէն ստացուող այն իմացական յատկանիշն է, որ կարելի կը դարձնէ համադրումը այդ ծանօթութիւններուն ու տեղեկութիւններուն, ինչպէս և գործածումը անոնց՝ հասնելու համար բանական եզրակացութիւններու:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ՝ Զարգացումէն բխող ընկերային բարոյական, մարդկային յատկանիշներու կազմումն է:

Բ.- ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Այն **Ուսումը**, որ ստական կուտակումն է տեղեկութիւններու և ծանօթութիւններու՝ Զարգացումի չ'առաջնորդեր, և այն **Զարգացումը**, որ չ'է՝ առընշուած էական ձգտումներու, չ'առաջնորդեր դէպի **Դաստիարակութիւն**:

Դժբախտաբար, շատեր Ուսումը կը շփոթեն Զարգացումին հետ, և Զարգացումը՝ Դաստիարակութեան. մինչ իրողութիւնն այն է որ՝ կան ուսեալ անձեր, որոնք զարգացած չ'են, և զարգացա՛ծ անձեր, որոնք Դաստիարակութիւն չ'ունին:

Ուսումը, Զարգացումը և Դաստիարակութիւնը ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ են, որոնք կը ստացուին որոշ դասանիւթերէ, որոշ մանկավարժական մեթոտներէ, ինչպէս նաև փիլիսոփայական և գիտա-ընկերային որոշ մօտեցումներէ: Իսկ կրթութիւնը պսակումն է անոնց, երջանիկ

միաձուլումը:

ՈՒՍՈՒՄը կը բնորոշէ առաւելաբար այն դասերը, որոնք կ'առաջնորդեն մասնագիտացումի.

ԶԱՐԳԱՑՈՒՄը կ'ընդգրկէ՝ ա.- Ա՛յլ դասեր ալ, որոնք ծանօթ են «Ընդհանուր Զարգացումի Դասեր» անունով, բ.- Դասաւանդումի որոշ մեթոտներ:

Զարգացումը՝ մասնագիտականէն տարբեր ծանօթութիւններու ամբարումը չէ պարզապէս. Միտքի՛ն մարզումն է ան՛:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆը մարզումն է ենթակային հոգիին, զգացումներուն ու մտածելակերպին՝ հաւասարապէս անհատական, մարդկային, ազգային ու գաղափարաբանական մարզերուն մէջ: Այս առընչութեամբ է որ առաջնակարգ կարևորութիւն ունին ՈՒՍՈՒՑԻՉը, ԴՊՐՈՑը և ԸՆՏԱՆԻՔը:

Քսաներորդ դարուն յատկապէս, կրթական տեսակէտէն՝ Դպրոցին և Ընտանիքին չափ, ու թերևս աւելի, ազդեցիկ են՝ ա.- **Հանրային Հաղորդակցութեան և Լրատուութեան միջոցները** (հեռատեսիլ, մամուլ, ձայնասփիւռ, ցուցանակ, շարժանկար, ձայներիզ, պատկերիզ, բեմ, ևայլն), բ.- **Կազմակերպութիւնները** (եկեղեցի, գործի ընկերութիւններ, ընկերային-մշակութային խմբակցութիւններ), գ.- **Պետութիւնը**:

Արդ, Կրթութիւնը նախ և առաջ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄ է, և հետևողական ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄ՝ կիրարկելու այդ կազմակերպումին առաջադրանքները: Այս կապակցութեամբ առաջնակարգ նշանակութիւն ունի ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐը:

Հիմա քննե՛նք Կրթական Ծրագիրը:

II- ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ (Educational Program)

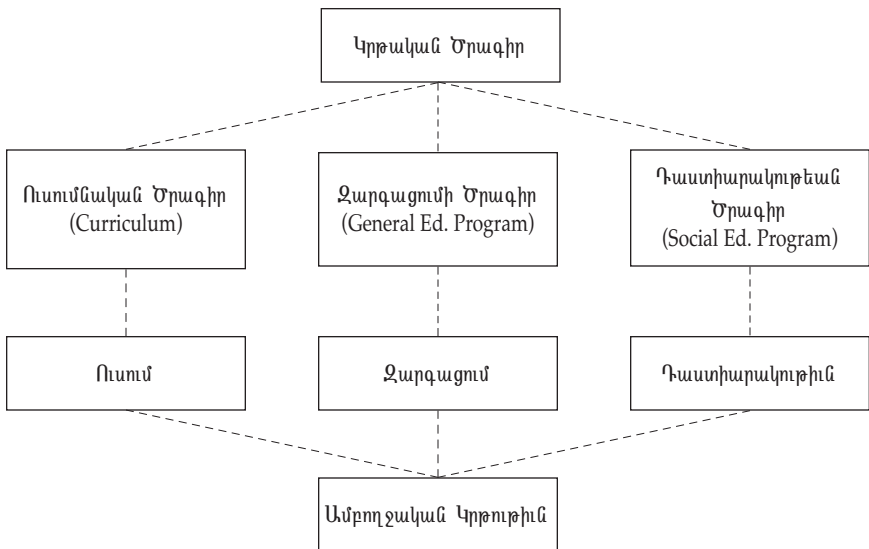
Ա.- ՄՈՒՏՔ

Կրթական Ծրագիրը կ'ընդգրկէ.-

ա.- Ուսումնական Ծրագիրը.

բ.- Զարգացումի Ծրագիրը.

գ.- Դաստիարակչական Ծրագիրը:

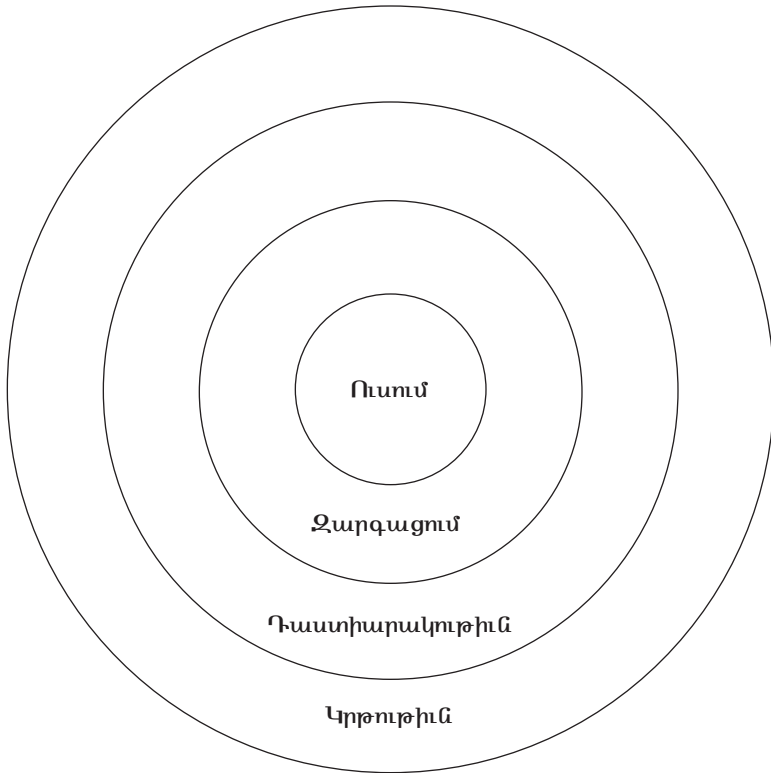

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.-

Ընթերցողէն կը խնդրուի ի մտի ունենալ վերոյիշեալ տարազներուն տրուած մասնաշատուկ նշանակութիւնները՝ առաջքը առնելու համար շփոթութիւններու:

Դաստիարակութեան Ծրագիրը-ը կոչած ենք "Social Education Program". հաւանաբար կարելի ըլլայ աւելի արտայայտիչ բացատրութիւն մը գտնել:

Տրուած ըլլալով որ Ուսումը, Զարգացումը, և Դաստիարակութիւնը հետզհետէ աւելի ընդլայնող, և մէկը միւսէն աւելի համապարփակ հասկացողութիւններ կը ներկայացնեն՝ կարելի է ընդհանուր պատկերը տալ հետևեալ տախտակով։-

Կրթական Ծրագիրը ունի չորս գլխաւոր մակարդակ։-

- ա.- Մանկամտոր-մանկապարտէզ
- բ.- Նախակրթարան
- գ.- Երկրորդական
- դ.- Բարձրագոյն

Ակսի՛նք գագաթէն, ու քննենք ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆը,- քոլեժ ու համալսարան,- տրուած ըլլալով որ այս գլուխին գլխաւոր առաջադրանքներէն մէկն է Հայագիտական Ամպիոնի մը հիմնումը։ Միւս մակարդակներուն մասին պիտի արտայայտուինք հերթով։

Բ. ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ*

ա.- Ուսումնական Ծրագիրը,-

- I- Այն դասերը, որոնք պետք է առնուին ուսանողին կողմէ՝ որպեսզի վկայական ստանա. այդ դասերուն թիւը, սփռումը տարիներու վրայ, մակարդակը, բովանդակութիւնը, յարակցութիւնները, վարկանշային արժէքը.
- II- Այն դասերը, որոնք անհրաժեշտ են մասնագիտացումի համար՝ տուեալ ճիւղի մը մէջ.
- III- Դասերու պահացոյցը՝ ըստ դասարանի, տարիի և նիւթի:

բ.- Զարգացումի Ծրագիրը,-

- I- Դասեր, որոնք տարբեր են մասնագիտական նիւթերէն. որոնց նպատակն է ԱՄԲՈՂՋԱՑՆԵԼ ենթակային ուսումը,- համակարգել անոր ծանօթութիւնները, մշակել խորհելու, առարկայականօրէն տրամաբանելու, ինչպէս նաև զգալու և երագելու յատկութիւնները.
- II- Լատենտողական օժանդակ միջոցները.
- III- Ուսումնասիրութիւնը արտա-ուսումնական պարապմունքներու, որոնք կ'օգտագործուին հանրային հաստատութիւններու, գործի ընկերութիւններու և պետութեան կողմէ, ինչպիսին են՝ ձայնասփիւրը, հեռատեսիլը, մամուլը, ցուցանակները, ֆիլմերը, ևայլն.
- IV- Ուսուցումի մեթոտներն ու դրութիւնները:

գ.- Դաստիարակչական Ծրագիրը.

- I- Այն դասանիւթերը, որոնք ենթակային մէջ կը մշակեն ոգեկան, մարդկայնական, բարոյական, կենցաղային յատկութիւններ.
- II- Փիլիսոփայական այն կեցուածքը, մօտեցումի այն կերպերը, որոնցմով կարելի կը դառնայ փոխանցումը լայն իտէալներու,- մարդկային, ազգային, համամարդկային,- որոնք ենթական կ'ազնուացնեն, անոր երազ, արժանապատուութիւն և ինքնութիւն կու տան:

* Տա՛նք սահմանումը կարգ մը բառերու.- Որոշ բարձրագոյն հաստատութիւններու մէջ կը տրուի հայկական դաս մը, կամ մէկ-երկու դաս. ասոնք պիտի կոչենք ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ: ԱՄՊԻՈՆ-ը (կամ ԱԹՈՐ-ը) ատէի բազմաճիւղ, հաստատութեան կողմէ պաշտօնապէս որպէս իր մէկ մասը ճանշցուած, և վկայական տուող բաժանմունք մըն է:

Առաջին հարցումը, որ պետք է նկատի ունենալ, հետևեալն է: Ի՞նչ է ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ Բարձրագույն Կրթութեան՝ որպէսզի յըստակ ըլլայ այն ընդհանուր ուղին, որուն պետք է հետևի կրթութիւնը:

«Առաքելութիւն» բառը, որովհետև իրեն հետ կը բերէ բարոյական երանգ՝ կրնայ առաջին ակնարկով խորշեցնել ազատական դաստիարակութեան կողմնակիցները, որոնք հակառակ են ձըգտումնաւոր ու քարոզչական ամէն ուսուցումի: Բայց որքա՞ն ալ ըլլանք ազատական՝ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ բառը, իր սահմանումով իսկ, կ'ենթադրէ՝ որոշ ուղղութեամբ մը և որոշ նպատակներով տրուած ուսուցում մը: Իսկ գալով մեզի՝ Հայերուս, ճիշդ այդ առաքելութեամբ է պայմանաւոր ամէն կրթութիւն:

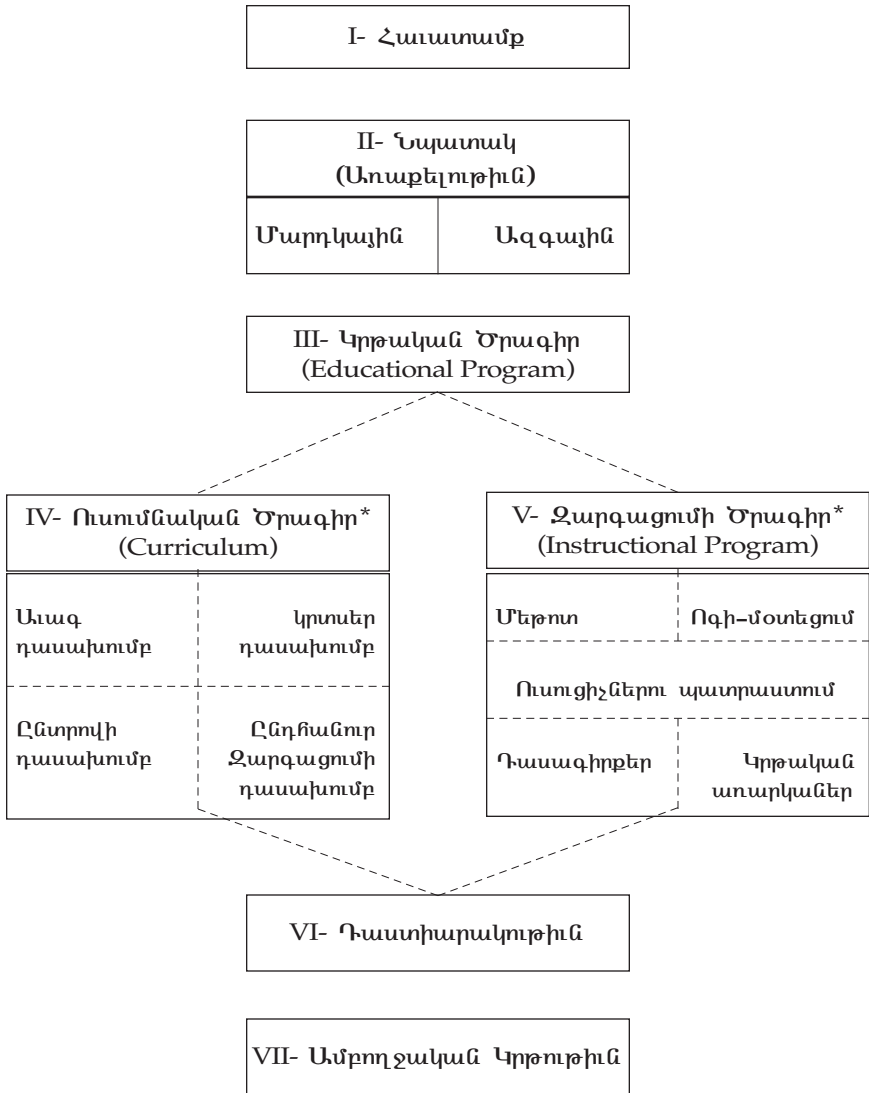
Նպատակ ունենալը, սակայն, (պետք է կարևորութեամբ շեշտել այս կէտը), բնաւ չի՝ նշանակեր քարոզչական ու նախնական ըլլալ. ձգտումն ու նպատակը ի յայտ կը պարտին գալ որպէս արդիւնքները տրուած կրթութեան, և ո՛չ թէ գործածուիլ որպէս կրթական միջոց:

Արդ, բուն խնդիրը՝ այդ առաքելութիւնը սահմանելն է, զայն վերածելն է այնպիսի՝ ձգտումի մը, որուն շուրջ համաձայնութիւն գոյանայ մեծամասնութեան մը անդամներուն միջև:

Ափիւքի Հայութեան պարագային, համապատասխան հիմնարկներու պակասը, ծրագրուած աշխատանքի չգոյութիւնը, և վարչական, ելևմտային, նիւթական խնդիրներ, ինչպէս նաև ուսանողութեան թիւը բարձր պահելու ճիգին հետ կապուած հարցեր՝ ընդհանուր հետաքրքրութիւնը շեղեցուցած են ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԵԱՆ կենսական նշանակութենէն:

Առանց յստակ առաքելութեան մը՝ կարելի չէ Կրթական Ծրագիր ունենալ, և առանց Կրթական Ծրագրի՝ կարելի չէ Կրթական Դրութիւն մը ստեղծել, որ առաջնորդէ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ:

Ազգութիւններու և փոքրամասնութիւններու պարագային, որոնք կը ջանան պահպանել իրենց ինքնութիւնը, Առաքելութիւնը նախապայման է:

* Ուսումնական և Զարգացումի այս ծրագիրները կ'ընդգրկեն ամբողջ կրթությունը՝ սկսեալ մանկամտորէն: Խօսքը, ճիմա, բարձրագոյն մակարդակին մասին է:

Գ.- ԿԱՌՈՅՑԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ (ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ)

Նախ քննենք կրթական այն կառույցը, այն ընդհանուր ԾԻՆՈՒԱԾՔը, որում արտադրությունն է Դաստիարակությունը:

1.- ՀԱՒԱՏԱՄՔ

Ամբողջությունը՝ փիլիսոփայական, մարդկային և ընկերային ըմբռնումներուն և տեսլականներուն, որոնց վրայ կ'ուզենք հաստատուած տեսնել անհատներու և ժողովուրդներու ազգային ու համամարդկային նպատակները:

Արդ, մեկնելով այն տեսակէտէն թէ Հայ ըլլալը պէտք է բոլոր գաղափարախօսութիւններէն, յարանուանականութիւններէն և կրօնական դաւանանքներէն վե՛ր՝ համազգային կեցուածքի մը արդիւնքն ըլլայ, կ'առաջարկենք հետևեալը որպէս ՀԱՒԱՏԱՄՔ.-

ա.- ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՒԱՏԱՄՔ

- Հայ ըլլալը Հայուն ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՆ է. յանձնառութիւն ու պայքար է իր ինքնութեան պահպանումին, աճումին, և իր երազներուն իրականացումին ի խնդիր:

- Հայ ժողովուրդը ՄԷԿ է. Հայաստան և Արտասահման աշխարհագրական բաժանումներ են սոսկ:

- Հայաստա՛նն է միակ տնական խարիսխը Հայ ժողովուրդին գոյութեան:

- Հայկական պատմական հողերուն ազատագրումովը՝ ընդարձակ, ինքնիշխան ու հզօր Հայաստանի մը գոյառումը ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԱԶՆ է Հայութեան:

- Հայերէն լեզուն և Հայկական մշակոյթը կենսական գէնքերն են ազգային գոյատևումի ու պէտք է դրութեանականօրէն (հետևողականօրէն, սխաբեմաթիքօրէն) պաշտպանուին, քաջալերուին ու ծաղկին:

- Գիտութեան ու մշակոյթին, փորձառականին ու իմացականին, ազգայինին ու միջազգայինին երջանիկ միաձուլումն է նախապայմանը Հայկականութեան տնականացումին:

- Յառաջադէմ ազգերու շարքին՝ գրաւել իր պատուաբեր ու արդար դիրքը, լսելի դարձնել իր ձայնը արդի քաղաքակրթութեան բոլոր մարզերուն մէջ՝ առաջնագոյն նպատակն է Հայութեան:

- Աշխարհի վրայ բաւարար տեղ կայ բոլոր ժողովուրդներուն համար. նաև Հայո՛ւն: Մեր գոյութիւնը մեր իրաւունքն է:

- Մարդկութիւնը պա՛րտք ունի Հայ ժողովուրդին. պէտք է վճարէ՛:

- Հայ ժողովուրդը պետք է ԱՐԺԱՆԻ ԸԼԼԱՅ այդ պարտքը գանձելու. ՊԷՏՔ Է ԿԱՐԵՆԱՅ ԳԱՆՁԵԼ:
- Բայց որպեսզի առնելիք ունենայ՝ Հայ ժողովուրդը պետք է նախ ՏԱԼԻՔ ՈՒՆԵՆԱՅ աշխարհին:

բ.- ԱՐՄԷՆԻԶՄԸ

Բացատրություն

Հաւատամք մը իմաստ կը զգենու, երբ ֆաւաքականութիւն մը զայն կը բանաձնէ, և կը վերածէ գործքի:

Արդ, մեր Հաւատամքը պէտք է բանաձնուի, և զայն կիրարկելու ֆաւապարփակ դրութիւն մը պէտք է մշակուի. պէտք է կազմուի մեր ազգային ամբողջական իրականութիւնը բովանդակող ԾՐԱԳԻՐ_ԿԱՆՈՆԱԳԻՐ մը:

Այդ ԾՐԱԳԻՐ_ԿԱՆՈՆԱԳԻՐը պիտի կոչենք ԱՐՄԷՆԻԶՄ՝ Հայ ըլլալու գիտութիւնն ու այդ գիտութիւնը աշխատանքի և արդիւնքի փոխակերպելու արուեստը:

Արմէնիզմը մեր Հաւատամքին արտայայտութիւնն է որպէս փիլիսոփայութիւն, ոգի և գործք: Մեր սեփական դաւանանք-գիտութիւնն է, որ պիտի ընդգրկէ նաև կերպերն ու միջոցները մեր Հաւատամքը իրականացնելու: Ան պիտի պարփակէ մեր ժողովուրդի ամբողջ գիտութիւնը՝ իր պատմութեամբ, ընկերային իրականութիւններով, քաղաքականութեամբ, մշակոյթով, նպատակներով ու երազներով:

ԱՐՄԷՆԻԶՄ-ը Սփիւռքի վերջին իրական ՅՈՅՄՆ է:

Կիրարկում

Արմէնիզմը կը ներկայանայ երկու տարածքով,- ՏԵՍԱԿԱՆ-ը (անոր մշակումը որպէս գաղափարաբանութիւն, և ձևաոճումը որպէս ծրագիր-կանոնագիր), և ԿԻՐԱՐԱԿԱՆ-ը (անոր վերածումը գործքի՝ իրացումը ժողովուրդին կողմէ՝ թէ՛ Համազգային Կրթական Ծրագրի մը խողովակով, ու թէ՛ ընկերային, մշակութային և այլ գործու-նէութիւններու միջոցով):

Արդ, ինչպէ՞ս կարելի պիտի ըլլայ ստեղծելու սկսիլ ԲԱՆ մը,- Արմէնիզմը՝ այս պարագային,- որ արդիւնքը եղած պէտք է ըլլար բազմաթիւ տեսական ու գործնական իրագործումներու, որոնք կը պարտէին կուտակուած և զիրար բազմապատկած ըլլալ դարերու ընթացքին:

Ըլլանք գործնակա՛ն.- Հակառակ որ «Կրթական Ծրագիր» և «Արմէնիզմ» թէ՛ իրարու ծնունդ տուող, և թէ՛ իրարմէ ծնունդ առ-

նող երևույթներ են՝ կրնանք սկսիլ մշակելով **Կրթական Նախա-ծրագիր** մը և **Արմէնիզմի Նախագիծ** մը, ու զանոնք կիրարկել հանգրուան առ հանգրուան՝ կիրարկումին ընթացքին աստիճանաբար ամբողջացնելով զանոնք: Միակ գործնական ու կարելի մօտեցումն է ասիկա:

Արդ, եթէ պիտի չունենանք մեր Ազգային Գաղափարաբանութիւնը և մեր ուրոյն Կրթական Ծրագիրը, ու պիտի չկիրարկենք զանոնք՝ մեզի պիտի մնայ միայն հրաժարիլ իրական վերածնունդի ամէն յոյսէ, և գոհանալ կեդրոնանալով՝ Հայաստանի մէջ կիսամիջոցներու, իսկ Սփիւռքի մէջ մեր նոր սերունդները մեր տուններուն, ակումբներուն և եկեղեցիներուն շուրջ խմբուած պահելու աշխատանքին վրայ՝ անոնց տալով ազգային նախնական ուսում մը միայն:

Հաւասարապէս մահացու են թէ՛ մեկուսացումը ազգայինէն ներս, և թէ՛ զառաժումը դէպի անորոշութիւնները խորթ հորիզոններու...: Արդարև, այն Հայը, որ անուս է, և մոլեռանդօրէն այլամերժ՝ ի վիճակի չէ Հայ մշակոյթը պահպանելու և ապրեցնելու. իսկ օտար բարձրագոյն ուսումի տիրացած Հայը, որ չէ պաշտպանուած ազգային զօրեղ դաստիարակութեամբ մը՝ հակամէտ է հեռանալու ազգային ինքնութենէն:

Ինչպէս թելադրեցինք՝ պէտք է սկսիլ մշակելով ՀԱՅԱԿԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ մը **Նախագիծը**, որուն, կը յուսանք, պիտի չաջորդէ ձևառումը Համահայկական Կազմակերպութեան մը, որ պիտի կոչենք «ԱՐՄԷՆԻԶՄԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ»: Ո՛ր պիտի կարելի ընծայէ նման խոշոր աշխատանք մը, և հիմնումը նման համազգային մարմինի մը՝ տակաւին յստակօրէն չենք գիտեր: Կը հաւատանք որ, ժամանակի ընթացքին, զուգընթացաբար աշխատանքներուն ու ճիգերուն՝ կրնայ գոյանալ նման կազմակերպութիւն մը:

Արդ, անհրաժեշտ է որ՝ շատ մը յարակից կալուածներ ընդգրկող ուսումնագէտներ, մասնագէտներ, գրողներ, ղեկավար դիրքի վրայ գտնուող անձեր գա՛ն քով-քովի, ուսումնասիրեն Արմէնիզմը խմբագրելու կարելիութիւնները, բանաձևեն ու կազմեն զայն որպէս համապարփակ «վարդապետութիւն» մը՝ իր կիրարկումի յատակագիծովը:

Նաև անհրաժեշտ է որ՝ համապատասխան մասնագէտներ, մեկնելով Արմէնիզմէն, մշակեն ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ մը, և մասնաւոր մարմին մը հետապնդէ անոր կիրարկումը մեր դպրոցներէն ու հաստատութիւններէն ներս՝ ընդգրկելով ուսանողին ամբողջ կեանքը, սկիզբէն մինչև բարձրագոյն ուսում: Մինչ այդ, կըրնանք սկսիլ «ԱՐՄԷՆԻԶՄԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ» տիտղոսով համալսարա-

նական դասընթացք մը՝ որպէս հիմնամաս Armenian Studies անունով դասընթացքի մը, ինչպէս որ կայ, օրինակ, Jewish Studies-ը: Նոյն մարմինը կը պարտի մշակել «ԱՐՄԷՆԻԶՄԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ» անունով կրթական ծրագիր մը՝ մեր նախակրթարաններուն և երկրորդական վարժարաններուն համար, և տրամադրել զայն վարժարաններուն՝ առ ի քննութիւն: Ընդհանուր Զարգացումի դասերը և Դաստիարակութեան մեթոտները հիմնաքարե՛րը պիտի ըլլան Արմէնիզմի ուսուցումին: Արմէնիզմի ծրագիրը կը պարտի ունենալ նաև մաս մը՝ մանկամտորներուն և մանկապարտէզներուն համար, ինչպէս նաև երիտասարդութեան. և ընդհանուր առմամբ՝ ակումբային կեանքին հետ կապ ունեցող գործունէութիւններուն: Անշուշտ, պէտք է պատրաստուին համապատասխան բոլոր լսատեսողական առարկաներն ու միջոցները:

Մեր ազգային Կրթական Ընդհանուր Ծրագիրը պէտք է ընդգրկէ նաև մեր ժողովուրդին շօշափելի կարիքներուն ընդառաջող դասեր, որդեգրէ՝ արդիական կերպերը քսաներորդ դարը բնորոշող մանկավարժութեան, քա՛յլ պահէ ճարտարարուեստական քաղաքակրթութեան նորագոյն յառաջդիմութիւններուն հետ, աւանդականին մշտանոր մասը համալրէ՝ ներկային այժմէութիւններով: Եւ այդ այժմէութիւններուն գլխաւորն է թեքնոլոճին (գիտահնարքը), որուն ուսուցումը պէտք է անբաժանելի մէկ մասը դառնայ՝ Արմէնիզմի մշակումը հետապնդող Զարգացումի Ծրագրին:

Բնականաբար, առաջնագոյն աշխատանքը պիտի ըլլայ Ուսուցիչներու Պատրաստութիւն՝ Արմէնիզմի ուսուցումին համար մասնագիտացած:

2.- ՆՊԱՏԱԿ

Այն մարդկային և ազգային իրականացումները, որոնք գործնական արտայայտութիւնները պիտի ըլլան ՀԱՒԱՏԱՄՔԻՆ, և արդիւնքը Կրթական Ծրագրին:

ԱՐՄԷՆԻԶՄ-ը թէ՛ արտայայտութիւնն է մեր ՆՊԱՏԱԿ-ին, և թէ՛ ԿԻՐԱՐԿՈՒՄԻ ՄԻԶՈՑ-ը անոր:

3.- ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Ուսումի, Զարգացումի և Նպատակի այն ամբողջական ու միաձոյլ կառոյցը, որ կարելի պիտի դարձնէ ստեղծումը Ամբողջական Կրթութեան, որուն միջոցով պիտի կիրարկուին Հաւատամքին ձգտումներն ու ոգեկան առաջադրանքները:

Կրթական Ծրագիր մը՝

- Բնութագիր մըն է, որ կը ներկայացնէ այն նպատակները, որոնց պէտք է հասնիլ.
- Ցատակագիծ մըն է, որ ցոյց կու տայ աշխատանքի գլխաւոր մարզերը.
- Ուղեցոյց մըն է, որ կը պարզէ փոխ-յարաբերութիւնը այդ մարզերուն միջև.
- Աշխատանքային ցանկ մըն է, որ ցոյց կու տայ կատարուելիք գործերը և անոնց շարքը.
- Բանաձևում մըն է, որ կը մատնանշէ օգտագործելիք կերպերն ու նիւթերէնները.
- Արժեշտի մըն է, որ կը ստուգէ կատարուած աշխատանքներուն որակը, ցոյց կու տայ առաւելութիւններն ու տկարութիւնները.
- Կրթական Ծրագիր մը այն **կազմակերպութիւնն** է, առանց որուն անկարելի է կրթութիւն իրագործել:

4.- ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Ունի երկու առում.

ա.- Այն դասանիւթերը, որոնք կ'ակնկալուի որ ուսանող մը առնէ՝ տուեալ ուսումնական բաժանմունքէ մը վկայուելու համար.

բ.- **Ուսումնական Ծրագիր** կը նշանակէ նաև ուսումնական հաստատութեան մը բոլոր բաժանմունքներուն մէջ տրուած դասերուն ամբողջութիւնը:

Բաժանմունքի մը ուսումնական պահացոյցը, սովորաբար, բաղկացած կ'ըլլայ չորս խումբի դասերէ՝

- Աւագ Դասախումբ (Major)
Ասոնք պարտադիր դասերն են՝ ըստ ճիւղի.
- Կրտսեր Դասախումբ (Minor)
Այս դասերն ալ, խորքին մէջ, պարտադիր են՝ անգամ մը որ որոշուի թէ ի՞նչ ճիւղի մէջ են.
- Ընտրովի Դասեր (Elective)
Ասոնք ազատ նիւթերն են: Այս դասախումբին կրնան մաս կազմել Ընդհանուր Զարգացումի խումբին մէջ ինկող դասերն ալ.
- Ընդհանուր Զարգացումի Դասեր (General Education)

Ասոնք այն դասերն են, որոնք ենթադրաբար կը նպաստեն ուսանողին Ձարգացումին՝ ի տարբերություն ուղղակիօրէն մասնագիտութեան մը կապուած դասերէն: Ասոնք ալ պարտադիր են ընդհանրապէս:

Ուսումնական Ծրագիրը ո՛չ միայն կը բնորոշէ այն դասերը, որոնք պիտի առնուին ուսանողին կողմէ, այլ նաև կը մատնանշէ դասի մը բաղկացուցիչ նիւթերուն աստիճանական բաշխումը՝ խոնարհագոյն կարգէն մինչև բարձրագոյնը:

Գոյություն ունին դասացոյցային և ուսումնական բաղկացութիւններու բազմաթիւ կարելիութիւններ:

5.- ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԻ ԾՐԱԳԻՐ

Այս ծրագիրը կը բաղկանայ հետևեալ մարգերէն.-

- ա.- **Տեսական-թեքնիք,-** մեթոտ, դրութիւն, ուսուցումի կերպեր, տեսալսողական միջոցներ.
- բ.- **Մտածելու, ընկալելու, համադրելու, բաղդատելու կարողութեան մշակում.**
- գ.- **Ընկերայնացում,-** ըմբռնում հաւաքական իրականութիւններու, հաղորդակցում մարդկային բնութեան հետ, ճանաչում տիեզերական կապակցութիւններու.
- դ.- **Գործնական,-** պատրաստում ուսուցիչներու, մշակում դասագիրքերու, արտադրում կրթական առարկաներու, և այլն:

6.- ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Միացեալ Նահանգներու մէջ այս հարցը մեծ թափով վերաբարձարծուած է յատկապէս երեք շրջաններու՝ Ա. Համաշխարհային Պատերազմէն ետք. (այս հարցին աւրնշոյթամբ կ'առնենք ԱՄՆ-ը, որովհետև հո'ն կը գտնուի ամէնէն հոծ Հայ գաղութը, և հո'ն է, որ կարևոր չափով մը պիտի որոշուի Սփիւքի ապագան).-

- ա.- Առաջին Համաշխարհային պատերազմի շրջան.
- բ.- 1935-ի տնտեսական ընկրկումի (Depression) տարիներուն.
- գ.- 1980-էն ետք մասնաւորաբար:

Այս կապակցութեամբ յատկանշական է այն պարագան որ այդ

երեք շրջաններում ալ, աշխարհ ինքզինք դէմ-յանդիման գտած է բարոյական և ընկերային շեշտեալ տագնապներու, և ստիպուած եղած է լուծումներ որոնելու անոնց դարմանումին համար. ու բոլորին ուշադրութիւնը կեդրոնացած է ԿՐԹԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ, և նոր սերունդներու դաստիարակութեան:

Դաստիարակութեան հասկացողութիւնը, սակայն, կը տարբերի, և անցեալի՛ն ալ տարբերած է մտածողէ մտածող: Եւ այդ տարբերութիւնները, յաճախ, եղած են այնքա՛ն խոշոր որ պատճառ դարձած են անորոշութեան, և արգելք՝ հիմնական փոփոխութիւններու և արմատական բարելաւումի: Ամէն պարագայի, տարածում գտած կարծիք մըն է այն, որ կարելի է «ամբողջական դաստիարակութիւն» ստանալ, եթէ «ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ» (General Education) անունին տակ ծանօթ կարգ մը դասեր պարտաւորիչ դարձուին և շեշտուին:

Այս գլուխին յաջորդ ենթամասերուն մէջ մանրամասնօրէն պիտի քննենք ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԻ հարցը և ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԻ ԿԻՐԱՐԿՈՒՄԸ:

III- ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ (General Education)*

Ա.- ՈՐՊԵՍ ԼՈՒԾՈՒՄ

Որքան ալ տարբեր ու յաճախ հակասական ըլլան ակնկալութիւնները Ընդհանուր Զարգացումի վերաբերող դասանիւթերէն՝ անոնք յստակօրէն կը մատնանշեն հասարակաց մտահոգութիւն մը։- Ինչպէ՞ս դարման մը գտնել որ մեր կրթական դրութիւնը լուծումներ բերէ քսաներորդ դարու ընկերութիւնը դիմափոխող և քայքայումի առաջնորդող վերքերուն։ Ու կը թոյի որ բոլոր մտածողներն ու ղեկավարները, հաւասարապէս, համաձայն են որ ԿԸԲ-ԹՈՒԹՅՈՒՆ Է ամէնէն հաւանական միջոցը։ Այլ խօսքով, մշակումը՝

ա.- Հասարակաց արժէքներու.

բ.- Հասարակաց պատասխանատւութիւններու գիտակցութեան.

գ.- Հասարակաց իշխանութեան գաղափարին.

դ.- Հասարակաց ժառանգութեան ըմբռնումին.

ե.- Ազգային շարունակականութեան զգացում-համոզում մին.

զ.- Հասարակաց համաշխարհային տեսիլքի մը ձևառումին։

Հասարակաց նպատակակէտներու այս շեշտումը բացայայտօրէն ցոյց կու տայ տիրող այն համոզումը՝ թէ խախտած է ընկերութեան միասնութիւնը։

Պատկերը տարբեր չէր ու չէ՝ նաև Սիիւոքի ազգային կեանքէն ներս։

Այսօր, մե՛նք ևս, ու մանաւանդ մե՛նք, անհրաժեշտ կարիքը ունինք բարելաւելու մեր կրթական դրութիւնը, զօրացնելու Ընդհանուր Զարգացումի նիւթերը մեր ուսումնական ծրագիրներուն, ու մանաւանդ հիմնադրելու ազգային նպատակներ հետապնդող ուղ-

* Մեր ուսումնասիրութեան այս ենթամասին պատրաստութեան ատեն օգտուած ենք, Ամերիկան հետաքրքրող մասերուն մէջ՝ E. J. Boyer-ի և A. Levis-ի "The Aims of General Education" գիրքէն, հրատարակութիւն Քարնեկի Ֆաունտէշըն-ի։

դոթիւնը մեր վարժարաններուն և բարձրագոյն դասընթացներուն. այլ խօսքով՝ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ, բան մը, որմէ գորկ եղած ենք, ու տակաւին ենք՝ ամբողջ Սփիւռքի և Հայաստանի մէջ:

Կայ աւելի՛ն:

Թէև ամբողջովին տարբեր էին պայմանները, բայց Խորհրդային Հայաստանի մէջ ևս, ինչպէս ընդհանրապէս Խորհրդային Միութեան մէջ, նշմարելի էին այն բոլոր ժխտական երևոյթները, որոնք գոյութիւն ունին Արևմուտքի մէջ: Արդարև, դժուար չէ տեսնելը որ բոլոր պահանջներուն ետին կեցող մտահոգութիւնը նոյնն է. ան կը ցոլացնէ տևական բախումը անհատին և խումբերուն միջև, խումբերուն և ընկերութեան միջև, ազատութեան և հակակշիռին միջև, անկախութեան և փոխադարձ-կախեալութեան միջև, ազգայինին և ոչ-ազգայինին միջև: Նոյնը կը վերաբերի նաև այսօր իր անցումային շրջանը ասպող անկախ Հայաստանի Հանրապետութեան:

Անհատին և ընկերութեան միջև մղուող հակամարտութիւնը իր ցոլացումը կը գտնէ մանաւանդ քոլեժներու ուսումնական ծրագիրներուն մէջ: Ընտրովի (elective) դասերու բաժինը ուսումնական ծրագրին՝ արտապայտութիւնն է անհատին իրաւունքի՛ն՝ անկախաբար գործելու և ա՛նձնապէս կատարելու իր ընտրութիւնները:

Ընդհանուր Զարգացումի դասերը, սակայն, տարբեր պարագայ մըն են: Կրթական Ծրագրին այս մասը խարսխուած է այն համոզումին վրայ որ անհատայինը, թէև կենսական, բաւարար չէ. թէ՛ անհատը կարևոր կապերով միացած է իր համայնքին և ընդհանուր ընկերութեան. թէ՛ պէտք է ամրապնդուի և խորանայ այդ կապուածութիւնը. թէ՛ Կրթութիւնը կրնայ ընե՛լ այս բանը:

Արդ, ի՛նչ պէտք է ըլլայ Ընդհանուր Զարգացումի դասացոյցին բովանդակութիւնը և ձգտումը:

Պարզօրէն ըսուած՝ այդ դասացոյցը պէտք է պարունակէ այն փորձառութիւնները, յարաբերութիւնները և բարոյական մտահոգութիւնները, որոնք հասարակաց են բոլորիս՝ պարզապէս որովհետև կը պատկանինք մարդկային նոյն ընտանիքին՝ տուեալ պահի մը՝ պատմութեան մէջ:

Ներկայ ժամանակները, սակայն, իրենց տագնապներով և ընկերային քայքայումով՝ ծնունդ տուած են նոր սերունդի մը, որ աւելի՛ սկեպտիկ է քան նախորդ սերունդները: Իր կեցածքը՝ անհատական և ընդհանրական հարցերու նկատմամբ նոյնը չէ. երկո՛ւ կեցածք և երկու տեսակէտ ունի յաճախ: Արդի երիտասարդութիւնը իրատես է, պատրաստ է մրցակցութեան, հետամուտ է բարձր նիշեր առնելու՝ նիւթապէս աւելի վարձատրիչ գործ մը ապահովելու

համար. կը հաւատայ թէ իր աշխատանքն ու կամքը պիտի տան դրական արդիւնք, պիտի երաշխաւորեն փայլուն ապագայ մը իրեն: Մէկ խօսքով՝ **լաւատես** է: Բայց այդ նոյն երիտասարդութիւնը **յոռետես** է՝ երբ հարցը կը վերաբերի ազգին ու մարդկութեան ապագային: Հաւատք չունի ազգին և մարդկութեան վրայ. հետևաբար աւելի հետամուտ է իր սեփական յաջողութեան ու երջանկութեան, քան հաւաքական յաջողութիւններու:

Դժբախտաբար, այսօր քոլեժները փոխանակ ուղղութիւն տալով՝ կը հետևին պարզապէս: Արդարև, աւագ դասերը և ընտրովի նիւթերը, և դրուած շեշտը անհատական շահագրգռութիւններու վրայ՝ կը կազմեն քոլեժական ուսումին կեդրոնազարդը (center-piece), մինչ Ընդհանուր Զարգացումի դասաքաժինը ձգուած է անխնամ: Գոյութիւն չունի հասարակաց հասկացողութիւն մը քոլեժական կրթութեան նպատակին մասին:

Անհատ-ընկերութիւն այդ փոխադարձ-կախեալութիւնը աւելի՛ ևս անմիջական ու սերտ է՝ երբ նկատի առնենք անհատը և այն ազգային հաւաքականութիւնը, որուն կը պատկանի: Ազգը աւելի փոքր շրջանակ մըն է, ու յարակցութիւնը անհատին և ազգին միջև աւելի մօտ և շօշափելի է, աւելի՛ անմիջական ու աշխատական: Կապը ընդմէջ անհատին ու մարդկութեան չի՛ կրնար աստիճանական միացում մը ըլլալ՝ առանց անցնելու ազգութեան խողովակէն:

Բ.- ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ-ԻՆ ԿԻՐԱՐԿՈՒՄԸ

Զարգացումը, որուն գլխաւոր պայմաններէն մէկն է **Ընդհանուր Զարգացումը**՝ այն մարզն է, որ կարելի պիտի դարձնէ, մեր ժողովուրդին պարագային՝ **Արմէնիզմին մշակումը, և անոր փոխանցումը նոր սերունդին: Արմէնիզմին փոխանցումը, նախ և առաջ՝ մանկավարժական իրագործում մըն է, մեթոտի և կրթական մօտեցումի հարց մըն է, և ապա, անշուշտ, հարց մըն է, որուն լուծումը կախեալ է ՌԽՍՖՍՀ-էն: Մասնաւոր դասանիւթեր, Մանկավարժական ազդու մեթոտ և Ուսուցիչ՝ որպէս ոգի, և որպէս ներշնչումի աղբիւր, ահա՛ գլխաւոր բաղադրիչները ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ-ին, և խարիսխը Դաստիարակութեան:**

Հիմա գանք բարձրագոյն մակարդակի վրայ՝ **ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ** իրագործելու, (մեր պարագային, **Զարգացումը՝ Դաստիարակութեան և Դաստիարակութիւնը Արմէնիզմի՝ վերածելու**), հարցին, որ մանկավարժական բարդ ու դժուար խնդիր մըն է:

Անմիջապէս ըսենք որ՝ Ընդհանուր Զարգացումի նպատակին շուրջ համաձայնութիւն մը գոյացնելը՝ մէկ մասն է միայն հարցին:

Յաջորդ վճռական քայլը՝ այդ նպատակին գործադրումին համար կուռ ԾՐԱԳԻՐ մը մշակելն է:

Գործադրումի այդ ծրագիրը ունի երեք երես.

- ա.- ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. (դասերը, որոնք կ'ակնկալուի որ ուսանողը առնէ,- Ուսումնական Ծրագիրը).
- բ.- ԴԱՍԱՆԻԻԹԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿ. (դպրոցին ու ուսանողին փոխ-յարաբերությունն ու դերը այդ ընտրությունն առիթով).
- գ.- ԱՐԴԻԻՆՔ. (այն իրագործումը,- իմացական, զգացական, բարոյական,- որ կը սպասուի ուսանողէն):

1.- ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բովանդակութեան տեսանկյունէն դիտուած՝ կարելի է երկուքի բաժնել համալսարաններուն կողմէ սովորաբար որդեգրուած մեր-ձեցումները.

- ա.- Հակում՝ մասնագիտական դասերուն միջև **կապ-դասեր** դնելու.
- բ.- Դասերը **թեմաներու** (որոշ գաղափարներու, հարցերու, մտածումի հոսանքներու) շուրջ համախմբելու ձգտում:

Բացատրե՛նք.-

ա.- Կապ-դասեր.

Ըարք մը համալսարաններու միտումն է, Ընդհանուր Զարգացում իրագործելու համար՝ հաստատել այնպիսի դասեր, որոնք կը կամրջեն մասնագիտական դասանիւթերը՝ լեցնելով անոնց միջև գոյութիւն ունեցող խրամատը: Ասոնք **միջմասնագիտական** դասերն են: Իրականութիւնը, սակայն, այն է որ՝ այս կամորջ-դասերը բաւարար չեն յառաջ բերելու Ընդհանուր Զարգացում: Այս կամորջ-դասերը, (լեզուներ, գիտութիւն, պատմութիւն, ևայլն), կը տրուին առանձնացուած ձևով, փոքրացած ծիրով:

բ.- Համախմբում՝ թեմաներու շուրջ.

Այն համալսարանները, որոնք իրենց կրթական ծրագիրները կը կազմակերպեն ԹԵՄԱ-ներու (գաղափարներու, հարցերու) իմամբ, և ո՛չ՝ մասնագիտական անջատ նիւթերու՝ աւելի՛ կը մօտենան Ընդհանուր Զարգացումի էութեան: Ասոնց պարագային խնդիրը

այն է որ՝ թեմաները, լաճախ, ընտրուած են ըստ պատահականութեան, առանց ուղեգիծի մը. զանոնք կազմող դասախումբերուն միջև կը պակսի անհրաժեշտ զօդը:

2.- ԴԱՍԱՆԻԹԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԵՂԱՆԱԿԸ

Ի՞նչ եղանակով կ'ընտրուին այն դասերը, որոնք պիտի առնուին ուսանողներուն կողմէ: Երբեմն հաստատութիւնները իրե'նք կ'որոշեն, երբեմն՝ ուսանողնե'րը. բայց ամէնէն ընթացիկ եղանակը՝ միասնաբար, երկուքին կողմէ որոշուիլն է: Ասիկա կը կոչուի «Բաշխումի Դրութիւն»: Գործնական է իրաքանչիւր աշակերտի ԽՈՐՀՐԴԱՏՈՒ մը ունենալը: (Հայ խորհրդատուն կրնայ դպրոցին մէջ կամ այլ կրթարանի մը մէջ պաշտօնավարող ուսումնագէտ մը ըլլալ):

3.- ԱՐԴԻԻՆՔԸ. (Ի՞նչ կը սպասուի, որ ուսանողը իրագործէ)

Փոխանակ ուսանողներուն տուն տալու թէ ի՞նչ պէտք է ուսանին, և ի՞նչ դասեր պէտք է ընտրեն՝ կարգ մը քոլեժներ ու համալսարաններ իրենց ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնեն կրթական դրութեան մը ԱՐԴԻԻՆՔՆԵՐՈՒՆ վրայ, այսինքն՝ այն ծանօթութիւններուն, կեցուածքներուն և արժէքներուն վրայ, որոնք բոլոր ուսանողներէն կ'ակնկալուի որ ձեռք ձգած, իրացուցած և որդեգրած ըլլան՝ հետևելէ ետք տուեալ հաստատութեան մը ուսումնական ծրագիրին: Ի՞նչ կը նշանակէ ասիկա.՝

Կը նշանակէ,՝ Հասկնալ բնական և ընկերային երևոյթները, ճանչնալ իր մշակոյթը, գնահատել գեղեցիկը, խնդիր լուծելու կարողութիւնը ցոյց տալ, ատակութիւնը ունենալ լեզու սորվելու, և այլն:

Այս կապակցութեամբ, սակայն, գոյութիւն ունի խոշոր դժուարութիւն մը,՝ ԻՆԶՊԷՄ ԸՆԵԼ ՈՐ՝ ԳՈՐԾԱԾՈՒՈՂ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ՏԱՆ ԱՅՆ ԱՐԴԻԻՆՔՆԵՐԸ, ՈՐՈՒՔ Կ'ԱԿՆԱԼՈՒԻ ՈՐ ՍՏԱՑՈՒԻՆ: Դասերու ընտրութիւնը, ընտրութեան կերպը, որդեգրուած մեթոտները չեն բաւեր ԻՆՔՆԱԲԵՐԱԲԱՐ ԾՆՈՒՆԴ ՏԱԼՈՒ ակնկալուող արդիւնքներուն:

ՄիջՈՑ-ին (դասերուն, մեթոտներուն, դրութեան) և ԱՐԴԻԻՆՔ-ին (Ամբողջական Կրթութեան) միջև գոյութիւն ունցող ԽՈՐՀԸՐԴԱԽՈՐ, թաքուն կապէ՛ մը կախեալ է իրագործումը ԱՐԴԻԻՆՔ-ին (ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿ-ին): Պարզ «գումար» չէ այդ ԱՐԴԻԻՆՔ-ը, որ ինքնաբե'րաբար գոյանայ՝ երբ քով-քովի դրուին որոշ տուեալներ ու թիւեր:

Իսկ այդ խորհրդաւոր ու հրաշալի կապը ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ՈՒՍՈՒ-
ՑԻՉԻՆ ՁԵՌՔԸ. ուսուցի՛չն է,- ոգի, տաղանդ, ծանօթութիւն, նուի-
րում,- այն ուժը, որ ուսումը պիտի վերածէ կրթութեան:

Անշուշտ, Հայկական կրթութեան պարագային, պէտք է
աւելցնել Ազգային հասկացողութիւնը՝ ԱՐՄԷՆԻԶՄը, որ ուրիշ բան
չէ, եթէ ոչ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՆԵՐԴԱԾՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ՝ Անհատականին,
Ազգայինին ու Մարդկայինին միջև...: Ու նաև՝ ՍՓԻՒՌԱՅԻՆ-ի՛ն ու
ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ-ի՛ն՝ նախորդ երեքին հետ:

Հիմա աւելի մօտէն քննենք այն տարրերը, որոնք կարելի պիտի
դարձնեն, որ յառաջ գան ակնկալուած արդիւնքները:

Կարելի է այդ տարրերը բաժնել վեց գլխաւոր խումբերու.

ա.- Հասարակաց խորհրդանշաններու գործածում.

բ.- Նոյն խումբին և հաստատութիւններուն մաս կազմելու
զգացում.

գ.- Մասնակցում՝ թէ՛ արտադրութեան և թէ՛ սպառումին.

դ.- Գիտակցում կապին, որ կայ մարդոց ու բնութեան միջև.

ե.- Ժամանակ-ի զգացողութիւնը.

զ.- Արժէքներու, համոզումներու և հաւատալիքներու ըն-
կալում:

Վերոյիշեալ վեց կէտերը քննենք մէկ առ մէկ.-

ա.- Խորհրդանշաններ.

- Լեզուն.

«Խորհրդանշան» բացատրութեամբ պէտք է հասկնալ նախ՝
Լեզուն: Ան հիմն է բոլոր հասկացողութիւններուն. գործիքն է տրա-
մաբանութեան:

Լեզու սորվելուն նպատակը՝ միայն կարդալ, գրել ու խօսիլ չէ՛,
այլ՝ կարդալն է՝ հասկնալով, գրելն է՝ յստա՛կօրէն, և մտիկ ընելն
ու խօսիլն է՝ արդիւնաւոր՝ կերպով:

Ուսանողները պէտք է հասկնան նաև, թէ ինչո՞ւ և ինչպէ՞ս
լեզուն զարգացած է. ինչպէ՞ս ան ի յայտ կը բերէ մշակոյցի մը
արժէքները. ինչպէ՞ս կը փոխազդեն բառերն ու մտածումները.
ինչպէ՞ս զգացումներն ու գաղափարները կ'արտայայտուին գրա-
կանութեան ընդմէջէն:

Մասնաւոր կարևորութիւն ունի երկրորդ լեզու մը սորվիլը, ո՛չ
թէ իր անմիջական նիւթական օգուտին համար, այլ մասնաւանդ այն
պատճառով որ՝ կ'օգնէ ուսանողին որ ան նո՛ր նաչուածքով մը դիտէ

իր մայրենի լեզուն և աշխարհի իրականությունները:

Խօսելով Հայերեն լեզուին մասին՝ պետք է իսկույն շեշտել որ թե՛ Հայաստանի մէջ ու թե՛ Արտասահմանի ան ունի նա՛ն ու մա՛նաւանդ ԱԶԳԱՅԻՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ: Հաղորդակցութեան ու մտածումի միջոց մը չէ՛ միայն Հայերէնը մեզի համար, այլ՝ ազգային ինքնութեան և գոյատևումի ցուցանիշ ու գործիք:

- Թիւ-երը.

Խորհրդանշաններ են նաև **թիւ-երը**, և կարևոր են անփոխա-րիներէիօրէն: Անոնք անհրաժեշտ տարրերն են մարդկային մտածո-ղութեան և յառաջդիմութիւններուն: Առանց լեզուին և առանց թիւերուն խորհրդանշային հասկացողութեան կրթութիւն չկայ:

- Ոչ-բանաւոր (ոչ-խօսքային) խորհրդանշաններ.

Անշուշտ ուսանողները պէտք է հետախուզեն նաև **Ոչ-բանա-ւոր** խորհրդանշաններու հաղորդակցական կարելիութիւնները: Ոչ-բանաւոր խորհրդանշաններու վրայ հաստատուած հաղորդակցու-թեան կարելիութիւններն են կատարողական արուեստները,– երա-ժշտութիւն, պար, նկարչութիւն, քանդակագործութիւն, ևայլն: Ուսա-նողները պէտք է հասկնան, թէ ինչպէ՞ս արտայայտութեան ոչ-բանաւոր ձևերով կարելի է փոխանցել նրբին իմաստներ, ցոլացնել զօրեղ զգացումներ, և ուրիշներու մօտ արթնցնել խորունկ ապ-րումներ ու մտածումներ:

- Հաղորդակցային խորհրդանշաններ.

Ընդհանուր Զարգացումը պէտք է նկատի ունենայ նաև **Հա-ղորդակցային խորհրդանշանները՝** Հանրային Հաղորդակցութիւնը (mass communication)– հեռատեսիլ, ձայնասփիւռ, շարժանկար, մամուլ, ցուցանակներ, ձայներիզ, ևայլն:

Արդ, պէտք է կարելի դարձնել, որ աշակերտներն ու ուսա-նողները տեսնեն թէ ինչպէ՞ս հանրային հաղորդակցութեան այդ միջոցները կ'ազդեն ունկնդիրին, դիտողին ու կարդացողին վրայ. թէ ի՞նչ կերպեր կը գործածեն անոնք: Օրինակ, պէտք է մարզել աշակերտներն ու ուսանողները տեսնելու և գիտնալու թէ ինչպէ՞ս տեսողական ու լսողական նշաններ իրար կ'ամբողջացնեն ու կը զօրացնեն հեռատեսիլին վրայ. թէ ինչպէ՞ս գաղափարներ կրնան ձևազեղծուիլ. թէ ինչպէ՞ս՝ մտածումներ և զգացումներ կարելի է փոխանցել անուղղակիօրէն, ենթագիտակցաբար՝ առանց որ դի-տողը անդրադառնայ, և թէ ինչպէ՞ս կարելի է ստուգել ճշդութիւնն

ու վստահելիությունը ըստածներուն և ցոյց տրուածներուն:

Իմացական այս արթնությունը կենսական յատկանիշ մըն է մանաւանդ. Հայ ուսանողին համար, յատկապէս իր ազգային ինքնութեան պահպանումին տեսակէտէն: Հայ ուսանողը պէտք է սորվի ճանչնալ զինք շրջապատող հանրային հաղորդակցութեան միջոցներուն բանումն ու նպատակները՝ որպէսզի կարենայ ո՛չ միայն չազդուիլ անոնցմէ, այլ նաև հակազդել անոնց, և ի հարկին այդ նոյն միջոցները օգտագործել ի նպաստ իր ազգային առաջադրանքներուն:

- Հաշուարկիչներու (computer) լեզուն.

Խորհրդանշաններու մարզին մէջ լուրջ ուշադրութեան արժանի է նաև **համակարգիչներու (computer) լեզուն**, որ հետզհետէ դառնալու վրայ է աւելի կարևոր:

Ամփոփելով,– Լեզու, (լեզուներ), Թիւ, Արուեստներ, Հանրային Հաղորդակցութեան միջոցներ, Համակարգիչներ անհրաժեշտ է որ մաս կազմեն Կրթական Ծրագրին, և ուսուցումն հաւաքական նպատակներու լոյսին տակ:

բ.- Անդամակցութիւն՝ խումբերու և հաստատութիւններու.

Առաջին րոպէէն իսկ, երբ կ'անդրադառնանք մեր գոյութեան աշխարհի վրայ՝ արդէն հո՛ն եմ խումբերն ու հաստատութիւնները, և մեզի կը մնայ պատշաճիլ անոնց:

Այսօր, սակայն, հանրային վստահությունը դէպի հաստատություններ շատ նուազած է, և մարդիկ կը ջանան հեռու կենալ անոնցմէ: Բայց և այնպէս, որքա՞ն ալ կասկածանքով նայինք անոնց, կարելի չէ գոյատևել առանց անոնց:

Կասկած չկայ,– որպէս կեդրոնական նպատակներէն մէկը Ընդհանուր Զարգացումի ծրագիրին՝ բոլո՛ր ուսանողներն ալ պէտք է գիտակցին, թէ անդամներն են **խումբերու** (հաստատութիւններու), և պէտք է ծանօթանան «խումբին անդամ ըլլալու» իրականութեան բոլոր երևոյթներուն:

Անշուշտ, կենսականօրէն կարևորը այս բոլոր ճիգերուն մէջ՝ ուսանողներուն մօտ արթնցնելն է «Անդամակցութեան գիտակցութիւնն ու զգացումը»:

Մերինին նման փոքրամասնութեան մը պարագային՝ պէտք է, բնականաբար, այս բոլոր ակնկալութիւններուն վրայ աւելցնել նաև մեր ազգային կարիքներէն ու պայմաններէն բխող պահանջքներ:

գ.- Մասնացկում՝ արտադրության և սպառումին.

Պայման է, որ Ընդհանուր Զարգացումի ծրագիրը հետազօտեման ԳՈՐԾ-ին նշանակությունը անհատներու կեանքին մէջ:

Աւելի՛ն, Ընդհանուր Զարգացումի ծրագիրը պէտք է օգնէ ուսանողներուն՝ որ տեսնեն թէ ԳՈՐԾ-ը (Աշխատանք-ը), երբ հարազատ է զայն կատարողին անհատական հակումներուն ու պահանջներուն՝ կրնայ լի՛ցք տալ ենթակային անձնական կեանքին, զայն իմաստաւորել:

Հայը ծանօթ եղած է որպէս աշխատասէր ժողովուրդ. կենսական է, որ շարունակուի այդ աւանդութիւնը. անհրաժեշտ է մշակել նոր սերունդին մօտ սէրն ու յարգանքը դէպի աշխատանքը՝ ան ըլլայ անձնական թէ հաւաքական նպատակներու համար:

Եթէ աշխատանքը ցուցանիշներէն մէկն է մեր փոխադարձ կախեալութեան որպէս անհատներ՝ է՛ր մաս Պարապուրդ-ը (leisure),– «այն բաները, որ Կ'ԸՆԵՆՔ՝ երբ ՉԵՆՔ ԱՇԽԱՏԻՐ մեր ապրուստը ճարելու համար»:

Պարապուրդ-ը լուրջ նշանակութիւն ունի նոր սերունդին դաստիարակութեան տեսակէտէն, որովհետեւ պարապուրդը,– մասնաւոր գրադում մը, թէ պարզ ժամանց,– ո՛չ միայն կ'ազդէ ենթակային անհատական կեանքին վրայ, այլ նաև անոր հաւաքական ապրելակերպին ուղղութեան վրայ:

Ըսուածը հետևեալն է,– Արտադրութի՛ն, Սպառո՛ւմ, Աշխատա՛նք և Պարապուրդ՝ կարևոր տեղ մը կը գրաւեն մեր հասարակաց փորձառութիւններուն մէջ, և ուրեմն անոնց ուսումնասիրութիւնը կը պարտի ըլլալ հետաքրքրութիւններէն մէկը մեր կրթական հաստատութիւններուն:

դ.- Հասարակաց յարաբերութիւնը Բնութեան հետ.

Բոլոր ապրող մարմինները ընդհիսուած են, և ո՛չ մէկ կրթական դրութիւն լրիւ է՝ եթէ ենթական չի՛ տեսներ ու չ'ըմբռներ փոխադարձ-կախեալութիւնը տիեզերքը կազմող արարածներուն և երևոյթներուն միջև:

Համալսարանները, դժբախտաբար, յաճախ կը գոհանան գիտական դասեր դնելով պահացոյցին մէջ՝ ակնկալելով որ, օրինակ, կենսաբանութեան, տարրաբանութեան և բնագիտութեան քանի մը դասեր բաւե՛ն՝ ուսանողին ցոյց տալու տիեզերական փոխադարձ-կախեալութիւնը՝ մարդոց և աշխարհին միջև:

Բացառապէս է որ նո՛ր մօտեցումի մը անմիջական կարիքը կայ: Կենսական է որ ուսանողները տեսնեն թէ ինչպէ՛ս գիտութիւնը

փորձ-ու-սխալի յառաջընթաց մըն է. ինչպէ՞ս՝ դիտարկումի և փորձարկութեան միջոցով տեսութիւններ երևան կու գան բնութեան մասին, որոնք կը գտուին, երբեմն մէկ կողմ կը դրուին, ու յաճախ ծնունդ կու տան ուրիշ տեսութիւններու: Ուսանողները պէտք է սորվին գիտութեան կիրարկումներուն մասին, և տեսնեն թէ ինչպէ՞ս կը կատարուին հնարումները, ու կը գոյանան նոր թեքնոլոգիներ՝ պատճառ ըլլալով թէ՛ բարիքներու, և թէ՛ յառաջացնելով վտանգներ:

Կայ նաև կապը գիտութեան և քաղաքացիականութեան (մարդոց՝ ընկերային ու քաղաքացիական իրաւասութիւններուն ու պահանջներուն) միջև: Եթէ կ'ուզենք որ ուսանողները կարենան ուշիմօրէն չափել հիւլէական ուժին, տիեզերքի նուաճումին, սննդային յաւելածոներու (food additives), և օդի ու միջավայրի ապականութեան վերաբերող խնդիրներուն թերն ու դէմը՝ անհրաժեշտ է որ աւելի՛ խոր ծանօթութիւն ունենան բնութեան այդ երևոյթներուն ետին կեցող իրողութիւններուն և յարակից սկզբունքներուն մասին:

Բնութիւնը նաև Գեղեցկութիւն է. ան խորհուրդ է ու գաղտնիք նաև: «Մայրն» է ան, որմէ կը ծնինք. ծո՛ցն է այն՝ որուն կը վերադառնանք:

Ազգութիւններու պարագային բնութիւնը 'ՆԱԵԻ Հայրենի' հողն է. այն հողաշերտը, որ պատմութիւն է և անցեալի աւանդութիւն. որու միջոցով է որ անհատը կը կապուի մարդկութեան ու տիեզերքին:

Ե.- Ժամանակի զգացողութիւնը որպէս հասարակաց

փորձառութիւն.

Մարդկային հասարակաց ժառանգութիւնը կամուրջ մըն է, որ մեզ՝ բոլորս կապուած կը պահէ իրարու՝ կերպերով որոնք շատ քիչ անգամ կ'ըմբռնենք:

Էտմընտ Պըրք-ը՝ այդ հասարակաց ժառանգութիւնը այնքա՛ն ճշդօրէն բնորոշած է որպէս *«դաշինք մը մեռելներուն, ողջերուն, և անո՛նց միջև, որոնք դեռ չեն ծնած»*:

Անհրաժեշտ է որ մարդկային ցեղը յիշէ թէ ո՞ր էր և ինչպէ՞ս,– ի շա՛հ, թէ՛ ի վնա՛ս իրեն,– կը դիմէ դէպի հո՛ն, ուր որ է հիմա:

Մեր առաջարկը պիտի ըլլայ՝ **ուսումնասիրութիւնը մարդկային ժառանգութեան՝ ծանրանալով այն սկզբնական ծնուցիչ գաղափարներուն և իրադարձութիւններուն վրայ, որոնք ձև և ուղղութիւն տուած են մարդկային պատմութեան:** Իրողութիւններու, տուեալներու հաւաքումէն աւելի՝ այս մօտեցումը պէտք է շեշտէ զուգամէտութիւնը (convergence) ընկերային, կրօնական, քա-

դաքսական, տնտեսական և իմացական ուժերուն. այլ խօսքով՝ պէտք է վեր առնէ ժամանակային կապը անոնց միջև:

Ժամանակի զգացողութիւնը կենսական նշանակութիւն ունի մանաւանդ փոքր ժողովուրդներու և փոքրամասնութիւններու պարագային: Ան անհրաժեշտ ուժ մըն է՝ անցեալը կապող ներկային ու ներկան՝ ապագային. ա՛ն է որ, կ'երաշխաւորէ շատ մը բաներու շարունակականութիւնը, շատ մը բաներ կ'օղակէ ու կը շղթայէ իրարու:

Ժամանակ-ը, պարզապէս որովհետեւ կը հոսի՝ շարունակականութիւն չէ՝ անպայման. կենսական նշանակութիւն ունի այն ԿԱՊ-ը, որ կայ ժամանակի շղթային օղակներուն միջև. և այդ կապը, յաճախ, ՓՈՓՈՒՍՈՒԹԻՒՆՆ է. օղակները իրարու կ'ազդեցուն փոփոխութեան զօդով, փոխուելով:

Բարձրագոյն ուսումը պէտք է շեշտէ նաև փոխ-յարաբերութիւնը, որ գոյութիւն ունի գաղափարներուն և մշակոյթին միջև: Պէտք է հետաքննէ ո՛չ միայն, պարզապէս, կառավարութիւններն ու առաջնորդները, այլ նաև «սովորական» մարդիկը. ո՛չ միայն, պարզապէս, քաղաքականութիւնն ու դիւանագիտութիւնը, այլ նաև գրականութիւնը, կրօնքը, ընտանիքը, արուեստները, փիլիսոփայութիւնը, մարդկային հոգին, մարդուն ինքնագզացողութիւնը **Ժամանակ-ին մէջ:**

Ժամանակ-ը լատագոյնս զգալի կը դառնայ Պատմութեան մէջ: Պատմութեան ուսումնասիրութիւնը, խորքին մէջ, ուսումնասիրութիւնն է Ժամանակ-ին: Ահա թէ ինչո՞ւ՝ Հայոց Պատմութեան գիտական ուսուցումը կը նկատենք կենսական մէկ մասը մեր կրթարաններուն Ընդհանուր Զարգացումի ծրագիրներուն:

զ.-- Արժէքներու և համոզմունքներու ընկալումը.

Բոլոր անհատներն ու հաւաքականութիւնները տեսապէս փոխելու վրայ են իրենց համոզմունքները, վերատեսութեան ենթարկելու վրայ են իրենց վարքային չափանիշները, վերաքննելու վրայ են իրենց «նիշդ»-ի ու «սխալ»-ի ըմբռնումները: Ահա՛, արժէքներու հանդէպ՝ անհատներու և ընկերութիւններու ցոյց տուած այս տեսականօրէն փոխող կեցածքին ուսումնասիրութիւնը պէտք է գրաւէ կեդրոնական տեղ մը կրթական բոլոր դրութիւններուն մէջ:

Ընդհանուր Զարգացումի Ծրագիրը պէտք է ծանօթացնէ բոլոր ուսանողները նաև այն դերին, որ քաղաքական գաղափարախօսութիւնները, և յատկապէս կրօնքը խաղացած են մարդկային պատմութեան ամբողջ ընթացքին՝ անհատներու և ընկերութիւններու

համոզումներում կազմաւորումին մէջ: Հայերու պարագային ալ, այս ծանօթացումը կարելի պիտի դարձնէ որ նոր սերունդը ի վիճակի ըլլայ առարկայականօրէն մօտենալու գաղափարախօսութիւններուն և կրօնքին:

Գ.- ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՆՇՈՒՄՆԵՐ

Ինչպէս ամէն ժամանակակից երիտասարդութիւն՝ մերն ալ կը գտնուի տագնապներու առջև:

Այն տագնապը, որուն առջև կը գտնուի այսօր Հայ և մա՛նաւանդ սփիւռքահայ երիտասարդութիւնը՝ բազմաճիւղ է.–

ա.– Իր տագնապը որպէս մարդ.

բ.– Իր տագնապը որպէս Հայ.

գ.– Իր տագնապը՝ նախորդ երկու տագնապները հաշտեցնելու:

Արդ, Ընդհանուր Զարգացումի բաժանմունքը կը պարտի դիմագրաւել այս երեք տագնապները, և զանոնք լուծել ջանալ:

Մարդկային տագնապի մասին խօսեցանք արդէն, տագնապ՝ որ յառաջ եկած է անհատին և ընկերութեան բախումէն:

Հիմա քանի մը խօսք Ազգային Տագնապին մասին, ինչպէս նաև՝ մարդկային և ազգային տագնապները հաշտեցնելու խնդրին մասին:

Ազգային տագնապը կը ներկայանայ երկու երեսով.–

ա.– Ընդհանուր առումով՝ երիտասարդութեան կապին հարցը ՀԱՅ–ութեան հետ.

բ.– Մասնակի առումով՝ Հայրենի հողէն դուրս բնակող երիտասարդին մօտ բախումը իր քաղաքացիութեան և ՀԱՅ–ութեան միջև. այլ խօսքով՝ իր երկու հաւատարմութիւններուն.

Քննե՛նք Ազգային Տագնապը:

Հարցը բաւական բարդ է և բազմաշերտ, անոր համար որ բոլորովին իրարմէ տարբեր են պայմաններն ու կիրարկելի չափանիշները Հայաստանի մէջ և Հայաստանէն դուրս աճող երիտասարդներու համար. աւելի՛ն, տարբեր են այդ պայմաններն ու չափանիշները տարբեր հոծութեամբ և Հայաստանի նկատմամբ իրարմէ տարբեր աշխարհագրական մերձաւորութիւն ունեցող Հայկական գաղութներու պարագային:

Հին սերունդին ակնոցով դիտելով՝ կա՛յ միշտ խզում մը երիտասարդության և իր ԱԶԳ–ության միջև: Այդ խզումին շարժառիթը նոր սերունդին ծանոթություններուն անբաւարարութիւնն է իր լեզուին, պատմութեան ու մշակոյթին մասին. իր դժգոհութիւնն է ազգային կազմակերպութիւններու և ղեկավարութեան գործելակերպերէն ու ըմբռնումներէն. իր փառասիրութիւնն է (ambition) աւելի լայն միջավայրերու մէջ յաջողութիւն գտնելու. և դեռ, յատկապէս Հայաստանէն դուրս ապրող երիտասարդներու համար՝ իր անջատումն է իր Հայրենի հողէն, և չգոյութիւնն է այն անհրաժեշտ զգացողութեան, որ կու գայ ժողովրդային զանգուածներու հետ նոյնանալու ապրումէն: **Հայերուն մէ՛ջ, և Հայ–ութեա՛մը ինքզինք «հանգիստ պէտք է զգայ», իր փառասիրութիւններուն ամբողջական իրագործումին վստահութիւնը պէտք է ունենայ երիտասարդ մը, որպէսզի իր Հայ–ութիւնն ըլլայ հարազատ ու լրիւ:** Իր ազգային հպարտութիւնը պէտք է ամուր թիմեր ունենայ՝ որ տոկայ բաղդատութեան՝ ուրիշ ժողովուրդներու հետ, մա՛նաւանդ սփիւռքահայ ծնողներէ սերած երիտասարդի մը պարագային:

Ահա ա՛յս պատճառներն են, որոնք ԾԵՂԲ մը գոյացուցած են նոր սերունդին և մեր ազգային իրականութիւններուն միջև, և ա՛յս երևոյթն է որ պէտք է ուսումնասիրուի լրջօրէն:

Ազգային տեսակէտէ նկատառելի կարևորութիւն ունի «կէս–Հայերու» յարաճուն զանգուածը. անոնց ազգային պատկանելութեան հարցը պէտք է քննուի մօտէ՛ն. անոնց պարագան ալ կը պարտի թիմնական խնդիրներէն մէկը ըլլալ մեր Ազգային Կրթական Ընդհանուր Դրութեան, ինչպէս նաև Արմենիզմին: Մեր ազգային ծրագիրները պէտք է հաւասարապէս ընդգրկեն ուսումնական–կրթական կարիքները մեր ԱՄԲՈՂԶ ԵՐԻՏԱՍՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ:

Երիտասարդութեան դաստիարակութեան պարագային մանաւանդ,– ու մերինին նման բարդ հարցերով ծանրաբեռն սերունդի մը պարագային յատկապէս,– կրթական գործը կը ներկայանայ բազմաթիւ խնդիրներով:

Այդ խնդիրներէն գլխաւորը, հաւանաբար, հաւասարակշռութեան հարցն է ընդմէջ Անցեալին, Ներկային և Ապագային:

Սփիւռքի պարագային, դժբախտաբար, մենք չենք յաջողած այդ համերաշխ հաւասարակշռութիւնը պահպանել...: Օրինակ, Ամերիկայի մէջ, ուր կը վայելենք ամէն ազատութիւն՝ փոխանակ իրարմո՛ւ՛ զօրացնելու ազգային–աւանդականն ու տեղական–Ամերիկեանը, մենք յաճախ ամէն բան կ'ընենք այդ երկուքը խզելու իրարմէ: Ինչպէս ժողով Ոսպիկեանը գրած է իր մէկ յօդուածին մէջ՝ ակնարկելով առաւելաբար տեղածին սերունդին՝

«... Որպես Ամերիկացիներ՝ կենսունա՛կ ենք, ունինք ներքին մղում, ուրախ ենք, լաւատես ու գործունեայ:

«Որպես Հայեր՝ յոգնա՛ծ ենք, յոռետես, կասկածամիտ, և մնա՜յուն բախումի մէջ իրարու հետ:

«Որպես Ամերիկացի՝ կարևորութի՛նն ունեցող անձեր ենք, մաս կը կազմենք երկրին ազդեցիկ խաւին, բաժնեկից ենք երկրին բարիքներուն:

«Որպես Հայեր՝ ընկճուած ենք, շփոթած, ուղեկորոյշ, ստորադաս, թեր-տեղեակ (ill-informed), և գեթէ ո՛չ մէկ ապագայ կը տեսնենք՝ դէպի հոն ձգտելու համար:

«Ինձի կը թուի որ եթէ փափաքինք նոր կեանք ներարկել մեր հին Հայկական մարմնի մնացորդացին՝ պէտք է մաքստինք որպէս Հայե՛ր ևս՝ տիրանալու համար ազատութեան և ներակցումի (involvement) այն ոգիին, որ Ամերիկան կու տայ իր զաւակներուն...: ... Հայկական երեսը մեր ժողովուրդին՝ կարիքը ունի ահագին նորոգութեան և խնամքի: մենք պէտքը ունինք նո՛ր գաղափարներու և առոյգ կեցուածքի...: ... Ատենը եկած է որ՝ ճամբուն եզերքը՝ որպէս անտարբեր դիտողներ կենալէ դադրի՛նք, և նետուինք ԽԱՂԻՆ ՄԷՋ...: Ամէն պատճառ ունինք դէպի առաջ նայելու՝ եթէ միա՛յն կարենանք ետ նայելէ դադրիլ...»:

Բուն հարցը, կը խորհինք, անհատի մը ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԵԱՆ (loyalty) խնդիրն է:

Հաւատարմութիւն-ը ունի երկու երես.

Ա.- Ազգային հաւատարմութիւն.

Բ.- Արտա-ազգային հաւատարմութիւն:

ԱԶԳԱՅԻՆ-ը՝ հաւատարմութիւնն է անհատին դէպի իր տոհմային-ցեղային ծագումը, և դէպի իր ժողովուրդին մշակոյթն ու իտէալները.

ԱՐՏԱ-ԱԶԳԱՅԻՆ-ը կրնայ ըլլալ՝

1.- Տեղական.

2.- Գաղափարաբանական.

3.- Աշխարհաքաղաքացիական:

ՏԵՂԱԿԱՆ-ը անհատի մը հաւատարմութիւնն է իր ապրած երկրին ժողովուրդին մշակոյթին, իտէալներուն ու երազներուն նկատմամբ.

ԳԱՂԱՓԱՐԱԲԱՆԱԿԱՆ-ը՝ անհատին հաւատարմութիւնն է դէ-

պի վարդապետություն մը, ան ըլլա՛յ քաղաքական, ընկերային թէ կրօնական:

ԱՇԽԱՐՀԱՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ-ը՝ բացակայությունն է ամէ՛ն մասնաշատուկ «հաւատարմութեան»․ այլ խօսքով՝ անորոշ «հաւատարմութիւնն» է դէպի անորոշ ԸՄԲՌՆՈՒՄ մը, որ «ՀԱՄԱՅՆ ՄԱՐԴԿՈՒԹԻՒՆ» է:

Սփիւռքի պարագային, ներկայիս, մեր երիտասարդութիւնը կը գտնուի, առաւելաբար, իր ԵՐԿՈՒ ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ,– ազգայինն ու տեղականը,– հաշտեցնելու տագնապին առջև, թէև կըրնայ շուտով վարակուիլ ՌԻԻԾ տագնապէ մըն ալ, որ Տիեզերականին (համամարդկայինին) հաշտեցումի խնդիրն է միւս երկու հաւատարմութիւններուն հետ: Ասիկա ապագգայնացումի և ապա–Ամերիկանացումի փուլն է:

Դառնալով ազգային ու տեղական տագնապներուն՝ ըսե՛նք որ երիտասարդները, որոնք իրենց դաստիարակութեամբ, հակումներով և ընկերային վարժութիւններով սերտօրէն մօտ են իրենց ապրած երկիրներու ոչ–Հայկական կեանքին և արժէքներուն՝ անխուսափելիօրէն կը գտնուին պարտադրանքին առջև իրենց երկու հաւատարմութիւնները,– ազգայինն ու տեղականը,– հաշտեցնելու՝ ի նպաստ տեղականին:

Արդ, ինչպէ՞ս պիտի կարենանք յաջողութեամբ դիմագրաւել մեր երիտասարդութեան երրորդ տագնապը, այն որ պիտի ծնի բախումէն՝ իր ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ու ԱԶԳԱՅԻՆ–ՏԵՂԱԿԱՆ տագնապներուն: Երբ ան տկար է որպէս Հայ, ու վարանումներու մէջ է որպէս Ամերիկացի (կամ՝ Ֆրանսացի և Արժանթինցի)՝ Սփիւռքահայ երիտասարդը ինչպէ՞ս պիտի կարենայ դիմակալել քսանմէկերորդ դարն ու անոր նորանոր բարդութիւնները՝ որպէս ՄԱՐԴ:

Կը խորհինք որ այս տագնապին լուծումը կախեալ է նախորդ տագնապներուն լուծումէն,– հաշտեցումէ՛ն՝ տեղական և ազգային հաւատարմութիւններուն:

IV- ԳԻՏԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ (ԹԵԽՆԻԻԿ-Technical) ՈՒՍՈՒՄԸ

Ա.- ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ

Պատահմունքի արդիւնք չէ Թեքնոլոժիին ձեռք ձգած բացառիկ յաջողութիւնը. ան բերումն է ԳԻՏԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄԻՆ:

Հայկական վարժարանները, դժբախտաբար, չեն ընդառաջած դարուս թեքնոլոժիք պահանջներուն, ու գոհացած են, լաւագոյն պարագային՝ քանի՜ մը արհեստագիտական-առևտրական մասնակի դասընթացքներով: Թեքնոլոժիք ուսումը ՄԱՍ 2Է ԿԱԶՄԱԾ մեր կրթական ծրագիրներուն՝ մինչ կը պարտէր կարևորագոյն տեղ մը գրաւել, տրուած ըլլալով մեր ժողովուրդին բնական հակումը դէպի արհեստներն ու ձեռարուեստները, դէպի ճարտարագիտութիւն ու մեքենագիտութիւն: Օրինակ, Մերձաւոր Արևելքի մէջ, ինքնաշարժներու և այլ մեքենաներու մարզին մէջ Հայերը առաջնակարգ վարպետներ նկատուած են՝ որպէս մեքենագէտներ, ելեկտրագէտներ, ճարտարագէտներ:

Տխուր պարագայ մըն է այն իրողութիւնը որ մեր դպրոցները հաստատուած ըլլալով իմացականին գերակշիռ կարևորութեան վրայ՝ կիրարկած են ընտրողական դրութիւնը, և բոլոր այն աշակերտները, որոնք չեն ցուցաբերած «ակնկալուած» մտային առաւելութիւնները՝ յաճախ հեռացուած են դպրոցէն, կամ՝ հեռացած են ինքնաբերաբար: Հայ պատանիներու ամբողջ շարաններ զրկուած են ո՛չ միայն մեր դպրոցներուն Հայկական մթնոլորտին բարիքէն, այլ նաև ձգուած են «ամուս» և անարհեստ՝ հակառակ որ անոնցմէ շատերը, անկասկած, բնական հակումը ունէին արհեստներու և գիտարուեստի:

Բ.- ԻՆՉ Է ԹԵՔՆԻԻԿ ՈՒՍՈՒՄԸ

Գիտարհեստական (Թեքնիք) ուսումը կարելի է սահմանել որպէս՝ «Գիտական և արհեստավարժական այն ուսմունքը, որ ՊԱՀԱՆՋՔ Է ԿԻՐԱՐԿՈՒՄԻՆ ՀԱՄԱՐ ԱՐՀԵՍՏՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՍՊԱՐԷՋՆԵՐՈՒ, ՈՒ ՅԱՏԿԱՊԷՍ ԱՆՈՒՑ, ՈՐՈՒՔ ԿԱՊ ՈՒՆԻՆ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐՈՒ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ՍԱՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ»:

Գիտարհեստական Ուսումին առաջնային նպատակակետն է ստացումը ճարտարանքներու (skills)՝ թեքնիք մարզին մէջ:

Գ.- ԹԵՔՆՈԼՈԺԻ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ա.- Լեզու և Թեքնոլոժիք ուսում.

Թեքնոլոժիք Ուսումնական Ծրագիր մը կիրարկելը նախ և առաջ կ'ենթադրէ ունենալ թեքնոլոժիք բառամթերքով լեզու մը, և գործածել զայն:

Կասկած չկայ որ այսպիսի բառապաշարով մը ճոխացած լեզուի մը գործածութիւնը՝ Թեքնոլոժիքն նման հետաքրքրական նիւթով մը հարստացած, և զօրացած՝ լրիւ, համապարփակ և սիւսեմաթիք կրթական ծրագիրով մը՝ պիտի անպատճառ տալ ցանկացուած արդիւնքը. և Հայերէնը վերածուած պիտի ըլլայ նաև աշխատանքի, գործի և գիտութեան լեզուի մը,– ԱՊՐՈՂ ու ԱՄԲՈՂԶԱԿԱՆ:

բ.- Թեքնոլոժիք ուսումը և Հայերէն լեզուն.

Ամէն օր կը լսենք գանգատներ թէ՛ Հայկական դպրոցները չեն կատարեր իրենց դերը, և աշակերտութիւնը, բացի անտարբեր ըլլալէ Հայերէնին հանդէպ՝ դպրոցի՛ն մէջ անգամ կը խօսի օտար լեզուով,– Անգլերէն, Ֆրանսերէն, Արաբերէն, ևայլն:

Պատճառներէն մէկը այս երևոյթին՝ հաւանաբար այն է որ Հայերէնը իջեցուցած ենք խեղճ լեզուի մը մակարդակին՝ անկարող չափուելու տեղական ու համաշխարհային առօրեային պահանջներուն հետ: Ուրիշ պատճառ մըն է հաւանաբար Հայերէնին գերգրականացումը, կամ հակառակը՝ անկիւնի «բարբառի» մը վերածումը: Մեր կարծիքով, ա՛յս կապակցութեամբ ևս մեծապէս օգտակար պիտի ըլլար եթէ Հայ դպրոցները Թեքնոլոժիք ուսուցումն ալ ներմուծէին իրենց կրթական ծրագրին մէջ:

գ.- Թեքնոլոժիք ուսումի Հայկական ծրագիր (առաջարկ).

Կը խորհինք որ որդեգրումը Գերմանական ուսումնածրագրին՝ պիտի ըլլայ լաւագոյնը, եթէ զայն պատշաճեցնենք մեր պայմաններուն և կարիքներուն: Կրնանք, նկատի ունենալով մեր տարականոն կացութիւնը՝ Գերմանականին վրայ աւելցնել բաժին մը ևս՝ թեքնոլոժիք ուսումը սկսելով մանկապարտէզէն: Այսպէս.–

1.- Ձեռնային աշխատանք

(արհեստային նախապատրաստություն) (3-6 տարեկան)

Խաղ ու ծանոթություն ըլլալով հանդերձ՝ այս ուսուցումը պիտի ծառայէ գիտական բառերու Հայացումին, և ընթացիկ խօսակցութեան մաս դառնալուն: Եւ այս՝ հետաքրքրություն պիտի ստեղծէ, և Հայերէն գիտական բառերն ու դարձուածքները անջնջելիօրէն պիտի դրոշմուին նոր սերունդին միտքին մէջ:

2.- Արհեստային դասեր

(Beaufsschule) (6-12 տարեկան)

Քանի որ կարելիութիւնը չունինք «Գերմանական» կարգապահութիւն բանեցնելու մեր դպրոցներուն մէջ, և «պարտադրելու» որ նախակրթարանէն ետք աշակերտները հետևին արհեստի այս դասընթացին (երեք տարի՝ շաբաթը 8 ժամ, կամ մէկ տարի միակտոր). և տրուած ըլլալով որ Հայկական նախակրթարանները աւարտելէ վերջ՝ աշակերտութեան նկատուելի մէկ մասը կը սկսի ոչ-Հայկական վարժարաններ յաճախելու՝ լուծումի ամենէն գործնական կերպը՝ նախակրթարանի տարիներուն ընթացքին, թեքնոլոժիք ուսումին համար տե՛ղ բանալն է կրթական ծրագրին մէջ. հաւանաբար, առաջին երկու տարիներուն՝ շաբաթը երկու ժամ, իսկ վերջին երկու տարիներուն՝ շաբաթը վեց ժամ:

3.- Նախա-արհեստաւորութեան դասընթացք

(Vor Fachschule) (12-14 տարեկան)

Կարելի է զետեղել զայն Երկրորդականին առաջին երկու տարիներուն մէջ:

4.- Արհեստային դասընթացք

(Fachschule) (15-17 տարեկան)

Այս բաժինը կարելի է տեղաւորել Երկրորդականին վերջին 2 կամ 3 տարիներուն մէջ: Այս շրջանը աւարտողը արդէն վկայեալ արհեստաւոր է:

5.- Արհեստագիտական քոլեժ

(Höher Fachschule - Technical College) (17-19 տարեկան)

Այս բաժանմունքին մէջ, գիտականին կողքին կարելի է տալ նաև ընդհանուր գիտելիքներ՝ վարչական (administrative), քաղաքական, տնտեսական:

6.- Բազմարուեստից Հիմնարկ

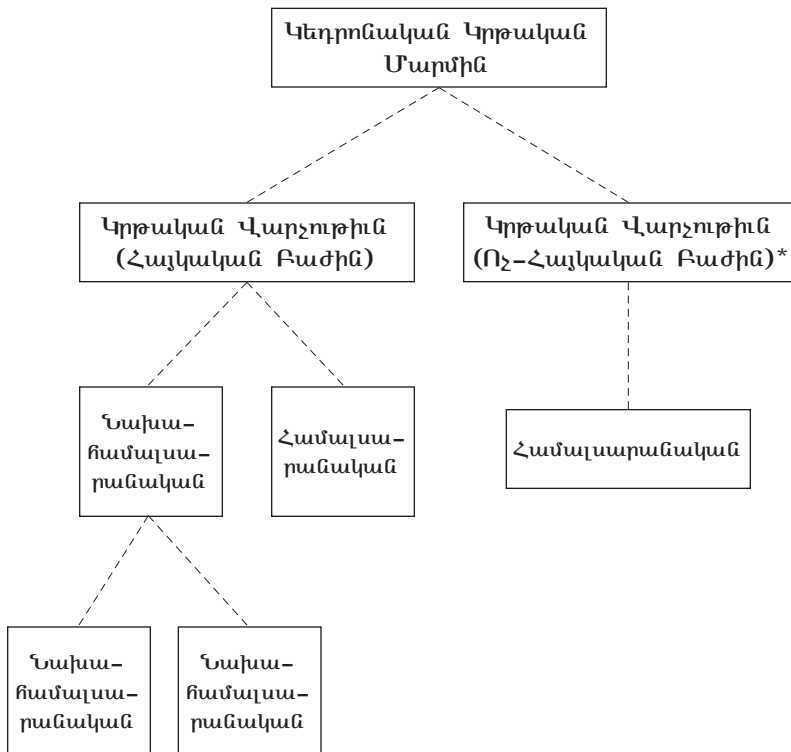
(*Technische Hochschule*) (20-24 տարեկան)

Արդեն ունի համալսարանական մակարդակ: Պետք է կա-
նուցուած ըլլայ Ջուիցերիոյ Swiss Federal Institute of Technology-ի
տիպարով: Կարևոր է որ ունենայ նաև ռազմագիտութեան բաժին
(Military science)՝ պատրաստելու համար զինագէտ առաջնորդներ,
որոնց պակասը բացայայտ է մեր մօտ...: Եթէ կարենանք մեր նոր
սերունդին դաստիարակութիւնը մե՛նք ստանձնել մինչև Դ.
բաժանմունքը (Fach-schule)՝ Ե.-ը և Ջ.-ն պէտք է կիրարկենք
Հայաստանի համալսարաններուն կամ այլ համալսարաններու մէջ:

Ակնյայտ է որ, թէև ոչ-անկարելի, բայց շատ ծախսալից
ձեռնարկ մը պիտի ըլլայ նման դասընթացքներու կազմակերպումը
սփիւռքի մէջ. բայց և այնպէս, այնքան կարևոր են անոնք, որ պէտք
է փորձուին ա՛նպատճառ:

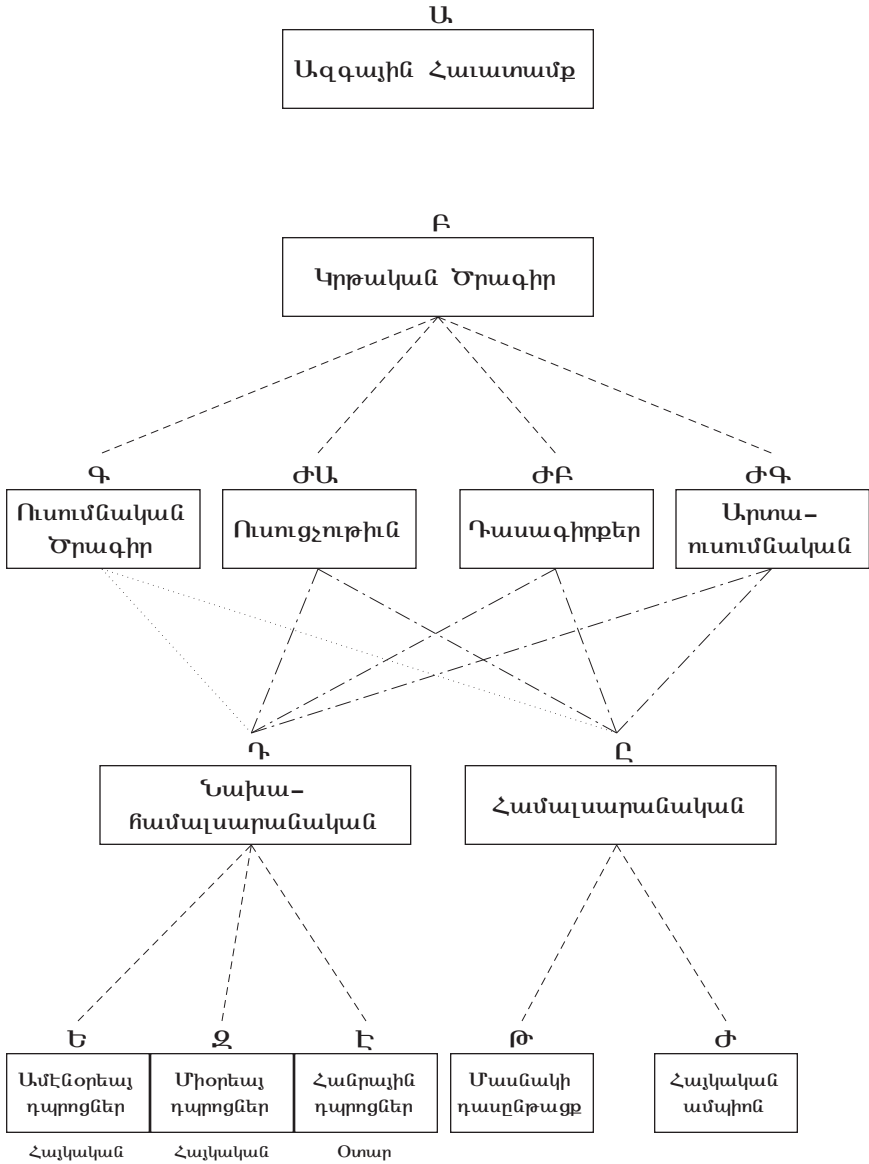
V- ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՎՐԱՅ

1.- ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱԽՏԱԿ ԿՐԹԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ (Վարչական կառույց)

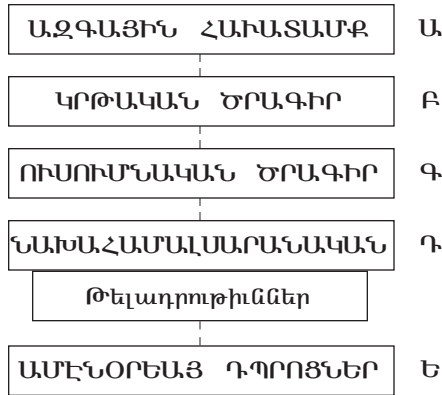

* Թեև օտար համալսարաններն ու քոլեժները պիտի զբաղին այս մասով, այսուհանդերձ թելադրելի է որ Հայկական Կեդրոնական Կրթական Մարմինը ունենալ ենթամարմին մը՝ կապ պահելու համար ոչ-հայկական դասերուն հետ:

**2.- ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱԽՏԱԿ ԿՐԹԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ
(Ուսումնական կառույց)**

3.- ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.- Հայկական ուսուցումները սկսիլ Մանկամսուրեն, ի հարկին՝ տունեն.

2.- Աւելցնել թեքնոլոժիք նիւթեր՝ որքան կարելի է կանուխէն՝ ըստ մասնատոր ծրագրի մը.

3.- Դպրոցական օրը երկարել ՄԷԿ ժամով, եթէ ոչ հինգ՝ գէթ երեք անգամ շաբաթը.

4.- Ստեղծել Հայկական Բաժանմունք իրաքանչիւր դպրոցի մէջ՝ իր յատուկ գործունէութիւններով.

5.- Կապ հաստատել բոլոր դպրոցներուն Հայկական Բաժանմունքներուն միջև, և կազմակերպել խմբական գործունէութիւններ և ձեռնարկներ.

6.- Նիւթական թէ ալ առաւելութիւններ ընծայել Հայկական Բաժանմունքներու աշակերտութեան,- կրթա-թոշակներ, շրջապտոյտներ, մրցանակներ, և ալն:

ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

Զ

Է

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ

Այս դպրոցներուն Ուսումնական ծրագիրները պիտի մշակուին մասնագէտներու կողմէ՝ ըստ դպրոցներուն պայմաններուն և կարիքներուն:

1

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒ

- 1.- Աշխարհաբար (Արևմտահայերեն և Արևելահայերեն)
- 2.- Գրաբար՝ անհրաժեշտ չափով
- 3.- Ուսումնասիրություն Հայերեն Լեզուի՝ Արևմտահայերեն, Արևելահայերեն, Միջին Հայերեն, Բարբառներ՝ անհրաժեշտ չափով:

2

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

- 1.- Մինչև 1915
 - Ա.- Հայոց Ծագումը
 - Բ.- Պատմություն՝ ժամանակագրական շարքով
 - Գ.- Հայ Եկեղեցին
 - Դ.- Թրքական տիրապետությունը
 - Ե.- Հայկական գաղթօճախները
 - Զ.- Հայկական Յեղափոխությունը
 - Է.- Մեծ Եղեռնը
 - Ը.- Հայկական Հարցը
- 2.- Արտասահման (Սփիռք և Հայաստանամերձ շրջաններ)
 - Ա.- Արդի Հայաստան՝
 - ա.- Մայիս 28, 1918 (անկախացում)
 - բ.- Նոյեմբեր 29, 1920 (խորհրդայնացում)
 - գ.- Փետրուար 28, 1988, (Սովետների ջարդ)
 - դ.- Սեպտեմբեր 21, 1991 (վերանկախացում)
 - ե.- Մայիս 9, 1993 (Ծուշիի ազատագրում)
 - Բ.- Գաղթօճախներ
 - Գ.- Արտասահմանի իրագործումները
 - Դ.- Ներկան՝
 - ա.- Գաղութներու կացությունը
 - բ.- Ամերիկահայությունը (Հիսիսային և Հարավային)
 - գ.- Հայկական Դատը
 - դ.- Լուծումներ

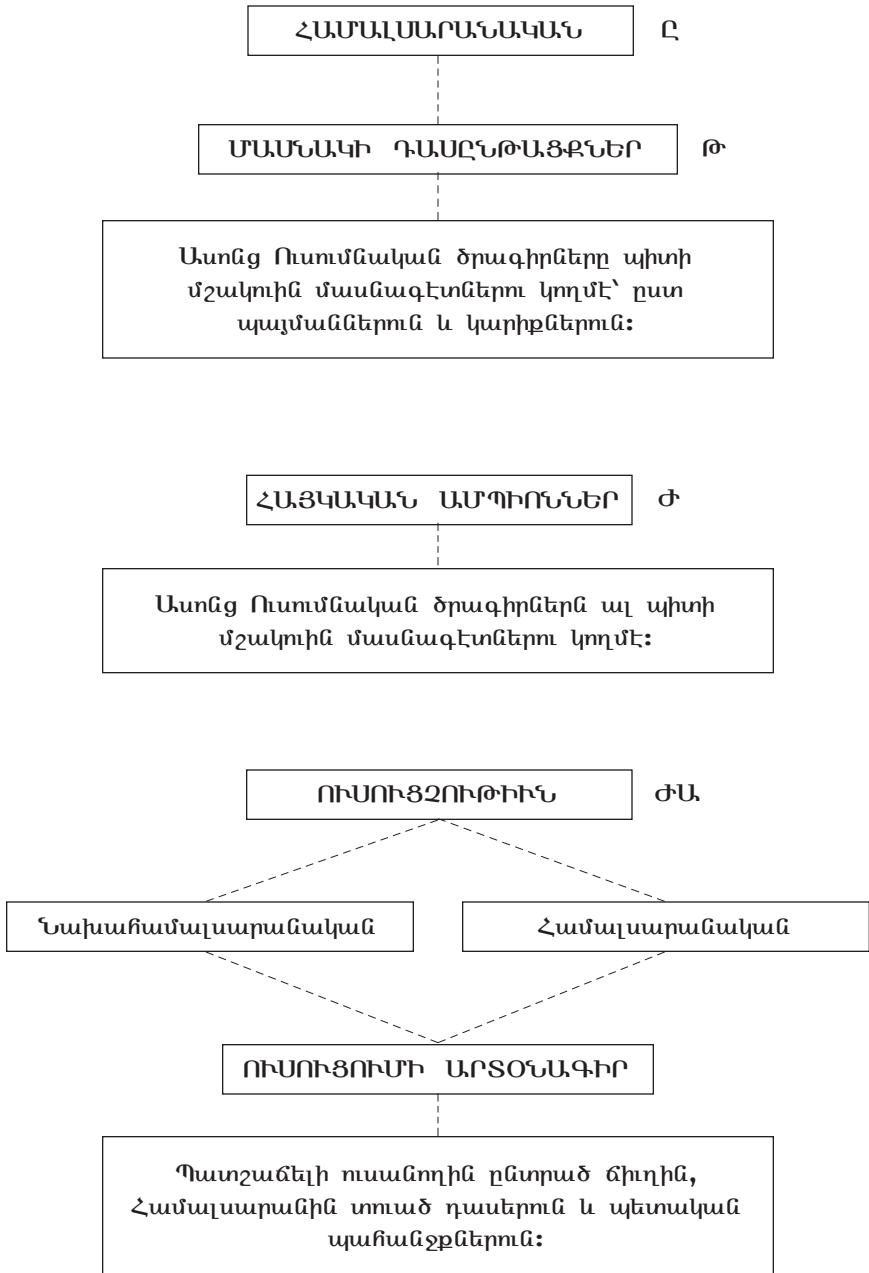
3

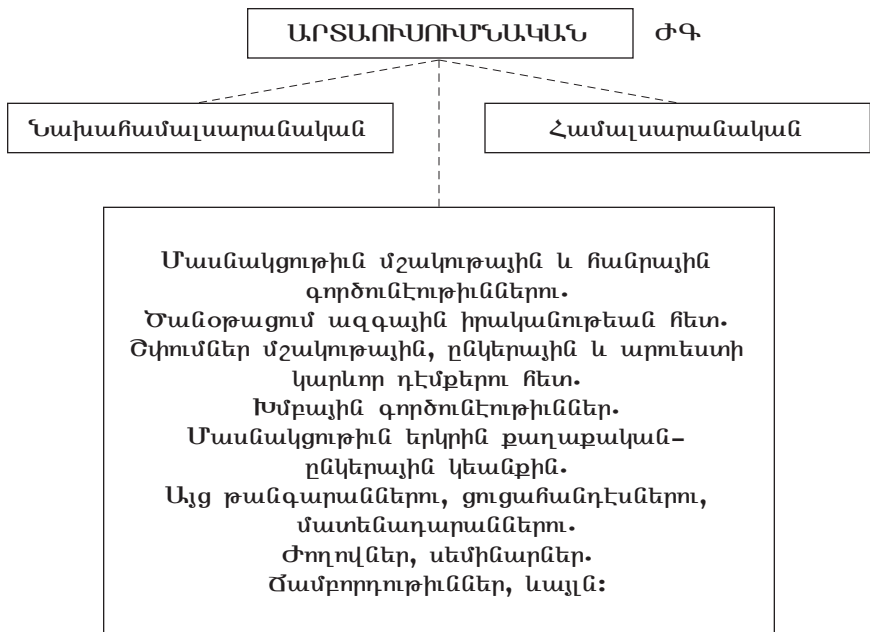
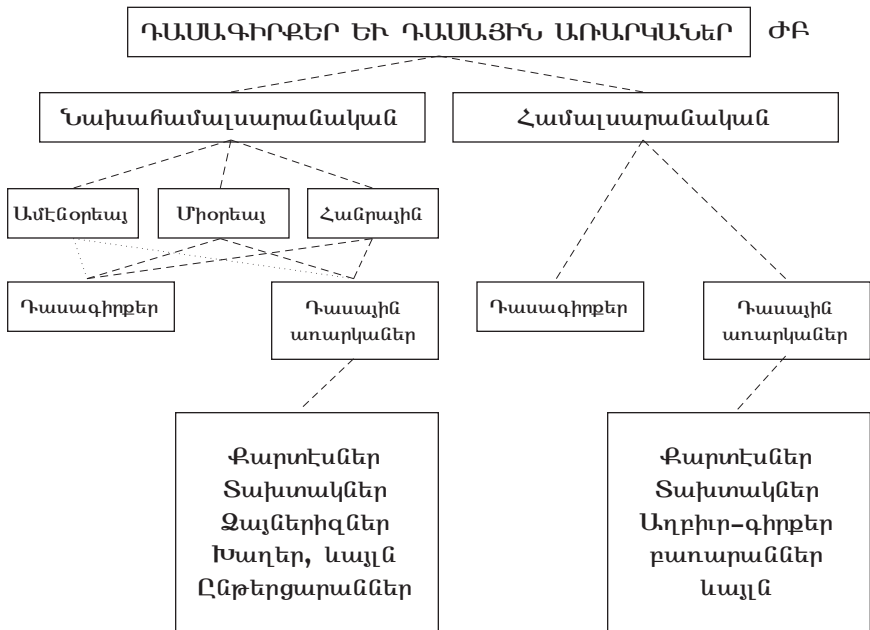
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹ

Ընդհանուր

Արուեստներ

Հասարակական

VI- ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄՊԻՐՆԻ ՄԸ ՀԻՄՆՈՒՄԸ

I- ՄԵՐ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Այս ուսումնասիրությունը սկսաւ Հայագիտական Ամպիրնի մը հիմնումին հարցով, և մեզ հասցուց կրթական ընդհանուր ծրագրի մը մշակումին: Ինչ որ ի մտի ունէինք՝ **կրկնությունը չէր գոյություն ունեցող Ամպիրներուն և Դասընթացքներուն**, որոնք կատարելով հանդերձ օգտակար աշխատանք՝ կը մնան մասնագիտական, և որպէս այդպիսին չեն ձգտիր կիրարկելու Համահայկական Կրթական Ծրագիր մը:

Հիմա ներկայացնե՛նք աշխատանքները, որ կատարուեցան մեր կողմէ և առաջնորդուեցան երկու գլխաւոր ուղղութեամբ.՝

Ա.- Համալսարանական ամպիրն մը հաստատելու կարելի-ութիւնները:

(Մալխասեան Հիմնարկութիւնը դիմում ստացած էր երկու համալսարաններէ,՝ Մոնթրէալի Մք-Կիլէն և Պոթոնի Թաֆթսէն,՝ Հայ Արուեստի և Ծարտարապետութեան ամպիրն մը հաստատելու կապակցութեամբ: Երրորդ առաջարկ մը ստացուեցաւ Լա Վըռնի Հայկական Միջազգային Քոլեժէն՝ Հայկական Ուսուցչանոցի մը հիմնումին առընչութեամբ):

Բ.- Ազգային Ընդհանուր և Ամբողջական Կրթութիւն ջամբելու մեր տեսակէտին յարաբերաբար՝ կարևորութիւնը նիւթապէս հիմնաւորելու **դասաւանդումը Հայկական նիւթի մը** (ճարտարապետութիւն, և այլն)՝ համալսարանի մը կամ քանի մը համալսարանի մէջ:*

Որպէսզի մեր եզրակացութիւնները ըլլան աւարկայական՝ անձամբ կատարեցինք հետազօտութիւնները.՝

*Նման անջատ դասի մը ազգային-կրթական կարևորութեան չափը աւարկայականօրէն ստուգել կարենալու համար՝ Մալխասեան Հիմնարկութիւնը 50,000.00 Քանատական տոլար յատկացուց, և պատեհութիւնը ստեղծեց որ Փրոֆ. Լիսի Տէր Մանուէլեանը Թաֆթսի և Մք-Կիլի մէջ «Հայկական Ծարտարապետութիւն և Արուեստ» անունով դաս մը աւանդէ:

Հայագիտական 19 ամսիոցներու և դասընթացքներու, և չորս անհատներու ղրկեցինք մասնաւորաբար պատրաստուած հարցա-
րաններ: Այդ նամակ-հարցարաններուն պատասխանեցին 7 հաս-
տատոթիւններ և 2 անհատներ:

Ահա գլխաւոր նշելի կէտերն ու թելադրութիւնները պատաս-
խաններէն ստացուած.-

1.- Նամակներէն քաղուած.

Պարզուեցաւ որ՝

ա.- Ակադեմական մակարդակ ունեցող այդ Հայագիտական
ամսիոցներուն և ծրագիրներուն հիմնական նպատակը կը տարբերէր
մեր առաջադրած նպատակէն.

բ.- Մեր մտահոգութիւնները՝ ազգապահպանման ու ազգային
աւանդութիւններու փոխանցման առընչութեամբ՝ ակադեմական-
ներու մօտ,- Հայ թէ ոչ-Հայ,- որևիցէ զգացում չէին արթնցներ.

Թելադրուեցաւ՝

գ.- Կրթական ընդհանուր ծրագիրին մէջ ունենալ Հայ գաղ-
թաշխարհին նուիրուած դասեր,- Ե. դարէն 1915, 1915-էն ետք:

2.- Հարցարաններուն տրուած պատասխաններէն քաղուած.

Գլխաւոր նշումը այն էր որ՝ եթէ աւելի լայն նիւթական միջոցներ
ունենան՝ կրնան բարելաւել և ընդարձակել իրենց աշխատանքները:

3.- Անձնական տեսակցութիւններէն քաղուած.

ա.- *Դոկտ. Կարպիս Տէր Եղիայեան.*

- Բաւարար թիւով Հայկական դասընթացքներ և ամսի-
ոցներ կան. հիմնական պահանջքը Ուսուցչանոցն է.
- Պէտք է մասնագէտ ուսուցիչներ պատրաստել թէ՛ Հայ-
կական Ամէնօրեայ դպրոցներուն համար, և թէ՛ Հան-
րային վարժարան յաճախող Հայ աշակերտներուն և
ուսանողներուն համար:

Որպէս շահեկան տեղեկութիւն ներկայացնենք իր տուած ծանօ-
թութիւնները.-

- Գոյութիւն ունին 10 Հայ վարժարաններ Լոս Անճելըսի մէջ:
- Տարեկան 8 միլիոն տոլարի պիտոճէ կը հաշուեն այս վար-
ժարանները միասնաբար:
- Ուսուցիչներուն 60%-ը BA ունի. անոնց 50%-ը վկայագիր
ըստացած է. վկայագիր ստացողներուն 10%-ը միայն Հայ
է:

- Հայ վարժարանները 35% նուազ կը վճարեն ուսուցիչներուն: Հետևաբար, ուսուցչական դասընթացներուն հակառակողներ եղած են, որովհետև վկայագրի ձեռքբերումով ուսուցիչներուն վճարումը պիտի բարձրանայ:
- Լոս Անճելըսի աշակերտութիւնը կը հաշուէ աւելի քան 35,000:
 3,900 աշակերտ Հայ վարժարան կը յաճախէ
 27,000 աշակերտ պետական վարժարան կը յաճախէ
 4,000 աշակերտ այլ անձնական վարժարաններ կը
 _____ յաճախէ
 35,700
- Պետական վարժարաններու կամ դասարաններու մէջ եթէ Հայ աշակերտութեան թիւը ընդհանուրին 25%-ը ըլլայ, անոնք իրաւունք կ'ունենան Հայ ուսուցիչ և Հայերէն դասընթացք ունենալու: Հետևաբար, երկլեզու ուսուցիչի պահանջքը շատ մեծ է:

Մտահոգութիւններ.-

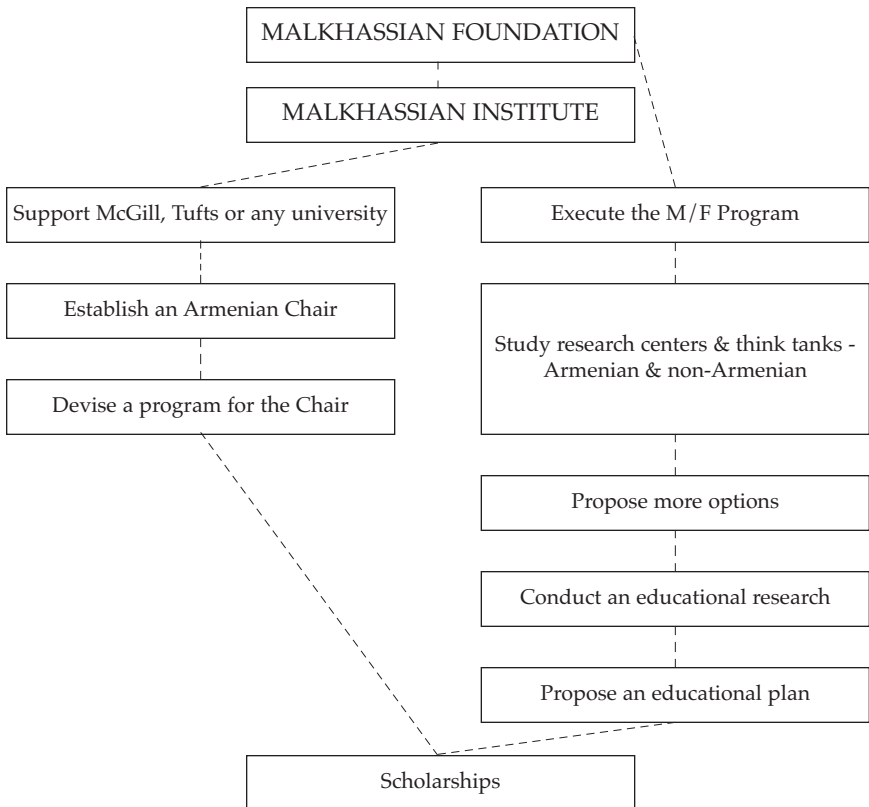
- Ներկայիս Հայկական վարժարան յաճախող աշակերտութեան 90%-ը նոր գաղթողներու զաւակներ են. ամերիկածինները իրենց զաւակները պետական վարժարան կ'ուղարկեն:
- Եթէ Հայերու գաղթը դէպի ԱՄՆ դադրի, և այսօրուան ուսանողները ծնողք դառնան, տարիներու ընթացքին Հայ վարժարաններու աշակերտութեան թիւը պիտի նուազի, իսկ պետական վարժարաններու մէջ Հայ աշակերտներու թիւը պիտի բարձրանայ:
- Այս՝ պիտի շեշտէ պահանջքը լաւ պատրաստուած ուսուցիչներու և մանաւանդ լաւ պատրաստուած կրթական ծրագրի: Այլապէս, կրթական ծրագրի չգոյութեան պատճառաւ՝ պետութիւնը պիտի փակէ իր վարժարաններուն Հայկական բաժինները:

բ.- Դոկտ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան

- Հիմնարկութեան նպատակներուն հետապնդման համար յարմարագոյն միջոցառումը հիմնարկի մը հաստատումն է: Այս հիմնարկը պէտք է հանդիսանայ միութեան խմբաւորում մը՝ ազգային կրթական-ուսումնական հրատապ հարցերու նուիրած: Հիմնարկին համալսարանական թևը հովանաւորուի՝ Մալխասեան Հիմնարկութեան և

- Հայ հասարակության կողմէ հաւասարապէս, իսկ միւս թեր գործադրէ Մալխասեան Հիմնարկութեան ծրագիրը:
- Հիմնարկը գործէ՝ գլխաւոր երկու ուղղութեամբ.
 - Տա՛յ իր զօրավիգը (Մքկիլ, Թաֆթց կամ այլ) համալսարանի մը,
 - Հովանաւորէ՝ Հայագիտական ամպիոն մը,
 - Մշակէ՝ ամպիոնի ուսումնական ծրագիրը,
 - Մշակէ՝ Հիմնարկութեան գործունէութեան ծրագիրը,
 - Կատարէ՝ կրթական հարցերու նուիրում ուսումնասիրութիւն,
 - Մշակէ՝ Ազգային Կրթական Ծրագիր մը,
 - Մշակէ՝ այդ ծրագրին գործադրումը,
 - Կրթաթոշակ ու նպաստ յատկացնէ՝, որպէսզի վերոյիշեալ աշխատանքներուն գիծով մասնագէտներ պատրաստուին, ու հետագային գործեն Հիմնարկէն ներս:

Ահա իր առաջարկը՝ տախտակով մը ներկայացնում

գ.- Դոկտ. Գրիգոր Մազումեան.

- Հայ արուեստներու և ճարտարապետութեան նուիրումը ամպլոն մը անբաւարար է, ու չի գոհացներ բուն պահանջքը.
- Հայկական ուսումնական անկախ հիմնարկի մը հաստատումը աւելի՛ նպատակաշարմար է՝ ազգային կրթական ծրագրի մը մշակումին և գործադրումին տեսակէտէն.
- Ծառ նպատակաշարմար և օգտակար պիտի ըլլար գիշերօթիկ կրթարանի մը,– նախակրթարան, երկրորդական,– հաստատումը.
- Կենսական է համալսարանական մակարդակի համար պատրաստել ուսանողներ՝ վարէն, ուր հիմը պիտի դրուի ազգային կրթութեան:

4.- Համալսարաններու հետ տեսակցութիւններէ քաղուած

Ա.- ԱՄԵՐԻԿԱ, ՀԱՅ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՈՒՇԺ (ԱՄԳ)

Ուսուցչանոց մը հաստատել Ամերիկահայ Միջազգային Քուշէն ներս՝ Մալխասեան Հիմնարկութեան և Քուէժին երաշխաւորութեամբ:

Առաջարկուած Ուսուցչանոցին ծրագիրը և ծանօթութիւնները.

- Մանկավարժութիւն.
- Վարչագիտութիւն.
- Հոգեբանութիւն.
- Հայագիտութիւն:

Ծրագրին մակարդակը.

• Պսակաւոր Արուեստից, BA	-	4 տարի	> 5 տարի
• Վկայագիր (Credential)	-	1 տարի	> ուզողներուն
• Մագիստրոս, MA	-	2 տարի	
• Տոքթորա, Ph.D.	-	2 տարի	

Նիւթական պայմաններ.

Մալխասեան Հիմնարկը տրամադրէ 750,000 տոլար՝ որպէս հիմնադրամ՝ Ուսուցչանոցին բանումին համար:

Վարչական.

ԱՄԳ-ը կը վարէ Ուսուցչանոցը:

Բ.- ՄՔԿԻԼ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ, ՄՈՆԹՐԷԱԼ

- Համալսարանը նկատի ունեցավ կարելիությունը հաստատելու Հայկական Արմենտի (ճարտարապետություն, մարանկարչություն, գորգագործություն, բրուտություն) ճիւղ մը՝ որպէս մէկ մասը Բիւզանդական Արմենտներու Բաժանմունքին.
- Ամպիոնը պիտի հաստատուի ծանօթացնելու համար Բիւզանդական և Հայկական քաղաքակրթություններուն արմենտն ու ճարտարապետությունը համալսարանական բոլոր մակարդակներուն վրայ, և հետագօտություններու միջոցով.
- Արմենտներու Պատմութեան Բաժանմունքը պիտի հաստատէ համապատասխան դաս մը՝ առ նուազն 13 շաբաթ տևողութեամբ՝ Հայկական Արմենտի և կամ Ծարտարապետութեան մասին, նուազագոյնը 18 ամիսը անգամ մը.
- Կ'ակնկալուի հաստատումը հիմնադրամի մը՝ 750,000 տոլարի.
- Համալսարանը պիտի վարէ դասընթացքները.
- Քննուեցաւ նաև կարելիությունը Համալսարանը հետաքրքրելու հաստատումովը Հայկական Սփիւռքի նուիրուած Ամպիոնի մը՝ որպէս յաւելեալ գիծ մը Պատմութեան Բաժանմունքին մէջ:

Գ.- ԹԱՖԹՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ, ՊՈՍԹՐՈՆ

- Այս համալսարանը նկատի ունեցաւ կարելիությունը հիմնելու Հայ Արմենտի և Ծարտարապետութեան նուիրուած Ամպիոն մը.
- Ըստ համալսարանի ներկայացուցիչին՝ Թաֆթցը ըլլալով անկախ համալսարան մը՝ աւելի հնարաւորություններ ունի Հայկական Ամպիոնի մը յարմարագոյն ծրագիրը մշակելու և գործադրելու.
- Ամպիոնը կրնայ ունենալ բաւարար ազատություններ՝ ծառայելու այն նպատակին, որուն համար պիտի հաստատուի,- Հայկական մշակոյթի տարածումը, և Հայ ու Ոչ-Հայ շրջանակներու ծանօթացումը անոր.
- Թաֆթցը արդէն ունի Հայկական Արմենտի և Ծարտարապետութեան նուիրուած դասընթացքը, որ կը վայելէ լայն ժողովրդականություն.
- Համալսարանը կը վարէ Ամպիոնը՝ համախորհուրդ նշանակեալ յանձնախումբի մը հետ.
- Անհրաժեշտ է 1,000,000 տոլարի հիմնադրամ մը:

Դ.- ՏՈՔԹ. ԼԻԻՍԻ ՏԵՐ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽԱՆԴՈՒՄՆԵՐԸ.

• Մալխասեան Հիմնարկութեան կողմէ յատկացուած Քաճառական 50 հազար տղարի գումարը կարելի դարձուց որ Տոքթ. Լ. Տէր Մանուէլեանը դասախօսէ «Հայկական Արուեստներն ու Ճարտարապետութիւնը Դ.Էն ԺԴ. Դար» նիւթին շուրջ՝ Մոնթրէալի Մքփիլ համալսարանին մէջ, երկու կիսամեակ՝ 1988-ին: Ան նոյն նիւթը դասաւանդած է արդէն Պոպօնի Թաֆթցին և այլ համալսարաններու մէջ. ընդհանուր թիւն է 7 համալսարան:

• Այս դասախօսական շարքերը տրուած Մոնթրէալի մէջ՝ միջոց ծառայեցին որ հետազօտենք՝ համալսարաններու մէջ Հայագիտական անջատ դասեր աւանդելու դրութիւնը՝ մեր ազգային անմիջական կարիքներուն լոյսին տակ:

• Տոքթ. Լ. Տէր Մանուէլեանի դասախօսութիւնները ստեղծեցին կարելի առաւելագոյն հետաքրքրութիւնը իրենց շահեկանութեամբ և մատուցումի արուեստով՝ Հայ թէ ոչ-Հայ շրջանակներու մօտ.

• Տոքթ. Տէր Մանուէլեանը, զուգընթացաբար իր դասախօսութիւններուն, կազմակերպած է արուեստի ցուցահանդէսներ, պատրաստած է քաթալոկներ, խօսած է հեռատեսիլէն, յարաբերութիւն պահած է մասնագէտներու հետ, այցելած է Հայկական վարժարաններ ու խօսած անոնց:

• Տոքթ. Տէր Մանուէլեանը ի մօտի ունի հետևեալ ծրագիրը՝ ապագայի համար.

Առաջին Փուլ.- Դասաւանդում Հայկական Արուեստներու և Ճարտարապետութեան մասին՝ շարք մը համալսարաններու մէջ, կեդրոն ունենալով Թաֆթցը.

Երկրորդ Փուլ.- Ծանրանալ մէկ կամ երկու համալսարաններու վրայ և մշակել դասաւանդումի նիւթերէններ, պատրաստել դասագիրքեր, մարզել տոքթորայի թեկնածուներ, կատարել հետազօտական աշխատանքներ.

Երրորդ Փուլ.- Ծրագիրին շարունակականութիւնը ապահովելու համար Հայկական Արուեստներու և Ճարտարապետութեան Ամպիոն մը հաստատել Թաֆթցի Գեղարուեստներու Բաժանմունքին մէջ:

• Ըստ Տոքթ. Տէր Մանուէլեանին, իրենց ներկայ վիճակին մէջ ալ՝ իր դասաւանդութիւնները և անոնց աւելցնող իր գործունէութիւնները աւելիով կ'արադարացնեն կատարուող ծախքերը՝ նաև ազգային աւելի ընդարձակ մտահոգութիւններու տեսակէտէն:

ՄԵՐ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

- Ցարդ ներկայացուած առաջարկներն ու տրամադրուած կարելիութիւնները բաւարարօրէն գոհացուցիչ չեն ըստ մեր տեսակէտներուն.
- Առաջարկները Հայկական Ամպիոնին համար կը նախատեսեն՝
 - ա.- Կամուրջ-դասի դերը, մինչ մենք կ'ակնկալենք որ ան ըլլայ Հայկական Ընդհանուր Զարգացումի և Դաստիարակութեան օճախ մը.
 - բ.- Ուսուցչանոցի գաղափարը նոյնպէս կը գտնենք անբաւարար, որովհետև համապարփակ չէ.
 - գ.- Մասնագիտական են առաջարկուած ծրագիրները, և ուրեմն՝ անամբողջ.
- Որքա՞ն ալ արդիւնաւէտ ըլլան դասաւանդութիւնները՝ պիտի մնան ՄԷԿ ՄԱՍԸ այն բաժանմունքին, որուն պիտի պատկանին համալսարաններուն մէջ, և ո՛չ մէկ **համազգային** տարողութիւն պիտի ունենան ազգապահպանումի տեսակէտէն.*
- Հայկական Դասական Արուեստներու և Ժարտարապետութեան առընչութեամբ պէտք է յիշեցնել որ անոնք առաւելաբար կը պատկանին անցեալին, և անոնց կապը ներկային հետ այժմէական չէ՝ տրուած ըլլալով որ գոյութիւն չունի Հայկական Ժամանակակից Ժարտարապետութիւն մը, ինչպէս նաև ժամանակակից գորգագործութիւն, բրտտութիւն, ևայլն.
- Մանկավարժութիւնն ու Ժարտարապետութիւնը կրնան ըլլալ դասերէն երկուքը Ուսումնական Ծրագիրին, բայց ոչ՝ անոր ամբողջութիւնը, մանաւանդ որ կ'աւանդուին օտար լեզուով, և օտար համալսարաններու կողմէ որդեգրուած հասարակաց մօտեցումով և ոգիով.
- Առաւելագոյնը, որ կրնան կատարել վերոյիշեալ դասըն-

*Այդ մակարդակին հասնող ուսանողը պիտի ըլլայ ԱՐԴԷՆ «կազմուած» (դրապէս թէ բացասապէս), և համալսարանական դասընթացքը հաւանական չէ որ զգալի փոփոխութիւններ յառաջացնէ անոր ազգային հենքէն ներս: Հայկականութեան տեսակէտէն ամէնէն կարևորը՝ ուսանողին անցած ըլլալն է դէպի Արմէնիզմ տանող կրթութեան բովէն՝ սկսեալ մանկապարտէզէն՝ մինչև երկրորդական վարժարանի աւարտը: Ազգային նպաստը, որ պիտի բերեն համալսարանական այս դասընթացքները՝ ունի «ամբողջացուցիչ», (լրացուցիչ) հանգամանք միայն, բան մը որ արհամարհելի չէ:

թափաքները՝ պիտի ըլլայ լոյս սփռել մեր անցեալի իրագործումներուն մէկ փոքր մասին վրայ, կամ՝ մասնակի լուծումներ հետապնդել:

- Մինչ մեր կարիքը, ներկայիս՝ ԱՐՄԷՆԻԶՄԻ ՄՇԱԿՈՒՄՆ Է, և անոր փոխանցումը նոր սերունդներուն:
- ՄԵՐ ՄԱՏՆԱՆԾՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ԴԱՌՆԱՆ ԱԻԵԼԻ ՅՍՏԱԿ ՈՒ ՀԻՄՆԱԻՈՐ՝ ԵՐԲ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵՆՔ ՄԵՐ ԱԿՆԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԷՆ՝ Ա՝ մերիկայի մէջ:

II.- Ի՞ՆՉ Կ'ԱԿՆԿԱԼԵՆՔ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵՆԷՆ

Ա.- Բացատրութիւններ.

«Հայագիտութիւնը», իր ընդհանուր առումով՝ կ'ընդգրկէ այն բոլոր դասերն ու կրթական աշխատանքները, որոնք կը վերաբերին Հայերէն լեզուին, մշակոյթին, պատմութեան՝ խոնարհագոյն մակարդակէն մինչև բարձրագոյնը:

«Հայագիտութիւնը», իր մասնագիտական առումով՝ կը նշանակէ՝

- ա.- Համալսարանական Հայկական դասերը.
- բ.- Հայկական նիւթերու շուք կազմակերպուած համալսարանական ամպիոնները.
- գ.- Հայկական Մշակոյթի և Ուսումներու Կեդրոնները,՝ մատենադարան, արխիւային դիւաններ, հետազօտումի կայաններ. այլ խօսքով՝ ՀԱՅԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ (ՀԱՅԱԺԱՆԱԶՈՒՄԻ) հաստատութիւնները:

«Համալսարանական (քոլեժական) մակարդակ» բացատրութեամբ կը հասկնանք.

- 1.- ՅԵՏ-ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ վարժարանի դասընթացքներ՝ Հայկական երկրորդական վարժարաններու մէջ, ինչպիսին են՝ Մելգոնեան Վարժապետանոցը, Պէյրութի Հիւսիսեան Հայագիտական Հիմնարկը, Անթիլիասի, Վենետիկի, երուսաղէմի Դպրեվանքերը, ևայլն:
- 2.- ԱՆԶԱՏ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ՕՏԱՐ ՔՈԼԵԺՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ,՝ Հայերէն լեզու, կամ Հայոց Պատմութիւն, կամ Մշակոյթ, ևայլն:
- 3.- ԱՄՊԻՈՐՆԵՐ ՕՏԱՐ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ, ինչպէս՝ Եու-Սի-Էլ-Էյ, Քոլումպիա, ևայլն:
Ասոնք աւելի՛ մօտէն ընդելուզուած են տուեալ հաստատութիւններուն ծրագիրներուն, ունին աւելի՛ ընդար-

ծակ տարողություն և ուսանողը կը պատրաստեն մասնագիտական վկայականի մը՝ Հայագիտական ճիւղի մը մէջ:

4.- ՀԱՅՎԱԿԱՆ ՔՈՒԵԺՆԵՐ.

Ասոնք Հայերու կողմէ բացուած հաստատութիւններ են, ուր կ'ակնկալուի որ շեշտը դրուի Հայագիտակա՛նն ճիւթերու վրայ: Օրինակ՝ Պէլլրութի Հայկազեան Քոլեժը, Լա Վըռնի Հայկական Միջազգային Քոլեժը:

Բ.- Հայագիտութեան կ'ակնկալենք.

Նախ՝ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ՝ որպէս ուսուցում և կրթութիւն, և որպէս ԱԶԳԱՅԻՆ ուսուցում և ԱԶԳԱՅԻՆ կրթութիւն:

Ապա՝ ՀԱՄԱՊԱՐՓԱԿ ԳԻՄՆԱԿԱԼՈՒՄԸ մեր ժողովուրդին ՆԵՐԿԱՅԻ իրականութիւններուն, և ԱՊԱԳԱՅԻ հարցերուն՝ առանց սեթեթի, արդիական մօտեցումով, և առաւելագոյն արագութեամբ:

Որպէսզի կարելի ըլլայ բաբախուն և առողջ կեանքով մը օժտել Հայագիտութիւնը, և ապահովել անոր շարունակական բարելաւումը՝ անհրաժեշտ է որ լրացուին որոշ պայմաններ.

1.- Դասանիւթերն ու դասախօսները.

ա.- Մարզն ու աւանդուած առարկաները, որոնք կ'ընտրուին՝ պէտք է ըլլան շահեկան, ու սերտ աղերս ունենան Հայկական կեանքին ու մտածողութեան հետ. պէտք է յարգանք պարտադրած ըլլան իրենց կարևորութեամբ ու նշանակութեամբ.

բ.- Դասախօսները պէտք է նաև ուսումնասիրութիւններ հրաւարակեն ու գիրքեր գրեն.

գ.- Անոնք պէտք է նաև մարզեն ու պատրաստեն նոր ուժեր, ուսումնագէտներ, առակ՝ շարունակելու Հայագիտութեան ուսուցումը բարձրագոյն մակարդակի վրայ.

դ.- Դասախօսները (ուսումնագէտները) պէտք է մասնակցին Հայկական կեանքին զարգացումներուն և յառաջընթացին. պէտք չէ մեկուսանան.

ե.- Անոնք պէտք է իրենց զգալի նպաստը բերեն մեր ազգային վերանորոգիչ նպատակներուն հետապնդումին, թարգմանութիւններ կատարելով, պաշտօններ ստանձնելով, դասախօսութիւններ տալով հանրութեան համար, յարաբերութիւններ պահելով ոչ-Հայ ուսումնագէտներու հետ, կապեր հաստատելով ոչ-Հայ կարևոր անձնաւորութիւններու հետ, և այլն:

2.- Մակարդակի հարցը.

- ա.- Պետք է գոհացում տալ համալսարանական ընդունումած չափանիշներուն.
- բ.- Պետք է ունենայ յատկապէս իրեն համար պատրաստը-ւած Կրթական և Ուսումնական Ծրագիր.
- գ.- Հայ ուսանողներուն որակը պէտք է ըլլայ բաղդատելի ոչ-Հայ ուսանողութեան մակարդակին հետ՝ որպէսզի ընդունուին անոնք:

3.- Ուսուցումի մակարդակը.

- ա.- Դասախօսները, ինչպէս նաև վարչական աշխատանք կատարողները, պէտք է ըլլան նոյնքան որակեալ, որքան համալսարանին միւս բաժանմունքներուն դասախօսներն ու վարչական պաշտօնեաները.
- բ.- Նախաւարտական, աւարտական և յետաւարտական ծրագիրներ պէտք է ընդգրկէ (Undergraduate, Graduate and Post-Graduate programs):

III.- ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ-ՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ա.- ՄՈՒՏՔ

Հայագիտական ամպիոններուն և դասընթացքներուն ուսումնային որակը չափելը կը ձգենք մասնագէտներուն. իսկ Լա Վըրոնի Հայկական Միջազգային Քոլեժը զատ պարագայ մըն է, որուն մասին պէտք է արտայայտուիլ առանձինն:

Արդ, համալսարանական մակարդակի վրայ ևս չունինք ազգային առաքելութեան ըմբռնումն ու մտահոգութիւնը: Հայկական ամպիոններն ու դասընթացքները առաւել կամ նուազ կարևոր մասերն են օտար հաստատութիւններու՝ ուր Հայերու պատմութեան ու մշակոյթին հետ կապ ունեցող նիւթեր կ'աւանդուին, յաճախ որպէս մէկ հատուածը՝ այլ ժողովուրդի մը յատկացումած ենթաբաժանմունքի մը:

Ըսելով իսկ պէտք չկայ թէ ուսումնագիտութիւնը կարևոր մարզ մըն է, ու կը պարտի ըլլալ «ԳԻՏԱԿԱՆ»՝ եթէ կ'ուզենք որ արժէք մը ունենայ:

Խնդիրը, սակայն, հետևեալն է.- Ամէն Հայկական կրթական ձեռնարկ կը պարտի ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԿԱՊ ՄԸ ՌԻՆԵՆԱԼ ժողովուրդին **ներկային հետ**՝ երբ ՄԱՆԱԻԱՆԻ ԱՅԴ ԺՈՂՈՎՈՐԴԸ ԴԱՐՁԱԾ Է ՍՓԻՒՌ, ԵՒ ԻՐ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐՆ Է ՈՐ ԿԸ ՄՂԷ ՔՆԻՔՆ: Անարիւն ուսումնագիտութիւն մը ՀՆԱՐԺԷՔ ԱՌԱՐԿԱՅ ՄԸՆ Է

ՄԻԱՅՆ, թանգարանային հարստությի՛ն մը լոկ՝ որքա՛ն ալ որա-
կաւոր ըլլայ: Ինչո՞ւ ձգած մեր ներկան, որ ունի անթիւ գիւթ՝
գիտական հետազոտութեան արժանի՝ մեր ուսումնագէտները պիտի
երթան փորփրելու անցեալի փոշին՝ չես գիտեր ի՞նչ գտնելու, կամ
չգտնելու համար: Ինչպէ՞ս կրնայ ուսումնասիրութեան կարգը հա-
սած ըլլալ հեռաւոր անցեալին՝ երբ ներկան ձգուա՞ծ է աննշմար:

Ներկային կապակցութեամբ պէտք է շեշտել որ ժամանակակից
Հայերէնի և մեր նոր գրականութեան սիւթեմայթիք ուսուցումը չէ
գրաւած իր կարևոր տեղը մեր համալսարանական դասըն-
թացքներուն և ամպիոններուն մէջ: Դասախօսութիւններու պատա-
հական շարքեր՝ ընդհանուր գիթին մասին՝ չեն գոհացներ ժամա-
նակակից Հայերէնի և արդի Հայ գրականութեան պահանջքները:

Ակներև է թէ Հայկական ամպիոններն ու դասընթացքները
Ամերիկայի մէջ ևս կը տառապին նոյն հիւանդութենէն՝ չգոյութենէն
Ազգային Կրթական Առաքելութեան մը. ԶԳՈՅՈՒԹԵՆԷՆ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ՄԸ, ու նաև որակաւոր ՈՒՍՈՒՄՆԱԳԷՏՆԵՐՈՒ՝
ժամանակակից Հայկական գիթերու մէջ: Իրենց ներկայ վիճակով՝
համալսարանական Հայկական դասընթացքներն ու ամպիոնները
հեռու են զգալի նպաստ մը բերելէ Հայ մշակոյթին, այլ խօսքով՝
Հայ մշակոյթին պահպանումին: Անոնք, սովորաբար, մասնագիտա-
ցումի անկիւններուն մէջ ծուարած ուսումնագիտական կղզեակներ
են՝ մեկուսի և տարանջատ:

Կ'ընդունի՛մք,- Անցեալը հիմն է ներկային..., բայց պայմանով
որ, նախ՝ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՆԱՅ ԱՅԴ ՆԵՐԿԱՆ:

Իսկ եթէ կան խորհողներ, ըստ որոնց Ամերիկահայ ուսում-
նագիտութիւնը կապուած է Հայաստանի Հայութեան մշակոյթին,
(կամ նոյնիսկ՝ սոսկական ուսումնագիտութեան միջազգային
կալուածին), և ո՛չ թէ Սփիւռքահայութեան և իր մշակոյթին՝ ուրեմն
մեզի կը մնայ ՄՈՌՆԱԼ պարզապէս Ամերիկահայ ուսումնագի-
տութեան ամպիոնները:*

Բ.- ԿԱՐԳ ՄԸ ՇԱՀԵԿԱՆ ԿԷՏԵՐ

1.- Թարգեան Հայագիտական Դասընթացքը.

ա.- Ծիւղն էր պատմութիւնը, վայրն էր Փենսիլվէնիոյ հա-
մալսարանը.

բ.- Բանեցաւ 1971-էն 1982.

* «Յաւելում» բաժնով (էջ 97-105) կը ներկայացնենք մեր թեզը զօրա-
ցնող ակնարկ մը ամերիկահայ ամպիոններուն և դասընթացքներուն մասին՝
մեր մասնաւոր խնդրանքով պատրաստուած Տոքթ. Գրիգոր Մագաւոտեանի
կողմէ, որուն կը յայտնենք մասնաւոր շնորհակալութիւն:

Թելադրելի է որ ընթերցողը գտնէ ու կարդայ Փրոֆ. Ռիչըրտ Յով-
հաննէսեանի ՀԱՅ ԴԱՍԱԿԱՆ ԱՂԲԻԻՐՆԵՐՈՒ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻԱՅ-
ԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ուսումնասիրութիւնը՝ ՊԱՏՄԱՒԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԷՍ-ի 1987-ի թիւ 1-ին մէջ:

- գ.- Դադրեցա՝ որովհետև Թարգեան Հիմնարկությունը չըկատարեց իր յատկացումները. որովհետև՝ բաւարար ուսանողներ չունեցաւ. որովհետև՝ ուսուցումը չկատարուեցաւ ըստ համապարփակ ծրագրի մը, եւ այլն:

Մեր հարցումները.- Վայրը յարմա՞ր էր..., Ինչո՞ւ Թարգեան Հիմնարկությունը չկատարեց իր յատկացումները..., դասախօսներուն որակը դեր մը խաղա՞ց դադարումին մէջ:

2.- Հայկական Միջազգային Քոլեժը, Լը Վրոն.

- ա.- Միակ Հայկական բարձրագոյն հաստատութիւնն է, բայց վերջերս միայն ունեցաւ Հայերէն լեզուի ուսուցում.
բ.- Ուսանողութեան մէկ կարևոր մասը բաղկացած է ոչ-Հայերէ.
գ.- Ուսումնական ծրագրին մէջ առաջնակարգ տեղ կը գրաւէ համակարգիչը (computer).
դ.- Վերջերս հաստատեց մանկավարժական դասեր.

Մեր հարցումները.- Ի՞նչ է համեմատութիւնը Հայերէնի և Հայկական գրականութեան հետևող ուսանողներուն..., Ի՞նչ է մակարդակը Հայագիտական դասերուն..., Մանկավարժական նիւթերը ըստ ի՞նչ կրթական ծրագրի կը տրուին..., Ուսումնասիրուա՞ծ է Անգլիախօսներու Հայերէն սորվեցնելու խնդիրը ուսուցիչներուն կողմէ՝ դասաւանդութիւնները չսկսած...:

3.- Մոնթրէալի Համալսարանը.

- ա.- Օրինակ՝ 1982-83 տարեշրջանին ունեցած է 32,000 ուսանողութիւն, բայց միայն ՄԷԿ հոգի արձանագրուած է այդ տարի Դասական Յունարէնի որպէս ուսանող: Բացաւայտ է որ հետաքրքրութիւն չկայ դէպի դասական լեզուները: Դասախօսն էր Փէր Տը Տիւրանտ-ը, ամուսնի լեզուաբան մը, որ նաև Հայագէտ է:
բ.- Բոլոր համալսարաններն ալ իրենց բաղդատական լեզուաբանութեան ճիւղին մէջ ունեցած են գրաբարն ալ, որ կը նկատուի հնագոյն 10 լեզուներէն մէկը: Բայց մեր հետազօտութիւնը ցոյց տուաւ որ, թէև միջազգային ճանաչում գտած՝ գրաբարը չի հետաքրքրեր Հայ թէ ոչ-Հայ համալսարանական ուսանողութիւնը:

Մեր հարցումները.- Ինչպէ՞ս կարելի է մատենագրութիւն ու պատմութիւն ուսանիլ՝ առանց գրաբար գիտնալու: Կը բաւէ՞ օտարներու կողմէ ճանաչում գտնելը՝ որպէսզի նիւթ մը աւանդելի ըլլայ:

4.- Ուէյնի Պետական Համալսարանի Հայկական Դասընթացքը, Տիրօջթ.

- ա.- Հնագոյնն է Ամերիկայի և Սիիուքի Հայագիտական դասընթացքներուն՝ ճիմնուած 1953-ին.
- բ.- Մաս կը կազմէ Սլաական և Արևելեան լեզուներու և գրականութեան բաժինին.
- գ.- Դասաւանդուած միթերը եղած են,- Հայերէն Լեզու (սկսնակներու համար և միջին մակարդակի), ինչպէս նաև, Անգլերէնով՝ Հայկական Գրականութիւն ու Մշակոյթ՝ սկիզբէն մինչև մեր օրերը.
- դ.- Համալսարանին աշխարհագրական վայրը պատճառ եղած է որ համալսարանին Հայ աշակերտութեան թիւը, վերջին շրջանին մանաւանդ, պակսի զգալիօրէն, իջնէ 100-ի՝ 300-էն.
- դ.- Այսօր Հայկական Դասընթացքին հետևող աշակերտութեան թիւը 10-էն 15 է միայն՝ լաւագոյն պարագային:

Մեր հարցումները.- Ինչո՞ւ չնչին եղած է թիւը Հայ աշակերտութեան՝ երբ նոյնիսկ 300-է աւելի՝ էր թիւը համալսարանին Հայ ուսանողութեան: Որքա՞ն իրական է թիւը այժմու ուսանողութեան,- 10-էն 15..., և որքա՞ն արդիւնաւէտ է իրապէս դասաւանդութիւնը: Ուէյնի Դասընթացքը Կրթական Ծրագիր մը ունի՞. Միջիկրնի միւս դասընթացքներն ու ամպիոնները,- Տիր Պորն, և Էնն Արալրի երկու ամպիոնները,- ունի՞նք ընդհանուր Կրթական Ծրագիր մը, տրուած ըլլալով որ իրականաւորուած են նոյն կազմակերպութեան, կամ՝ նոյն անձին կողմէ:

5.- Միջիկրնի Համալսարանը.

- ա.- Երկրին ամէնէն մեծ համալսարաններէն մէկն է.
- բ.- Ունի ԵՐԿՈՒ Հայկական ամպիոններ,- մէկը՝ Պատմութեան, միւսը՝ Մշակոյթի.
- գ.- Պատմութեան ճիւղին ծրագիրը առաւելաբար ոչ-Հայկական է իր միջով. Հայ ուսանողութեան թիւը չնչին է. դասաւանդութիւնը կը կատարուի Անգլերէնով:
- դ.- Մշակոյթի ճիւղը, նոյնպէս, առաւելաբար Անգլերէնով է. ուսանողութեան թիւն ալ, նոյնպէս, չնչին է.

Ծանօթութիւն.- Չնչին է նաև ուսանողութեան թիւը Համալսարանին Տիր Պորնի բաժինին մէջ:

Մեր հարցումները.- Ինչո՞ւ 2005 Հայագիտական ամպիոն

կամ Դասընթացք նույն քաղաքին շուրջ..., ինչո՞ւ՝ երբ մասնակցող ուսանողներուն թիւը այնքան աննկատառելի է..., ինչո՞ւ անպայման Անգլերէնով են Հայագիտական դասերը..., Կրթական Ծրագիր մը, կամ՝ ծրագիրներ ունի՞ր այդ դասընթացքները...

6.- Օքսֆորտ, Փեմպրոք Քոլեժ, Անգլիա.

- ա.- Գ. Կիւլպենկեանի հաստատած դասընթացքն է.
- բ.- Նիւթերն են գրաբար և կովկասագիտութիւն.
- գ.- Ուսանողութեան թիւը չնչին է:

Մեր հարցումները.- Ինչո՞ւ չնչին է թիւը այս Հայագիտական դասընթացքին ալ..., վա՛նքն է պատճառը..., մի՞թէ..., ծրագրումի պակասը...:

Դ.- ՄԵՐ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1.- Ներկայիս, Հայագիտական ամպիոնի մը հիմնումը համալսարանի մը մէջ՝ չի թուիր առաջնադաս կարևորութիւն ունեցող ծրագիր մը ըլլալ՝ համազգային կարիքներու տեսակէտէն:

2.- Անոր փոխարէն՝ յանձնարարելի է հիմնումը ՀԱՅԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԼՐԻԻ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔԻ մը՝ իր յարակից վարչական կազմակերպութեամբ:

3.- Այս Հայկական Համալսարանական Դասընթացքը առընչուած պիտի ըլլայ համալսարանի մը՝ որպէս անոր օրինական մէկ մասը:

4.- Ոչ-Հայկական միութեան համար ուսանողները պիտի հետևին համալսարանին դասերուն և պիտի ստանան համապատասխան վկայական:

5.- Հայագիտական դասերը պիտի տրուին Հայկական Համալսարանական Դասընթացքին կողմէ, և պիտի ստանան պաշտօնական վարկանիշ՝ համալսարանէն:

6.- Հայագիտական ուսուցումը պիտի ունենայ երկու գլխաւոր ենթաճիւղ,- Ընկերային-մշակութային-հասարակական, և Մանկավարժական*:

7.- Հայագիտական այս Դասընթացքը տնապէս կապուած պիտի չըլլայ նոյն համալսարանին և նոյն դասախօսական անձնակազմին, այլ պիտի կարենայ տեղափոխուիլ համալսարանէ համալսարան, ու քաղաքէ քաղաք՝ ըստ կարիքի ու յարմարութեան: Այլ

* Առաջին ենթաճիւղը մտաւորականներու, գործիչներու, խմբագիրներու, գրողներու, դեկավարներու պատրաստութեան համար է. Երկրորդը՝ առաւելաբար ուսուցիչներու, տնօրէններու, մանկավարժներու:

խօսքով՝ պիտի ըլլայ **ԾԱՐԺՈՒՆ ԿՐԹԱԿԱՆ դասընթացք մը՝** այցելու դասախօսներով, բայց պիտի գործէ որպէս արտաշայտութիւնը ՄՆԱՅՈՒՆ ԿԵԴՐՈՒՄԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ մը:

8.- Կեդրոնական Կազմակերպութիւնը իր գրասենեակը կ'ունենայ այն համալսարանին կամ քաղաքին մէջ, ուր կը գտնուի դասընթացքը:

9.- Այնքան ատեն որ չէ սահմանուած ու չէ բանաձևուած ԱՐՄԷՆԻԶՄը՝ որպէս տեսաբանութիւն ու կիրարկում, այնքան ատեն որ, գէթ աստիճանական չափով մը՝ չէ կիրարկուած ան մեր նախահամալսարանական վարժարաններուն մէջ՝ կարելի չէ ունենալ մեր ակնկալած ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՄՊԻՈՆը, որ ըլլայ ցանկալի միաձուլումը՝ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ-ի, ԱԶԳԱՅԻՆ ընդհանուր զարգացումի, ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՑՈՒՄ-ի և ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ-ՈՒՍՈՒՑՈՂԱԿԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒՄ-ի:

Ե.- ՆՈՐ ԱՌԱԶԱՐԿ ՄԸ՝ «ԾԱՐԺՈՒՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ-Ը»

1.- **Ծարժուն Դասընթացք** մը, որ անհամեմատօրէն նուազ ծախսալից ձեռնարկ մըն է, թէ՛ աւելի գործնական է, և թէ՛ աւելի ձեռնառու ազգային կարելիութիւններու և կարիքներու տեսակէտէն.

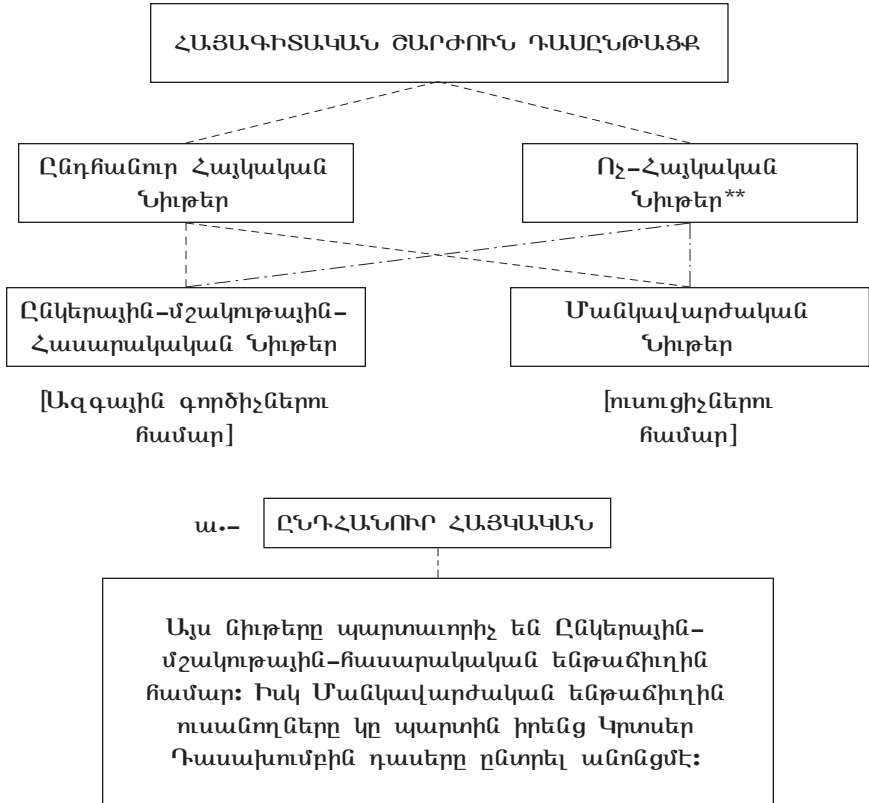
2.- Նկատի ունենալով մեր գաղութներուն թուային արագ ելլէջները, մեր ժողովուրդին հերթական տեղափոխութիւնները, հետաքրքրութիւններու ոչ-կայուն վիճակը, և ձուլումին հետևանքով նուազումը շահագրգռութեան դէպի Հայագիտական դասերը՝ յանձնարարելի է հաստատումը **Ծարժուն Դասընթացքի** մը, և ի հարկին՝ դասընթացքներու.

3.- Ծարժուն Դասընթացքի մը տկարացումին կամ ձախողութեան պարագային՝ կարելի է զայն փակել առանց նիւթական մեծ կորուստի, և փոխադրել աւելի յարմար վայր մը.*

4.- Ծարժուն Դասընթացքին՝ Վերահսկիչ Մարմնի մը հսկողութեան տակ գտնուիլը՝ բարեփոխութիւններու մոծումը կը դարձնէ նուազ դժուար:

* Յատկանշական է օրինակը Հնդկահայ վիթխարի դրամագլուխներու կորուստին, ինչպէս նաև պարագան Կալկաթայի վարժարանին, որ մտած է հիւծումի փուլին մէջ: Կարծուածին չափ ապահով չէ նաև ապագան Մեղգոնեան Կրթական Հաստատութեան, և ո՛չ ալ ներկան Մուրաթ-Ռափայէլեանի:

**ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԾԱՐԺՈՒՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ***

1.- Ընդհանուր պատմական

ա.- Մինչև 1915

բ.- 1915-էն ետք՝

Արտասահման՝ մանրամասնօրէն
Հայաստան՝ անհրաժեշտ չափով

*Ներկայացուածը ընդհանուր ծրագիր մըն է: Իւրաքանչիւր դասընթացք այս ծրագիրը կը բաժնէ տարեշրջաններու վրայ՝ ըստ իր բնոյթին ու պայմաններուն:

** Այս նիւթերուն համար ուսանողը պիտի հետևի տուեալ քոլեժին կամ համալսարանին դասերուն, և վարկանիշ պիտի ստանայ: Վարկանիշ պիտի ստանայ նաև Հայկական նիւթերուն համար:

2.- Արուեստները

Արտասահման՝ մանրամասնօրէն

Հայաստան՝ անհրաժեշտ չափով

ա.- Աշխարհաբար գրականութիւն

բ.- Հին գրականութիւն՝ անհրաժեշտ չափով

գ.- Թատրերգութիւն

դ.- Երաժշտութիւն (նուագ-երգ)

ե.- Նկարչութիւն

զ.- Ծարտարապետութիւն-քանդակագործութիւն

է.- Ուրիշներ՝- պար, բրուտութիւն, ասեղնագործութիւն, գոր-
գագործութիւն, ևայլն

3.- Հասարակական

ա.- Մամուլ

բ.- Տնտեսական-ֆինանսական-թեքնոլոժիք

գ.- Դպրոցները

դ.- ԱՐՄԷՆԻԶՄ-ը որպէս տեսութիւն

բ.- ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՆԻԿԹԵՐ

1.- Հայ Դպրոցներու պատմութիւն

2.- Մանկավարժութիւն՝

Հոգեբանութիւն, փիլիսոփայութիւն, ևայլն

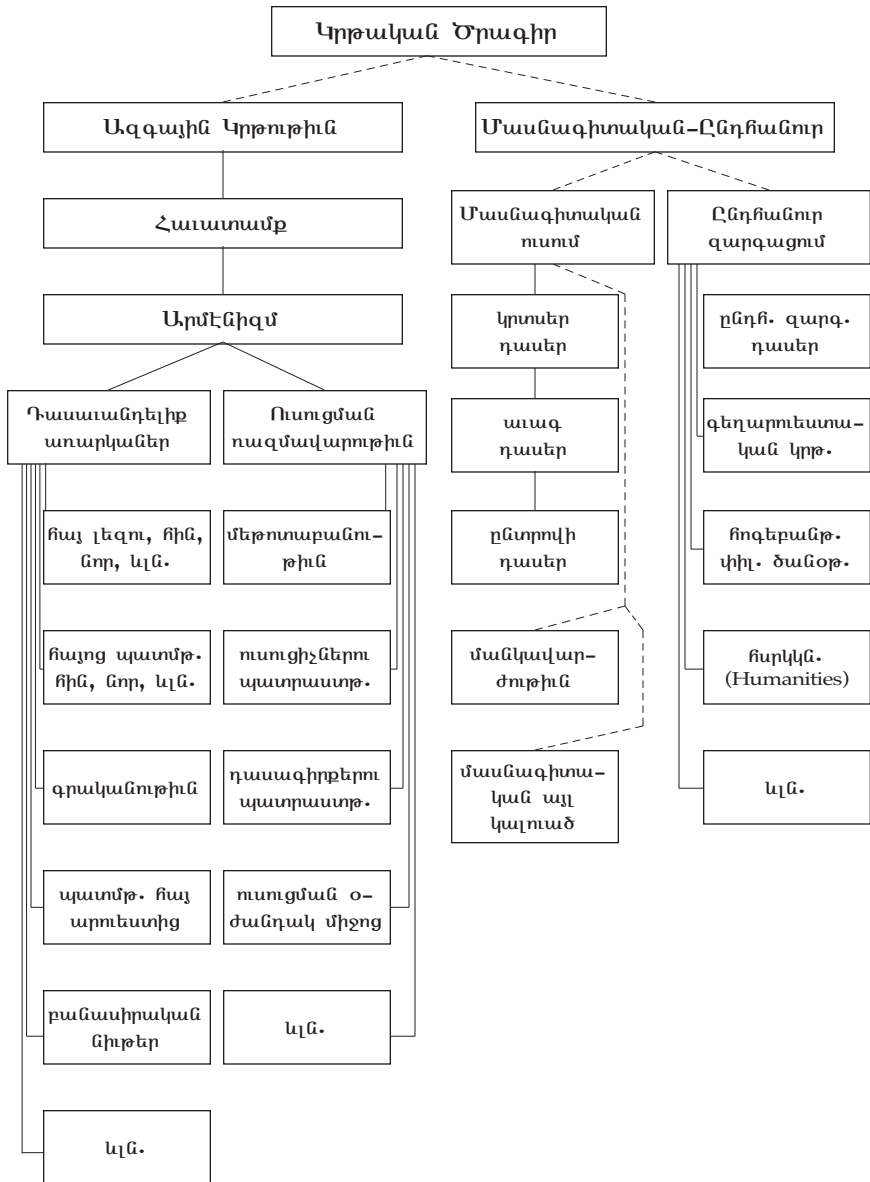
3.- Սփիւռքահայ դպրոցները ներկայիս՝

- Կրթական ծրագիր
- Ուսումնական ծրագիր
- Ուսուցիչները
- Դասագիրքերը և ուսումնական առարկաները
- Արտադպրոցական աշխատանքները
- Կիրարկում Արմէնիզմի

գ.- ՈՉ-ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԻԿԹԵՐ

Պատշաճելի ուսանողին ընտրած ճիւղին և
համալսարանին ունեցած դասերուն:

Ստորև ուրիշ տախտակ մը՝ ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԻՆ ընդհանուր պատկերը պարզող։-

VII- ՍՓԻԻՔԻ ՄԵՐ ԿՐԹԱՐԱՆՆԵՐԸ

Հիմա որ քննած ենք Հայագիտական Համալսարանական կրթությունը՝ ակնարկ մը նետենք մեր միւս մակարդակի վարժարաններուն վրայ,– Երկրորդական, Նախակրթարան և Մանկապարտեզ–մանկամտը,– որոնք ՈՒՍԱՆՈՂ ՊԻՏԻ ՀԱՅԹԱՅԹԵՆ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔՆԵՐՈՒՆ:

Անշուշտ, Հայկական նախա–համալսարանական կրթություն չստացող ուսանողներ ալ կրնան հետևիլ Հայագիտական դասընթացքներու, և արժանանալ վկայականի: Այսուհանդերձ, համալսարանական դասընթացքի մը ուսանողներուն մեծամասնությունը պէտք է կազմուած ըլլայ Հայկական երկրորդական վարժարան աւարտած թեկնածուներէ՝ եթէ այդ դասընթացքը կ'ուզէ ծառայել իր նպատակին՝ ըստ բարձրագոյն ուսումի պահանջներուն:

Ա.– ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԻՃԱԿԸ ՄԵՐ

ՆԱԽԱ–ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐՇԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ

Մեր դպրոցներուն կացութիւնը, ներկայիս, մտահոգիչ է ծանօթէն ամէն տեղ,– Լիբանան, Սուրիա, Եգիպտոս, Պոլիս, Հիւսիսային ու Հարաւային Ամերիկաներ, Աւստրալիա, Կիպրոս,– ԱՄԷՆ ՏԵՂ: Անոնք, *մեծ մասամբ*, այլևս Հայկական ուսումի և կրթութեան վառ օճախներ չեն, և անոնց շրջանաւարտները, յաճախ, չեն գտնուիր համալսարան մուտքի մակարդակին վրայ՝ իրենց Հայերէնով և Հայագիտական զարգացումով:

Թուե՛նք պատճառներն ու պատասխանատուները այս տխուր վիճակին.–

ա.– Մերձաւոր ու Միջին Արևելքի քաղաքական–ընկերային կացութիւնը. իսկ միւս գաղութներուն պարագային՝ տեղական կեանքին ճնշումը.

բ.– Համապարփակ Ազգային Կրթական Ծրագրի մը չգոյութիւնը.

գ.– Մեր հակումը՝ խանդավառուելու պատահական ու անմիջական փոքր յաջողութիւններով, և անտեսելու հիմնականը. գոհա–

նալու կիսամիջոցներով.

դ.-- Մեր անբաւարար քաջութիւնը՝ լիովին և առանց ծեքծեքութի փարելու ազգապահպանումի գործին: Օրինակ, Ամերիկայի մէջ, երբ Հայկական դպրոցի մը Ուսումնական Ծրագիրին 90 %-էն աւելի'ն Անգլերէն է՝ դժուար ըլլալու չէ՝ գուշակելը թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ ձեռք ձգուած արդիւնքը: Հայերէնը կը տրուի որպէս ՕՏԱՐ լեզու մեր բոլոր դպրոցներուն մէջ...:

ե.-- Մեր դպրոցներուն տկարութեան գլխաւոր պատասխանատուներէն մէկը՝ տիրող անտողջ Կրթական Դրութիւնն է՝ իր հոգաբարձուներով ու տնօրէններով, իր դասագիրքերով ու կրթական առարկաներով, իր մանկավարժական անստոյգ տեսակէտներով: Յստակօրէն ձևատրուած, ազգային հաստատուած արժէքներու շուրջ թաւալող, դէպի նպատակ մը յառաջող դրութիւն մը չէ՝ անիկա: Անհատական ու կուսակցական բազմաթիւ նկատմաներ կը խաթարեն անոր ԱՆԴԷՄ նկարագիրը:

գ.-- Ուիշ ազդակ մը՝ մեր Կրթական Դրութիւնը տկարացնող՝ ԹՈՇԱԿ-ներու բարձր սակագինն է, որ հեռու կը պահէ բազմաթիւ ծնողներ: Ու մինչ հսկայական գումարներ կը ծախսենք եկեղեցի, վանք, թանգարան կառուցանելու, և արձաններ, ոսկեղէն գմբէթներ և ծախսալից դարպասներ՝ շինելու՝ ՉԵՆՔ ՀԱՍՏԱՏԵՐ ՀԻՄՆԱ-ԴՐԱՄՆԵՐ՝ կարելի դարձնելու որ Հայկական ուսումը ըլլայ մատչելի, ու նոյնիսկ ԱՆՎԺԱՐ:

ե.-- Անշուշտ Հայ ծնո՛ղքն ալ է խոցելի կէտերէն մէկը Հայ դպրոցին՝ իր «գործնական» պահանջներով: Ան դպրոցէն կը պահանջէ որ իր գաւալը պատրաստեն՝ ՎԱՅՐԿԵԱՆ ԱՌԱՋ ԴՐԱՄ ԾԱՀԵԼՈՒ, վայրկեան առաջ տեղացի դառնալով:

ը.-- Բնականաբար, գլխաւոր «պատասխանատուն» ՆԱԵՒ Հայ ուսուցիչն է, որուն վստահուած է նոր սերունդը ԿԵՐՏԵԼՈՒ պարտականութիւնը, մեր ապագան ԾԻՆԵԼՈՒ դերը: Ըսելո՛ւ իսկ պէտք չկայ որ ՈՒՍՈՒՑԻՉ-ը անջատ գործօն մը չէ, և իր դերին ու պաշտօնին կատարումը կախեալ է նաև տնօրէնի՛ն, դպրոցական պայմաններո՛ւն ու մթնոլորտին, կրթական ծրագիրին, իր ստացած թոշակի՛ն, և այլ ազդակներու որակէն:

Խօսելով առանձնապէս Հայ անհատ ուսուցիչին մասին՝ դիտել տանք որ ան, նախ՝ չունի, սովորաբար, ո՛չ միայն մասնագիտական անհրաժեշտ պատրաստութիւնը, այլ նաև անհրաժեշտ մակարդակը՝ որպէս «Հայագէտ»։ Բայց հակառակ այդ իրողութեան՝ դժգոհ է, որովհետև իր ստացած նիւթական վարձատրութիւնը անգոհացուցիչ է:

թ.-- Ու կարծէք այս բոլորը չբաւէի՞ն՝ տակաւին կայ այն տխուր պարագան, որ Հայ աշակերտին անտարբերութիւնն է դէպի

Հայերենը և դեպի Հայկականությունը, որոնց անմիջական կապը չի տեսներ իր ապագային հետ:

Ժ.- Հայերենի ուսուցումին տկարության գլխաւոր պատճառներէն մէկը, բնականաբար, չգոյությունն է որակաւոր դասագիրքերու:

Բ.- ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՄԸ ԱՌԸՆՁՈՒԹԵԱՄԲ

Աւելի առարկայական ըլլալու համար մեր դատումներուն մէջ՝ ստորև անդրադառնանք Կրթական Համագումարի մը, որ կայացած է Պէյրութի մէջ: Հոն քննուած հարցերն ու հարցումները ցոյց կու տան իրական պատկերը Սփիւքի կրթական իրականութեան:

Համագումարին թղթակցութիւնը լոյս տեսած է Մոնթրէալի ՀՈՐԻԶՈՆ-ին մէջ: Նախ ներկայացնենք քննուած կէտերը, և ընենք մեր հարցումները ապա.

1.- «Հոկտեմբեր 13-ին (1984), Պէյրութի մէջ, կազմակերպութեամբ Լիբանանի Հայոց թեմի Ազգ. Իշխանութեան Ուսումնական Խորհուրդին՝ տեղի ունեցած է վերջին տասնամեակին առաջին կրթական համագումարը. նիստ՝ «Հայեցի դաստիարակութիւնը այսօր».

2.- «Նպատակը՝ վերագնահատումի ենթարկել Հայերենի դասաւանդութեան պարզած ներկայ վիճակը: Այլ խօսքով՝ ներածական մը՝ մասնագիտական համագումարներու և ուսուցչներու վերա-որակաւորման դասընթացներու».

3.- «Ուղղուած հարցումներէն ոմանք՝

- Ի՞նչ է կրթութեան և Հայեցի դաստիարակութեան տարբերութիւնը.

- Հայեցի դաստիարակութիւնը կե՞ղծ թէ բնական պահանջ է:

Մեր հարցումները.

- 1.- Ինչո՞ւ չէ քննուած բուն հարցը՝ մանկավարժանոցի մը բացումը.
- 2.- Ուսուցչներու վերա-որակաւորումը ո՞վ պիտի կատարէ.
- 3.- Քիչ մը ուշ չէ՞ կրթութեան և Հայեցի դաստիարակութեան տարբերութեան մասին խօսելու համար.
- 4.- Ուրեմն Լիբանանի մէջ ալ սկսած ենք խորհելու թէ Հայ ըլլալը կրնայ կեղծ վիճակ մը ըլլալ.
- 5.- Դժուարութիւններու շարքին մէջ յիշատակուած է Պաքաւորիան. եթէ այո՞ ի՞նչ քաջեր թելադրուած են.
- 6.- Քննուած է համագագային կրթական ծրագիր մը մշակելու կարելիութիւնը:

Գ.- ՍՓԻԻՌԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹԻՒԸ

Դժուար է ճշդել ԻՐԱԿԱՆ թիւը այդ դպրոցներում՝ հետևեալ գլխաւոր պատճառներով.

ա.- Ոմանք ունին 800-էն 1000 աշակերտութիւն, իսկ ուրիշներ՝ 20-էն 25.

բ.- Ոմանք միայն Նախակրթարան են, ուրիշներ կ'երկարին մինչև Երկրորդականի աւարտական կարգը.

գ.- Ծառերուն պարագային՝ ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ լեզու է.

դ.- Մեծ է թիւը այն դպրոցներուն, որոնք կը գտնուին ուսում-նական շատ համեաւոր մակարդակի վրայ.

ե.- Կան դպրոցներ, որոնք ունին ոչ-Հայ աշակերտներ՝ նկատառելի թիւով.*

զ.- Դպրոցներէն ոմանք Հայերէնի ուսուցում չունին.

է.- Ծառերը այս դպրոցներէն ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՐԹԱՐԱՆՆԵՐ ԶԵՆ այլևս՝ այդ բացատրութեան մեզի ծանօթ իմաստով: Անոնք Հայերու կողմէ բացուած տեղային հանրային վարժարաններ են յաճախ:

Ամմիջապէս ըսենք որ՝ լրիւ վիճակագրութիւններ և հաւաստի ուսումնասիրութիւններ չունինք Սփիւռքի դպրոցներուն մասին. հետևաբար, մեր տուեալները պիտի քաղենք մամուլին մէջ երևցած պատահական գրութիւններէն, և տեղեկագիրներու մէջ տրուած հատուկոր ծանօթութիւններէ, և ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՄՆ ՄԷՋ պիտի ընենք «ենթադրութիւններ»: Բայց որպէսզի եզրակացութիւնները ըլլան նուազ առարկելի՝ թիւերը միշտ պիտի դնենք աւելի՝ առատ՝ քան ինչ որ կը թուին ըլլալ: Եւ որպէսզի առաջքը առնենք հաշուումներու բարդացումին՝ բոլոր դպրոցներն ալ պիտի նկատենք «բաւարարօրէն որակաւոր», և այնպէ՛ս պիտի սեպենք որ՝ բոլորն ալ կ'երկարին առ նուազն մինչև ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ դասարանները:

Ամէն պարագայի, մեր տրամադրութեան տակ գտնուող թիւերը

*Սուրիոյ դպրոցներուն պարագային կը պարզուի յատկանշական երևոյթ մը, - կարգ մը վարժարաններուն աշակերտութեան նկատառելի մէկ մասը Հայ չէ. օրինակ, 177 աշակերտ ունեցող դպրոցի մը մէջ միայն 70 է Հայ աշակերտներուն թիւը: Ուրիշի մը 600 աշակերտներէն միայն 200-ը Հայ է: 700 աշակերտ ունեցող վարժարանի մը Հայ աշակերտութեան թիւն է միայն 150: 230-ին միայն 60-ը Հայ է ուրիշ դպրոցի մը աշակերտութեան. իսկ 400 աշակերտնոց ուրիշ դպրոց մը Հայերէնի դասաւանդութիւն չունի...: Եւ անշուշտ այս երևոյթը յատուկ չէ միայն Սուրիոյ:

պիտի գործածենք որպես տուեալ, և անոնցմէ մեկնելով՝ պիտի ջանանք հասնիլ ընդունելի գումարներու: Նոյնիսկ պիտի ըլլանք շատ առատաձեռն մեր հաշուումներուն մէջ:

Բուն կարևոր կէտերը Ընդհանուր Գումարներն են, և ո՛չ թէ մանրամասնութիւնները:

Աշխատանքը պիտի անցնի հետևեալ 5 փուլերէն.

- 1.- Սփիւռքի Հայկական դպրոցներուն ընդհանուր թիւը որոշել.
- 2.- Ծշղել այդ Հայկական դպրոցները յաճախող աշակերտութեան ընդհանուր թիւը.
- 3.- Գտնել Սփիւռքի դպրոցական տարիքի երախաններուն ու պատանիներուն ընդհանուր թիւը.
- 4.- Երևան բերել Հայկական դպրոց յաճախող աշակերտութեան թիւին համեմատութիւնը՝ բաղդատած Հայ աշակերտներու ընդհանուր թիւին հետ.
- 5.- Յանգիլ տրամաբանական (ընդունելի) եզրակացութիւններու:

1.- Սփիւռքի Հայկական դպրոցներու ընդհանուր թիւը.

Պիտի առնենք երկրամասերը զատ-զատ, և պիտի թուենք այն երկիրները միայն, որոնք Հայկական դպրոց ունին, կամ՝ անկարելի չէ որ կարենան ունենալ՝ տրուած ըլլալով իրենց թիւը:

Լիբանան	45	Յունաստան	3	ԱՄՆ	25
Սուրիա	25	Ֆրանսա	5	Քանադա	6
Թուրքիա	20	Իտալիա	$\frac{1}{7}$	Արժանթին	4
Իրան	25			Պրագիլ	$\frac{2}{37}$
Իրաք	3				
Կիպրոս	2	Աւստրալիա	2		
Հնդկաստան	1				
Երուսաղէմ	<u>2</u>	Եգիպտոս	5		
	123				

Ընդհանուր գումար՝ 176 դպրոց
Ըսենք՝ 180 դպրոց

2.- Ընդհանուր թիւը Հայկական դպրոց յաճախող աշակերտութեան.

Միջին հաշուով՝ 200 աշակերտ իւրաքանչիւր դպրոցի մէջ.
180 դպրոցի մէջ՝ $180 \times 200 = 36,000$.

3.- Դպրոցական տարիքի երախաներու և պատանհներու ընդհանուր թիւը.

Ընտանիքի մը միջին թիւը նկատելով 3 անդամ՝ Սփիւռքը պէտք է բաղկացած ըլլայ՝ $(2,225,000:3=) 741,667$ ընտանիքէ. և եթէ իւրաքանչիւր ընտանիք ունենայ դպրոցական տարիքի ՄԷԿ անդամ՝ Սփիւռքի դպրոցական տարիքի երեխաներուն ու պատանհներուն ընդհանուր թիւը պէտք է ըլլայ 741,667, կը որ հաշիւ՝ 742,000:

4.- Հայկական դպրոցներու աշակերտներուն թուային համեմատութիւնը՝ բաղդատած դպրոցական տարիքի երախաներու և պատանհներու ընդհանուր թիւին հետ.

$742,000:35,000 = 21.20$. (Պարզացումի սիրոյն, և աւելի ապա-հով ըլլալու համար՝ այս համեմատութիւնը պիտի նկատենք « $1/_{22}$ », որ կ'ընէ 4,5 առ 100): Ուրեմն՝

Հայկական դպրոց յաճախող աշակերտութիւնը 100-ին 4,5-ն է ՄԷԱՅՆ՝ ընդհանուր թիւին: Այլ խօսքով՝ 100-ին 95,5-ը Սփիւռքի Հայ աշակերտութեան կը յաճախէ ՕՏԱՐ վարժարան:*

5.- Եզրակացութիւն.

ա.- Եթէ Սփիւռքի գաղութներուն մէկ-չորրորդը միայն նըկատենք ի վիճակի դպրոց պահելու՝ կ'ունենանք $(742,000:4=) 185,555$ աշակերտութիւն.

բ.- Ուրեմն՝ Սփիւռքը պէտք ունի՝ $185,555:200=928$, (ըսե'նք՝) 925 դպրոցի.

գ.- Հետևաբար պէտք է բացուին ԱՆՄԻՋԱՊԷՄ՝ $925-180=745$ նոր դպրոցներ Սփիւռքի մէջ.

Հիմա առնենք Հիւսիսային Ամերիկան.

ա.- ԱՄՆ-ի և Քանատայի ենթադրեալ 700,000 Հայութիւնը կ'ընէ՝ $700,000:3=233,000$ ընտանիք.**

բ.- Եթէ այս 233,000 ընտանիքներու ԵՐԵՔ-2ՈՐՐՈՐԴԸ յարմարութիւններ չունի իր գաւազնը Հայկական վարժարան

*1980-87 շրջանին, Մոնթրէալի Համազգայինին կողմէ կատարուած ուսումնասիրութիւնները ցոյց տուած են որ Հայկական վարժարան յաճախողներուն համեմատութիւնը 4% է միայն: Մոնթրէալը ունի 3 ամէնօրեայ և 2 շաբաթօրեայ դպրոց: Այս արդիւնքը կը փաստէ ճշդութիւնը մեր եզրակացութեան:

** Ոմանք մէկ միլիոնի կը հասցնեն հայութեան թիւը Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ: Աւելի իրապաշտ եզրակացութիւններու հասնելու համար այդ թիւը պիտի նկատենք 700,000:

դրկելու՝ կը մնայ,-

$233,000:4=58,200$ ընտանիք (և ուրեմն՝ աշակերտ)։

գ.- $58,200$ աշակերտ կը նշանակէ՝

$58,200:200=291$ դպրոց։ Այլ խօսքով՝ Հիսիսային Ամերիկան պէտք է ունենայ 291 դպրոց, և ո՛չ թէ 31 (ԱՄՆ՝ 25 , Քանադա՝ 6)։

դ.- Հետևաբար, ԱՆՅԱՊԱՂ պէտք է որ բացուին ($291-31=$) 260 ՆՈՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐ Հիսիսային Ամերիկայի մէջ։ Միացեալ Նահանգներ՝ շուրջ 220 դպրոց։ Քանադա՝ 40 ։

ե.- ԽՈՇՈՐ ՈՍՏՈՒՄ ՄԸ ԵՒՍ ընելով դէպի «իրապաշտութիւն» և գործնականութիւն՝ եզրակացնելով ըսե՛նք,-

Հիսիսային Ամերիկան իսկոյն պէտք ունի՝

Գոնէ 150 նոր դպրոցի,

Միացեալ Նահանգները՝ գոնէ 125 նոր դպրոցի,

Քանադան՝ գոնէ 25 նոր դպրոցի։

Արդ, եթէ նկատի ունենանք որ, ներկայ կացութեամբ ու ներկայ ընթացքով՝ Սփիւռքահայ դպրոցներու թիւը, ծաւալը և որակը չեն կրնար զգալի յաւելում և բարելաւում արձանագրել՝ Սփիւռքի կրթական ընդհանուր պատկերը կը դառնայ աւելի՛ ևս մոայլ։*

Անհամեմատօրէն աւելի ողբալի է Հայկական դպրոցներուն վիճակը նախկին խորհրդային երկիրներուն մէջ։ Անոնց ևս պիտի անդրադառնանք։

Դ.- ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Երբ կը խօսինք Սփիւռքի դպրոցներուն մասին՝ գործնական պիտի ըլլայ զանոնք բաժնել 5 -ի՝ աշխարհագրականօրէն։

ա.- Իրանի դպրոցները։

բ.- Պոլսոյ դպրոցները։

գ.- Եւրոպայի դպրոցները։

դ.- Մերձաւոր Արևելքի դպրոցները։

ե.- Ամերիկայի (Հիսիսային ու Հարաւային) դպրոցները։

Աշխարհագրական այս բաժանումներուն կ'ընկերանան որոշ պայմաններ ու յատկանիշներ, որոնք կը բնորոշեն խումբերը։

Ակնարկ մը նետենք դպրոցներուն վրայ շրջան առ շրջան։

* Արդէն փակուած է ամէնօրեայ վարժարան մը Տիբոյոյթի մէջ (ՀՕՄի)։ ուրիշ մը՝ Ուորըրթաուն (ՀԲԸՄի)։ իսկ երեք դասարաններով կրճատուած է ՀԲԸՄի Տիբոյոյթի վարժարանը։

ա.- Իրանահայ դպրոցները.

Իրանահայությունը, անցեալին, ունեցած է դպրոցներու ընդարձակ ցանց մը, որ ընդգրկած է ամբողջ կրթական ծիրը՝ մանկապարտեզէն մինչև համալսարան:

Դժբախտաբար, ձեռքի տակ չունինք իրանահայ դպրոցներու կրթական ծրագիրները՝ այդ առընչութեամբ կարծիք յայտնելու համար: Պիտի ջանանք ուրուագծել պատկեր մը՝ մեր ունեցած տեղեկութիւններուն հիմամբ:^{*} Պատկերը, ինչպէս պիտի պարզուի, հետու է խրախուսիչ ըլլալէ ներկայիս: Ակներն է,- սկսած է քայքայումը մաս իրանահայ գաղութին:

Ուսանողութեան թիւին նուազումը զգալի թափ ստացած է 1982-էն ետք. իսկ խոշորագոյն նուազումը տեղի ունեցած է վերջին տարիներուն:

Տախտակէ մը (էջ 109), որ ցոյց կու տայ մաս թիւը իւրաքանչիւր միւթի հետևող աշակերտներուն, կրնանք յանգիլ հետևեալ յատկանշական ու տխուր եզրակացութեան,- երեք վարժարաններուն մէջ ալ Հայկական Գրականութեան (Հայերէնի) դաս չկայ...:

բ.- Պոլսոյ դպրոցները

Պոլիսը եղած է Արևմտահայութեան կարևորագոյն կեդրոնը. իրե՛ն կը պարտինք 19-րդ դարու մեր ազգային մշակութային Զարթօնքը, Արևմտահայութեան՝ ՈՐՊԷՍ ԺՈՂՈՎՈՒԴԻ վերագոյառումին հրաշքը:

Այսօր տակաւին, հակառակ իր թիւի զգալի նուազումին (շուրջ 30 հազար), հակառակ Թուրքիոյ վատաւոլջ պայմաններուն և Թրքական իշխանութիւններուն ճնշումին՝ Պոլսահայութիւնը կը տքնի շարունակել իր ազգային գոյութիւնը:

Տա՛նք ցուցանիշներէն մէկը Պոլսոյ Հայութեան ազգային սքանչելի ոգիին.- Այսօր Պոլսոյ մէջ կան 21 ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐ, որոնց աշակերտութեան ընդհանուր թիւն է շուրջ 4,250,- 400՝ Լիւէ, 700՝ Միջնակարգ, 2,600՝ Նախակրթարան, 550՝ Մանկապարտեզ (տես՝ էջ 110): Մինչ, օրինակ, ՏԻԹՐՕՅԹԸ, որուն Հայ բնակչութեան թիւը, նոյնպէս, մօտ 30,000 է՝ ունի միայն ՄԷԿ դպրոց, շուրջ 140 աշակերտով, և աւելի քան ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ տղարի պիտնէով. քաղաքին երկրորդ վարժարանը փակուած է քանի մը տարի առաջ: Իսկ յատկանշականը այն է որ՝ եթէ այսօր դադրի՜ արտաքին միութեան նպաստը՝ ա՛յս վարժարանն ալ, իր կարգին, կրնայ փակուիլ շատ շուտով:

^{*} Տե՛ս Անդրանիկ Սարեանին տեղեկագրութիւնը «Յատելուած» բաժինին մէջ (էջ 106-108):

Աւելի աչք-ծակող է Լոս Անճելլոսի օրինակը, որուն Հայկական վարժարաններուն աշակերտութեան թիւն է հազիւ 4,000, նուա՛զ Պոլսոյ Հայ Վարժարաններուն աշակերտութեան թիւէն, հակառակ որ Լոս Անճելլոսի Հայութեան թիւը, առնուազն, ՏԱՄՆԱՊԱՏԻԿՆ է Պոլսահայութեան թիւին:

Անշուշտ, ամէն բան փայլուն չէ Պոլսոյ մէջ: Կ'իմանանք որ, Պոլսոյ դպրոցներուն մէջ Հայերէնի ուսուցումը դարձած է լուրջ խնդիր մը՝ տրուած ըլլալով որ Հայ աշակերտներէն շատերը արդէն Թրքախօս են երբ դպրոց կ'երթան: Ընտանեկան լեզուն յաճախ Թրքերէնն է:

Տախտակ մը՝ առնուած Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութեան 1987-ի Օրացոյցէն, ի յայտ կը բերէ այն պարագան որ՝ մանկապարտէզի աշակերտութեան թիւը անհամեմատօրէն փոքր է նախակրթարաններու աշակերտութեան թիւէն:*

գ.-- Եւրոպայի դպրոցները.

Ֆրանսան, ամէնէն հոծը Եւրոպայի մեր գաղութներուն, հակառակ իր խոշոր թիւին՝ չունեցաւ իր դպրոցներու ցանցը: Ահա թէ ինչո՛ր ֆրանսահայ գրականութիւնն ալ շիջեցաւ՝ հիներոմ մեկնումովը: Փարիզի Միսիթարեան վարժարանը բնաւ չվերածուեցաւ ուժի մը, իսկ միւս մէկ-երկու փոքր դպրոցները մնացին իրենց անկիւնին մէջ: Այսօր ո՛րք է արդէն դարմանումի համար:

Ծանօթ է Պուլկարահայ և Ռումանահայ գաղութներուն վիճակը. խորհրդային ծիրէն ներս առնուելէ ետք՝ այդ երկիրներուն դպրոցները փակուեցան:**

Յունաստանը ներկայիս ունի երեք վարժարաններ Աթէնք և Սալոնիկ, չնչին թիւով աշակերտութեամբ:

Վենետիկի Մ. Ռափայէլեանն ալ գոհացաւ շարունակելով իր գոյութիւնը. իսկ Վենետիկի ու Վիեննայի վանքերը ոչինչ ունին այլևս իրենց անցեալի ուժէն ու փառքէն. պարզապէս կը փորձեն գոյատևել:

դ.-- Մերձաւոր Արևելքի դպրոցները.

Ռումանականօրէն զանոնք կարելի է բաժնել երեք խումբի--

1.- Մանկամարմանկապարտէզ-նախակրթարան.

*Ակնարկողով տախտակը տեսնել «Յաւելուած» բաժինին մէջ:

** Այդ փակումը իր ծանր անդրադարձները ունեցաւ գաղութին վրայ և այսօր, ընկերա-քաղաքական պայմաններու բարելաւումով, երբ գաղութը ճիգ կ'ընէ վերակազմակերպելու Հայկական ուսուցումը՝ կը դիմագրաւէ հսկայ դժուարութիւններ:

2.- Միջնակարգ-երկրորդական.

3.- Երկրորդական-բարձրագույն:

Նախ արտաշայտոյի՛նք մանկապարտէզներուն և նախակրթա-
րաններուն մասին: Հին շրջանին Մանկապարտէզը ունէր 4 կարգ,-
ծիլ, բողբոջ, կոկոն ու ծաղիկ,- ու կ'ընդգրկէր մանկամտորն ալ:

1.- Մանկապարտէզ-նախակրթարան.

Հաւանաբար, Սփիւոքահայ կեանքին ամէնէն դրական երևոյթը ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶՆ Է՝ որպէս մանկավարժական-ազգային արտա-
շայտութիւն, և գլխաւորաբար անո՛ր կը պարտինք այն Հայկա-
կանութիւնը, որ նշմարելի է արտասահմանեան սերունդներուն մօտ: Ու սխալած պիտի չըլլանք եթէ այդ յաջողութիւնը վերագրենք նաև
այն իրողութեան որ՝ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ ՎՍՏԱՀՈՒԱԾ
ԷՐ ՀԱՅ ԿԻՆԵՐՈՒՆ, ա՛յն Հայ կիներուն, որոնք տակաւին Հայ մայր
էին, Հայ քոյր, Հայ անհատ:

Մանկապարտէզներուն յաջողութիւնը կը պարտինք նաև այն
իրողութեան որ՝ անոնք կերպով մը շարունակութիւնն էին տունին, ու
կը վայելէին անոր շունչը: Կար պատճառ մը ևս. աշակերտները
շատ փոքր ըլլալով տակաւին՝ ծնողները կրնային քիչ մը համբերե՛լ,
և իրենց զաւակները իսկոյն պատրաստելու չսկսիլ ԴՐԱՄԻ ԵՒ
ԳՈՐԾԻ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՀԱՄԱՐ:

Ու յետոյ, կար նաև այն պարագան որ, Սփիւոքի առաջին
տասնամեակներուն՝ Հայութիւնը դեռ կ'ապրէր մեկուսի, և չէր
տիրացած այն նիւթական յաջողութեան, որ իրը պիտի ըլլար շուտով,
շատ մը տեղեր: Դժբախտաբար, հարստացումը, և շփումը շուրջի
ժողովուրդներուն հետ՝ մանկապարտէ՛զն անգամ պիտի հեռացնէին
իր ազգային առաքելութենէն:

1920-30 տասնամեակը պէտք է նկատել նախապատրաս-
տութեան շրջան. իրականութեան մէջ, պէտք է 1925-էն սկսած
սեպել Սփիւոքահայ Կրթական կեանքը, թէև այդ նախապատ-
րաստական շրջանին է որ (1920-1940) Սփիւոքահայ վարժարան-
ները կրցած են ծառայել ազգապահպանումի մեր ճիգերուն՝ **աւելի՛**
քան յաջորդ ԿԷՍ ԴԱՐՈՒՆ...: Բուն «աղէտը» սկսած է ցոյց տալ
իր դէմքը, և ձև ու կշիռ ստանալ հետզհետէ՝ երբ հիմնուած են
Երկրորդական Վարժարանները, և նոր սերունդը մօտեցած է քոյե-
ժական-համալսարանական մակարդակին. այսինքն՝ Օտար ՄԾԱ-
ԿՈՅԹՆԵՐՈՒ...: Անշուշտ, Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան
Մանկավարժական բաժինը, Դպրեվանքերը, Մորատ Ռափայէլ-
եանը, Հայագիտական Դասընթացքները, և Պէշրոյթի Հայկազեան
Քոլեժը ջանացած են չհեռանալ ազգային-ընդհանուր կրթութեան

շրջավայրէն. բայց անո՛նք ալ, որովհետև գոյութիւն չունէր Համա-
պարփակ Կրթական Ծրագիր մը՝ չկրցան չափուիլ մեր կարիքներուն
հետ, ու մնացին կէս-ճամբան: Այսօր տարբեր չէ նաև կացութիւնը
Ամերիկահայ բոլոր կրթարաններուն՝ մանկապարտէզէն մինչև քո-
լեժ: Անշուշտ գոյութիւն ունի նաև ՄԵԾ ԲԱՅԸ՝ Մանկամտորներու
ցանցի մը բացակայութիւնը: Անփոխարինելի մարզ մըն է մանկա-
մտորը, ՆԱԽԱԳԱԻԻԹԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ
ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ:

Գալով Նախակրթարաններուն, անո՛նք ալ առաջին տասնամ-
եակներուն կրցան հաւատարիմ մնալ ազգային աւանդութիւններուն
և արժէքներուն, և օգտուելով մեր գաղութին վայելած ազատու-
թիւններէն ու «մեկուսացումէն»՝ յաջողեցան ջամբել ազգային
կրթութիւն: Բայց երբ փոխուելու սկսաւ կացութիւնը,– հարստացում,
ազատութիւններու նուազում, պահանջներու յաւելում,– նախա-
կրթարաննե՛րն ալ քայլ առ քայլ հեռացան ազգային իրականու-
թեանէն՝ հետևելով երկրորդական վարժարաններուն պարտադրած
ուղիին: Օտար ջուր խառնուեցաւ անոնց ուսումնական ծրագիր-
ներուն:

Ամփիջապէս վեր առնենք կէտ մը, որ կը նկատենք ԿԵՆ-
ՍԱԿԱՆՕՐԷՆ ԿԱՐԵԻՈՐ.– ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷՋՆ ՈՒ ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆՆ
ԵՆ ԲՈՒՆ ՕԾԱԽԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ, և ո՛չ թէ
ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐժԱՐԱՆՆԵՐՆ ՈՒ ՔՈԼԵԺԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ-
ՆԵՐԸ. այս վերջինները կենսակա՛ն են՝ ԵՐԲ ԱՐԴԷՆ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ
ՈՒՆԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿՈՒՔԸ:

Սխալ չհասկցուի՞նք,– ո՛չ միայն դէմ չենք բարձրագոյն ուսումին
ու մասնագիտացումին՝ այլ նոյնիսկ զանոնք կը նկատենք պայման
որակաւոր յաջողութիւններու համար: Առանց համալսարանական
կրթութեան՝ դաստիարակութիւն մը դժուա՛ր թէ ըլլայ ամբողջական:
Ըստաժը այն է որ՝ համալսարանն ու մասնագիտացումը կը
պարտին սնանիլ Հայկական ուսում ունեցող աշակերտներով,
յառաջանալ Ազգային առաքելութեան մը ուղիէն՝ դէպի երա՛զ մը,
երա՛զ մը, որ թո՛ի՛չք տայ Սփիւքի գոյատևումի գաղափարին,
հրահրէ՛ հաւատքը ապագային նկատմամբ:

2.– Երկրորդական վարժարանները և Պաքալորիան

Երկրորդական վարժարաններու բացումը ՆՇԵՑ ՄԵՐ ԿՐԹԱԿԱՆ
ԿԵԱՆՔԻՆ ԱՆՋԱՏՈՒՄԸ՝ ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԷՆ: Արդարև,
երկրորդական վարժարաններու ձգտումը՝ շրջանաւարտները պատ-
րաստելու համալսարան մուտքի, և ազատ ասպարէզներու (բժըշ-
կութեան, դեղագործութեան, ճարտարագիտութեան, փաստաբա-
նութեան, ևայլն) ընդունման քննութիւններուն՝ ո՛չ միայն հիմնական

խաթարում մտցուց երկրորդական վարժարաններու արդէ՛ն խախտու ուսումնական ծրագիրներուն մէջ, այլ և ազդեց նախակրթարաններուն ու մակապարտեզներուն ծրագիրներուն վրայ. սասանե՛ց անոնց ազգային-ընկերային հենքը. զանոնք լծեց չԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ՄՈՒՏՔԻ ԱՅՆ ՀԻՒԱՆԴԱԳԻՆ ԱՐՇԱԽԻՆ, ՈՐ ՊԻՏԻ ԴԻՄԱԶԵՂԾԷՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ, ԽԱԽՏԷՐ ԿԱՌՈՅՑԸ, ու զայն պիտի տանէր դէպի քայքայում: Լիբանանի մէջ այդ հիւանդագին արշաւը Պաքալորիային շուրջ էր:*

Պաքալորիան Լիբանանի պետական քննութիւնն է, զոր երկրորդական վարժարաններու շրջանաւարտները կը պարտին անցընել, համալսարան մտնելու, և մասնագիտութեան մը հետևիլ կարենալու համար: Եւ այդ մասնագիտութիւնը, անշուշտ, բժշկութիւնն էր, դեղագործութիւնը, ճարտարագիտութիւնը, այլ խօսքով՝ ԱՍՊԱՐԷԶ ՄԸ, ՈՐ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ ՆԻԻԹԱԿԱՆ ՓԱՅԼՈՒՆ ԱՊԱԳԱՅ:

Պաքալորիան ունի երկու ճիւղ՝ Գիտական և Արուեստներու:

Ինչ որ, սակայն, բուն հարցն էր՝ Պաքալորիային **գրական Արաբերէնո՛վ** ըլլալն էր, ու գիտե՛նք որ՝ գրական Արաբերէնը աշխարհի դիրքին լեզուներէն մէկը չէ՛ բնաւ, իսկ մենք՝ Հայերս, հեռո՛ւ ապրած ըլլալով երկրին տեղական կեանքէն, մանաւանդ սկզբնական շրջանին՝ դժուարութիւնը ունեցած ենք, յաճախ, նոյնիսկ **խօսակցական պարզ Արաբերէնը սորվելու**, ալ ո՛ր մնաց Գրական Արաբերէնը, որ յարաբերաբար խօսակցականին՝ կը յիշեցնէ մեր Գրաբարը:

Արդ, զլիսաւոր խնդիրը՝ Գրական Արաբերէնը ԱՅՆՔԱՆ ՄԸ ՍՈՐՎԵՑՆԵԼՆ ԷՐ՝ ՈՐ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ ԿԱՐԵՆԱՆ ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ ԱՆՀՐԱԺԵԾՏ ՆԻՇԸ ԱՊԱՀՈՎԵԼ այդ ԼԵԶՈՒԻՆ ՄԷԶ... ԵՒ ԳՈՀԱՅՈՒՑԻՑ ՆԻՇԵՐ՝ ԱՐԱԲԵՐԷՆՈՎ ԱՆՑՈՒԵԼԻՔ ԴԱՍԱՆԻԻԹԵՐՈՒՆ: Իսկ այս առաջադրանքը այնքա՛ն ծանր ու մասնաւոր աշխատանք կ'ենթադրէր՝ որ ՄԵՐ ԱՄԲՈՂԶ ԿՐԹԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵՏՔ Է ԼԱՐՈՒԷՐ ԴԷՊԻ ԱՅԴ ՆՊԱՏԱԿԸ՝ սկսելով մանկապարտեզէն...: Պաքալորիայէն առաջ կային Արաբական Աերթիֆիքան, և Արաբական Պրընէն, քննութիւննէ՛ր, որոնց պէտք է պատրաստուէին համապատասխան կարգերը՝ առաջին օրէն:

Հետևա՛նքը այս բոլորին,–

ա.– Զգալիօրէն պակսեցնել Հայերէն լեզուի, Պատմութեան ու Մշակոյթի դասապահերը.

բ.– Յաճախ «անմանկավարժական» (անուղիղ) միջոցներ գոր–

*Ուրիշ երկիրներու մէջ,– Կիպրոս, Պաղեստին, Լաւլն,– Պաքալորիային դերը կատարեց, թէև նուազ չափով մը՝ Մէթրիքիւլէշըն–ը՝ իր քննութիւններով:

ծածել՝ աշակերտները պատրաստել կարենալու համար այդ քննություններում:

Այս կապակցությամբ կ'արժէ տալ հետևեալ ծանօթութիւնները.-

- Տրուած ըլլալով որ Հայ տղաքն ու աղջիկները (ինչպէս նաև շատ մը ոչ-Հայ աշակերտներ) պիտի չկարենան ԻՐԱՊԷՍ ՍՈՐՎԻԼ ԳՐԱԿԱՆ ԱՐԱԲԵՐԷՆԸ՝ դպրոցներու տնօրէնները դիմած են «ճար-պիկութիւններու», «վարձելով» այնպիսի՝ Արաբ ուսուցիչներ, որոնք ունէին կարևոր «յարաբերութիւններ»...:

Այս ուսուցիչները յաճախ ամբողջ քննութիւնը սկիզբէն վերածած կ'ըլլային «հաւանական հարցումներու», և պատրաստած կ'ըլլային անոնց պատասխանները, և այդ պատասխանները պարզապէս ԳՈՅ ԿԸ ՍՈՐՎԵՑՆԷԻՆ ԱԾԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒՆ. ու եթէ ԲԱԽՏԱՒՈՐ ԷԻՆ ԱԾԱԿԵՐՏՆԵՐԸ,- և յաճախ «էին», - այդ նոյն հարցումները մաս կը կազմէին քննութեան հարցաւարաններուն:

Ծարափկութիւններու այս ամբողջ կառոյցին նպատակը՝ Արաբերէնը սորվեցնել չէ՛ր, այլ աշակերտը համալսարան մտցնել: Քննութիւնը անցընելէ ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ԵՏՔ՝ նոյնիսկ բա՛րձր միշեր ապահոված աշակերտները արդէն մոռցած կ'ըլլային իրենց «սորված» Գրական Արաբերէնը:

- Որպէսզի աշակերտները կարենային հետևիլ մասնագիտական ճիւղերու համալսարանին մէջ՝ կը պարտէին ստացած ըլլալ Գիտական Պաքալորիան:

Այս կը նշանակէր՝ ընտրած ըլլալ **սկիզբէն՝** գիտական-ուսողական միջոցներուն մէջ կարողութիւն ի յայտ բերող աշակերտները, զանոնք մէկտեղած ըլլալ զատ դասարաններու մէջ, և գործադրել մասնաշատուկ ուսումնական ծրագիր մը՝ մասնաւոր ուսուցիչներով...: Եւ այս կը նշանակէր՝ դպրոցին աշակերտութիւնը բաժնել երկուքի,- **Գիտական և Արուեստներու** ճիւղամասերու,- ու Գիտականին մէջ հաւաքել ամէնէն փայլուն նկատուած աշակերտները, Արուեստներու ճիւղամասին մէջ ձգելով անոնք, որոնք կա՛մ տկար էին, և կամ՝ գիտական-ուսողական հակում չէին ցուցաբերած: Հետևա՞նք,- Արուեստներու բաժինը, ուր ենթադրաբար պիտի տրուէին Հայկական ու մշակութային միջոցներ, և **ուր պիտի պատրաստուէին ապագայ ազգային ղեկավարները՝** կը վերածուէր «անկարևոր», երկրորդական՝ նշանակութիւն ունեցող խմբաւորումի մը:

Եւ ի՞նչ կը պատահէր համալսարան մտնող և ազատ ասպարէզի մը հետևող մեր շրջանաւարտներուն,- Վկայական ստանալէ ետք, սովորաբար կը մեկնէին արտասահման՝ մասնագիտանալու, կամ՝ շահաբեր պաշտօններ ու գործեր ապահովելու...: Ծիշդ Ա՛ՅՆ

ՏՂԱՔՆ ՈՒ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ, ՈՐՈՆՑ ՊԷՏՔ ՈՒՆԷՐ ԼԻՖԱՆԱՆԻ ԳԱՂՈՒԹԸ՝ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՅԻՆ:

Բայց ինչո՞ւ մեր նոր սերունդներուն լաւագոյն տարրերը Պաքալորիայի պատրաստելու այս խելագա՛ր արշաւը...:

Պարզապէս՝ որովհետև չունէինք Ազգային Կրթական Ծրագիր մը. այլ խօսքով՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿ ՄԸ: Չէի՛նք յստակօրէն որոշած թէ ԻՆՉՈՒ ԲԱՅԱԾ ԷԻՆՔ ՄԵՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ, ի՞նչ էր առաքելութիւնը անոնց:

Հիմա քննէ՛նք այն «պատճառաբանութիւնները», որոնք կը բերուէին՝ արդարացնելու համար Պաքալորիայի ԱԽՏ-ը:

Ահա ամէնէն «զօրաւոր» պատճառաբանութիւնը.–

ՈՐՊԷ՛Ս ԹԷ՛ ԵԹԷ ՄԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ ՉՅԱԶՈՂԷԻՆ ԻՐԵՑ ԾՐՋԱՆԱԽԱՐՏՆԵՐԸ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ՄՏՑՆԵԼ՝

- Ծնողները իրենց զաւակները Հայկական վարժարան պիտի չղրկէին.
- Ուրեմն՝ պիտի պակսէր Հայ վարժարաններու աշակերտութեան թիւը, և պիտի խոշորնար պիտոճէի բացը.
- Եւ համալսարան չմտնելով՝ պիտի ցածնար Հայ ուսանողութեան մակարդակը, որովհետև պիտի պակսէր Հայ բժիշկներու, դեղագործներու, ճարտարագէտներու կամ փաստաբաններու թիւը:

Այժմ աւելի՛ մօտէն նայինք այդ պատճառաբանութիւններուն.

- Ծի՛շո՞ է որ՝ որոշ թիւով Հայ ծնողներ իրենց զաւակները պիտի ղրկէին օտար վարժարաններ. արդէն բազմաթի՛ւ էին ղրկողները: Բայց բուն հարցը հետևեալն է.– Ծատ մը Հայ ծնողներ իրենց զաւակները Հայկական վարժարան չէին ղրկէր՝ ՈՐՈՎՀԵՏԵԻ այդ ծնողները ԴԺԳՈՀ ԷԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆԻԻԹԵՐՈՒ ՄԱԿԱՐԴԱԿԷՆ մանաւանդ:
- Պաքալորիայի համար պատրաստուող մեր աշակերտներէն շատերը ԱՅԴ ԾԻԻՂԸ Կ'ԸՆՏՐԷԻՆ, յաճախ, ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՏՆՕՐԷՆՆԵՐՈՒՆ ՊԱՐՏԱԴՐԱՆՔՈՎ, և ո՛չ թէ իրենց ազատ որոշումով. **Պաքալորիայի երթաւը վերածուած էր «գերադասութեան նշանի»:**
- Լուրջ չէր նաև այն առարկութիւնը թէ կը պակսէր աշակերտութեան թիւը: Այո՛, կը պակսէր թիւը «որոշ» տեսակի աշակերտներու, մինչ կրնար աւելնալ թիւը ուրի՛շ տեսակի աշակերտներու: Բայց բուն հարցը հետևեալն է.– **Ո՞րն է աւելի կարևոր,– թիւին պակսի՞լը, թէ՛ Հայկականութեան մակարդակին վատթարացումը:**

- Ու յետոյ՝ ո՞ր կորոշած է որ Հայ ժողովուրդին իմացական-մշակութային-ազգային մակարդակը կը բարձրանայ՝ եթէ պարզապէս աւելնայ թիւը Հայ բժիշկներուն, ճարտարագէտներուն, փաստաբաններուն կամ դեղագործներուն: Չմոռնա՛նք,- մեր կրթաթոշակներուն մեծ մասը յատկացուցինք բժիշկացու, փաստաբանացու, ճարտարագէտացու կամ դեղագործացու այդ տղոց...:*
- Գալով պիտո՞ւնք խնդիրին՝ չփորձեցինք ճշդել թէ ո՞րն էր աւելի կենսական,- Ազգային Կրթական Առաքելութեան մը ծառայե՞լը, թէ քանի մը տասնեակ հազար տղար ՆՈՒԱԶ ԾԱԽՍԵԼԸ...:

Արդ՝ եթէ մեր շրջանաւարտները չպատրաստէինք Պաքալորիայի՝ ի՞նչ պէտք է եղած ըլլար մեր ուսումնական-կրթական փոխընտրանքը:**

Տրամաբանական ուղի մը պիտի ըլլար ՄԻՋԻՆ ԺԱՄԲԱՆ,- ՆԵՐԴԱՇՆԱԿՈՒՄԸ ազգայինին ու տեղականին, կամ՝ գերազանց ծրագիր մը, ա՛ն, որ մեզ պիտի տանէր դէպի ԱՐՄԷՆԻԶՄ: Այլ խօսքով՝

- Ո՛չ անտեսել Պաքալորիան, և ո՛չ ալ արտաքոյ կարգի շեշտ դնել անոր վրայ, և պատեհութիւն տալ փափաքողներուն և կարողութիւնը ունեցողներուն՝ որ պատրաստին այդ ուղղութեամբ.
- Ուսումնական ծրագիրը ստրուկը չդարձնել՝ Պաքալորի-այի պահանջներուն.
- Մանաւանդ Հայկական ու մշակութային նիւթերուն ուսուցումը յանձնել առաջնակա՛րգ ուսուցիչներու, որոնք գիտեն ո՛չ միայն դասաւանդել, այլ նաև ներշնչել.

*Ահռելի է Լիբանանահայ ու Սուրիահայ շատ մը ազգայիններու այն հաստատումը թէ այդ երկիրներուն Հայկական դպրոցներուն աշակերտներէն շատերը՝ Հայերէնի դասերը կը նկատեն ԱՆԻՄԱՍ ԲԵՌ, որ ոչ մէկ գործնական օգուտ կրնայ ունենալ իրենց՝ կեանքի ասպարեզին մէջ: Արդ, եթէ այս էր կեցուածքը նոր սերունդին Սուրիոյ և Լիբանանի մէջ՝ ինչո՞ւ այսպսնել Ամերիկահայ նոր սերունդը..., և քննադատել Ամերիկահայ ծնողներն ու վարժարանները...:

** Ուշագրաւ է օրինակը Ֆրանսահայութեան,- առաջին օրէն ստրկելու սկսան Ֆրանսերէնը, բայց որովհետև չունէին ազգային դպրոցներ և ազգային կառոյցներ՝ հեռացան համայնքէն. ու եթէ այսօր գոյութիւն ունի Հայկականութեամբ շահագրգռուած երիտասարդ խումբ մը՝ անոնց կապը ԱԻԵԼԻ՝ քաղաքական է, և ԱԻԵԼԻ՝ Հայաստանի՝ հետ է, քան Ֆրանսահայութեան: ԺԱՖ անունին տակ ծանօթ այդ խումբը՝ ձախ հակամներ ունեցող շարժում մըն է առաւելաբար

- Հայկական նիւթերու ուսուցիչներուն տալ բարձրագոյն նիւթական վարձատրութիւնը.
- Արտադարձրողական-ընկերային-մշակութային բարձրորակ գործունէութիւններ կազմակերպել, ու ներգրաւել նաև անո՛նք, որոնք Պաքալորիային միջոցով կրցած են մտնել համալսարան ու մասնագիտանալ.
- Մասնաւոր ծրագի՛ր մը մշակել պատրաստելու համար ընտրանի մը.
- Խմբագրել Ազգային Համապարփակ Կրթական Ծրագիր մը:

3.- Բարձրագոյն դասընթացքներ.

«Բարձրագոյն Դասընթացք» բացատրութեամբ պէտք է հասկնալ Դպրեվանքերը, Հայագիտական դասեր տուող մասնակի հաստատութիւնները, Հայկազեան Քոլեժը, Հայագիտական համալսարանական ամպիոններն ու դասընթացքները, Լա Վըրոնի Հայկական Քոլեժը, ու նաև՝ Մելգոնեան Հաստատութեան Մանկավարժական բաժինը:

Նկատի ունենալով որ արդէն քննած ենք Հայագիտական ամպիոններու և դասընթացքներու պարագան, հիմա ակնարկ մը պիտի նետենք բարձրագոյն ուսումի միւս հաստատութիւններուն վրայ:

Ա.- ՍՓԻՒԹՔԻ ԳՊՐԵՎԱՆՔԵՐԸ.

Առնենք դպրեվանքերը,– Երուսաղէմ, Վեներտիկ, Վիեննա, Անթիլիաս:

Անշուշտ պէտք է ենթադրել որ կրօնական կրթարան մը ՌԻՆԻ՛ իրաչատուկ ծրագիր մը, և ուրեմն՝ մեր դպրեվանքերը ունեցած են իրենցը: Բայց պէտք է կատարել ճշդում մը՝ հարցումով մը,– Այս դպրեվանքերը գոհացած են կրօնական ուսումնական՞ ծրագիրով մը, թէ ունեցած են ԿՐԾՆԱԿԱՆ-ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ: Կը խորհիմք որ պատասխանը գաղտնիք մը չէ,– Այս մարզին մէջ եւս՝ Կրթական Ծրագիրը շփոթած ենք Ուսումնական Ծրագրիին հետ, ու յաճախ գոհացա՛ծ ենք՝ երբ պարզապէս ՈՐՈՇ ԹԻՒՈՎ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐ ունեցած են մեր դպրեվանքերը. որակը, սովորաբար, փոխարինուած է քանակով, և դասանիւթերը նկատուած են «կրթութիւն»:

Չենք ուզեր ստորագնահատել դերը, որ խաղացած են մեր դպրեվանքերը. բայց չենք կրնար նաև չհաստատել որ անոնք սովորաբար ի վիճակի չեն եղած ջամբելու այն ուսումն ու կրթութիւնը, որոնք պէտք է բնորոշէին Ազգային Կրօնական Բարձրագոյն օճախ մը:

Եւ իրականութիւնը այն է որ, ներկայիս, մեր դպրեվանքերը կը

գտնուին անկումի մէջ. և ասիկա՝ այնպիսի շրջանի մը, երբ մեր եկեղեցին դառնալու վրայ է Սփիւոքի ամէնէն «կարևոր» կազմակերպութիւններէն մէկը՝ քաղաքական ու պատմական զարգացումներու հետևանքով:

(Պատմական նորագոյն զարգացումներու հետևանքով, եկեղեցին նաև Հայաստանի մէջ, ինչպէս նաև՝ նախկին խորհրդային երկիրներու, հետզհետէ ձեռք կը բերէ աւելի մեծ կարևորութիւն, միաժամանակ՝ դիմագրաւելով անյաղթահարելի թուող խնդիրներ ազգային-կրօնական գետնի վրայ:)

Բ.- Հ.Բ.Ը.Մ.-Ի ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ.

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՊԵՏԱՆՈՑԻՆ ՓԱԿՈՒՄԸ 1969-ԻՆ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՆԵՐԵԼԻ ՍԽԱԼ ՄԸՆ ԷՐ, և այսօր տակաւին այդ միութեան ղեկավարութիւնը, որ խորքին մէջ դեռ ՆՈՅՆՆ Է՝ չի՝ թուիր անդրադարձած ըլլալ գործուած սխալին ահաւորութեան: Մամուլին մէջ կատարուած այն յայտարարութիւնը թէ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը պիտի հիմնովին վերանորոգուի, և պիտի պատասխարէ 400-էն 500 աշակերտութիւն՝ ՄԱՍԱՄԲ ՄԻԱՅՆ ԻՐԱԳՈՐԾՈՒԱԾ ԽՈՍՏՈՒՄ ՄԸՆ ԷՐ...:*

Այժմ ներկայացնենք փակումի հարցը.–

1934-ին կը հիմնուի վարժապետանոցը՝ ազգային նախակրթարաններուն համար ուսուցիչ պատրաստելու առաջադրանքով: Մանկավարժական այս բաժանմունքը պիտի ունենար երկու տարուան շրջան մը. Հաստատութեան երկրորդական դասընթացքը, այսպէսով՝ պիտի ամբողջացուէր Մանկավարժական ու Հայագիտական նիւթերով: Բայց առաջին օրէն իսկ պիտի պարզուէր Միութեան ղեկավարութեան մէկ տգեղ մտայնութիւնը.– Վարժապետանոց ընդունելու համար պայման էր որ դիմում ընող աշակերտը, ինչպէս ընդհանրապէս Մելգոնեան դիմող ամէն աշակերտ, ներկայացնէր **չքաւորութեան վկայագիր** մը: Հ.Բ.Ը.Մ.-ի ղեկավարութեան ըսածը այն էր որ՝ **ուսուցչութիւնը աղքատներու ասպարէզն էր:**

• Կասկած չկա՛յ որ 1934-ին Հ.Բ.Ը.Մ.-ի ղեկավարութիւնը կը գտնուէր **որբանոցային մտայնութեան շրջանին մէջ**, և չունէր ապագայի հասկացողութիւնը: Կրթական, ազգային նո՛յն **անհասկա-**

* Տխոր բայց շատ յատկանշական ծանօթութիւն մըն է իմանալը թէ Մելգոնեան Հաստատութեան աշակերտութիւնը, իր մէկ վիճաբանական երեկոյին՝ որպէս նիւթ քննարկած է հետևեալ հարցը՝ 1987-ին. – «Օտար լեզուով արտայայտութիւն ունենալը կ'արդարանա՞յ Մելգոնեանէն ներս»: Տես՝ ԽՕՄՆԱԿ, թիւ 7,8,9, 1987, Տնօրէնութիւն գեկուցը:

ցողութիւնն էր, որ Հ.Բ.Ը.Մ.ը ցոյց կու տար 1969-ին՝ երբ կը փակէր վարժապետանոցը:

• Բայց ինչո՞ր կը փակուի Մ'ելզոնեան վարժապետանոցը, և ինչո՞ր **1969-ին**: Պատճառաբանութիւնները, որոնք առաջ քշուած են արդարացնելու համար վարժապետանոցին փակումը, առաւելաբար երկու հատ են.– «Նիւթական դժուարութիւններ», և «ուսուցիչ ըլլալ ուզող աշակերտներուն թիւին անբաւարարութիւնը»:

1.– Նիւթական դժուարութիւններ.

Նախ՝ հաւանական չի թուիր որ Հ.Բ.Ը.Մ.ը ունեցած չըլլայ նիւթական միջոցները հոգալու ծախքը միայն երկու դասարաննոց և միայն երկու տարուան դասընթացքի մը՝ մանաւանդ երբ հո՞ն է շէնքը, հո՞ն են յարմարութիւնները, և արդէն՝ բացի մանկավարժականէն՝ միւս բոլոր նիւթերուն համար վարձուած են ուսուցիչներ՝ Հաստատութեան Հայկական, Գիտական և Առևտրական բաժիններուն համար:

Բայց կայ աւելի՛ն.– 1969-ին էր որ Հ.Բ.Ը.Մ.ը կը սկսէր իր Հայկական դպրոցները բանալու Հիւսիսային և Հարաւային Ամերիկաներուն մէջ, և այդ դպրոցները, որևէ այլ բանէ **առաջ՝** պէտքը պիտի ունենային **յատկապէս պատրաստուած ուսուցիչներու**: Մանկավարժանոց մը, եթէ նոյնիսկ այլևս մաս չէր կազմեր Մերձաւոր Արևելքի մեր կրթական կարիքներուն,– ինչպէ՞ս կրնար մաս չկազմել,– անկասկած մա՛ս պէտք է կազմէր Ամերիկահայ կրթական ծրագիրին: Անգլիախօս (կամ այլ լեզու մը խօսող) աշակերտներուն Հայերէն սորվեցնելը **ամբողջովին նոր փորձառութիւն մըն էր Հայ ուսուցիչներուն համար**, և որեմն՝ վարժապետանոց մը անհրաժեշտ էր: Դժբախտաբար, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական Վարչական Ժողովը, ճի՛շդ՝ երբ կը պարտէր վարժապետանոց բանալ՝ փակեց գոյութիւն ունեցող գլխաւոր վարժապետանոցը սփիւռքի:

2.– Ուսուցչանոցին աշակերտներուն թիւին

անբաւարարութիւնը.

Որպէս արդարացում Մ'ելզոնեան վարժապետանոցին փակումին՝ այս մէկ պատճառաբանութիւնն ալ համոզիչ չէ բնաւ.– վարժապետանոցին աշակերտութեան թիւին բաւարար չըլլալը **ո՛չ միայն չի՛ նշանակեր որ պէտք էր փակել զայն, այլ ընդհակառակը՝ կը նշանակէ թէ պէտք էր փնտռել պատճառները այդ երևոյթին, և չէզոքացնել՝ զանոնք, ու բարձրացնել՝ թիւը ուսուց-**

* Կ'արժէ մէջբերել Տոթթ. Յ. Էսէկիլեանի մէկ շատ հատու դատումը, ըստ ուսած իր ուսուցչական ասպարէզին 40-ամեակին նուիրուած հաւաքոյթին. «Հայ ուսուցիչը ասպագայ չունի, հետևաբար Ասպագան ալ ուսուցիչ չունի»:

չութեան թեկնածուներուն:

Արդ, չգտնուեցա՞ն անձեր, որոնք քննադատելին վարժապետանոցին փակումը: Անշո՛ւշտ թէ գտնուեցան, և անոնցմէ մէկն էր նո՛յն-ինքն՝ վարժապետանոցին վերջին տեսուչը՝ Տոքթ. Յարութիւն Էսէկիւեանը: Ան լուրջ, սրտցաւ ու քաջ յօդուածներ ստորագրեց այդ մասին, և անոնցմէ մէկը լոյս տեսաւ ՀԲԸՄ-ի պաշտօնաթերթ «Յուշարար»ին մէջ...: Արձագա՞նգը այդ յօդուածներուն ՀԲԸՄ-ի Կեդրոնական Վարչական Ժողովէն ներս,– խոշոր լուսութիւն մը...*:

Մեր համոզո՞ւմն է որ ներկայիս՝ վարժապետանոցին փակումէն 22 տարի ետք՝ դեռ կարելի է վերաբանալ զայն, ու պե՛տք է վերաբանալ: Անկասկած՝ Կիպրոսը չէ՛ր այն վայրը, ուր **ներկայիս** պէտք է գտնուի Մելգոնեան վարժապետանոցին նման կարևոր հաստատութիւն մը:

Գ.- ՎԱՐԺԱՊԵՏԱՆՈՑԻ ՄԸ ՀԱՐՅԸ.

Ուսուցիչներու պատրաստութեան կապակցութեամբ՝ պէտք է անդրադառնալ գրութեան մը, որ լոյս տեսած է Պէյրութի «Զարթօնք» օրաթերթին մէջ՝ «Սիիւոքի մէջ մանկավարժական հաստատութեան մը անհրաժեշտութեան շուրջ» վերնագրին տակ (11 Դեկտեմբեր 1984): Ահա ամփոփումը անոր.–

1.– «Անցնող ամրան, Փարիզի մէջ, Վազգէն Կաթողիկոս առաջարկած է հիմնել Սիիւոքի Հայկական վարժարաններուն համար ուսուցիչ պատրաստող կրթական հաստատութիւն մը».

2.– «Վեհափառ Հայրապետը յայտարարած է նիւթական յուսադրիչ օժանդակութեան մը առկայութիւնը».

3.– «Կ'ենթադրուի որ հիմնուելիք հաստատութիւնը իր բնոյթով ու նպատակներով պիտի ձգտի նմանիլ Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունեցող **Ուսուցիչներու վերապատրաստման հաստատութեան** առաքելութեան».

4.– «Մանկավարժանոցին խնդիրներէն մէկը պէտք է ըլլայ նաև արդիական պահանջներուն գոհացում տուող դասագիրքերու պատրաստութիւնը՝ ըստ Հայկական կարիքներուն».

5.– «Պէտք է մշակուի միասնական ծրագիր մը մանկավարժանոցին համար»:

Մեր հարցումները.

- Ինչո՞ւ Վեհափա՛ռը պիտի առաջարկէր.
- Ինչո՞ւ այսքան ուշ.
- Ի՞նչ կատարուած է այդ ուղղութեամբ՝ 1983–էն ի վեր.
- Եթէ բան մը պիտի կատարուէր՝ ո՞վ պիտի ըլլար կատարողը:

Դ.- ԿԱՐԵՒՈՐ ՊԱՐԱԳԱՅ ՄԸ.

Լիբանանի ՀԲԸՄ-ի պաշտոնաթերթ «Խօսնակ»ի 1986-ի թիւերէն մէկուն մէջ կը կարդանք հետևեալը.-

«1974-1975-ին ունէինք 1982 աշակերտ-աշակերտուհի, որուն 713-ը Երկրորդական ու Միջնակարգ բաժիններուն մէջ, 721-ը Նախակրթարան, իսկ 458-ը Մանկապարտէզ...:

«1985-86-ին ունինք 1100 աշակերտ, որուն 437-ը Երկրորդական ու Միջնակարգ դասարաններուն մէջ, 565-ը՝ Նախակրթարան, իսկ 98-ը՝ Մանկապարտէզ»:

«1974-1975-ին ունէինք 160 ուսուցիչ-ուսուցչուհի, որուն 60-ը մնայուն, 100-ը այցելու, իսկ 80-ը համալսարանաւարտ: 1985-1986-ին ունինք 115 ուսուցիչ-ուսուցչուհի, որուն 73-ը (19+54) մնայուն, 41-ը այցելու, իսկ 64-ը համալսարանաւարտ» (Պէտք է ենթադրել որ մնայուններէն 19-ը այր-մարդ են, և 41-ը՝ կին):

ՆՇՈՒՄ.- ա.- Բուն եղերականը՝ Մանկապարտէզի աշակերտութեան թիւին ինչպէս է 458-էն 98-ի: Մանկապարտէզը ԱԿՈՒՆԲՆ է, ուրկէ կը սնանի դպրոցը, ու կը թուի որ այդ ակո՛ւնքն է որ սկսած է չորնալու: Բ.- 1974-75-ին դպրոցները ուսուցիչ-գլուխ ունեցած են 11-էն 12 աշակերտ, 1985-86-ին՝ 9-էն 10: Գ.- Ուսուցիչներու մէջ իգական սեռին թիւը գերակշիռ է, որ ցոյց կու տայ վճարումներուն անգոհացուցիչ վիճակը:

Ինչո՞ւ արդեօք ՀԲԸՄ-ի Կեդրոնական Վարչական Ժողովը մասնաւոր յատկացում մը չէ ըրած Լիբանանի իր դպրոցներուն. աւելի «պատեն» օրերո՞ւ կը սպասէ իր դրամները ծախսելու համար:

Ե.- ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

1.- Երէկ.

Անվարան կարելի է ըսել որ Ամերիկահայ կրթական դրութիւնը միշտ պարզած է ողբալի վիճակ մը, յատկապէս մինչև 1965-ական թուականները, մինչև արտագաղթին սկսիլը Մերձատր Արևելքէն:

Ամերիկահայութիւնը կրթական դրութիւն Չէ ՈՒՆԵՑԱԾ, և անշուշտ, նաև կրթական կեանք. 1965-էն ետք միայն հիմնուած են Ամերիկահայ վարժարանները, որոնք գործն են նորեկ Հայերուն: Ամէնօրեայ Հայկական դպրոցի գաղափարը անիրագործելի ու երազային նկատուած է տեղական ղեկավարութեան կողմէ:

Երբ քննադատական արտայայտութիւն մը ուղղուի Ամերիկահայ կրթական կեանքին, - խօսքը մինչև 1965 երկարող շրջանին մասին է, - իսկոյն, Ամերիկահայ հին ղեկավարութիւնը կը դիմէ ինքնադարացումի, և յառաջ կը քշէ «փաստարկութիւններ»՝ բացատրելու թէ ինչո՞ւ այդքան անուարբեր եղած է ազգային դաստիարակութեան նկատմամբ:

Թուենք գլխաւորները.

- «Նոր է որ Ամերիկահայութիւնը տիրացած է նիւթական բա-

որ կեանքի, և ուրեմն՝ չէ ունեցած նիթական միջոցները Հայկական Ամէնօրեայ դպրոցներ բանալու և պահելու՝ մինչև 1965-ական թուականները»:

Իրականությունը, սակայն, այն է որ Մերձատր ու Միջին Արևելքի Հայ գաղութները ապրած են նոյնքան ու աւելի՝ անձուկ պայմաններու տակ, բայց ունեցած են իրենց ամէնօրեայ վարժարանները առաջին օրէն:

• Որպէ՛ս թէ «Ամերիկահայությունը, ազգասիրաբար զոհմելով՝ իր նիթական միջոցները դրկած է Արևելքի միւս գաղութներուն, և զրկած է ինքզինք»:

Իրականությունը, սակայն, այն է որ Ամերիկայէն Արևելք դրկուած գումարը չէ՛ որ ապրեցուցած է այդտեղի վարժարանները, ալդ գումարը եղած է Չնշիւ՝ բաղդատած կրթական ընդհանուր պիտտէին: Աւելի՛ն,– Ամերիկայէն դրկուած ալդ գումարները ՅԱՃԱԽ ՏՐՈՒԱԾ ԵՆ ՈՐՊԷՍ ԿՏԱԿ՝ **դուրսի՛ Հայերուն կողմէ, և ո՛չ թէ Ամերիկահայերուն:** Դրամի մը Ամերիկայէն դըրկուիլը՝ զայն Ամերիկահայ դրամի չի վերածեր:

Իրողությունը այն է որ՝ Ամերիկահայ ղեկավարությունը Ամերիկահայությունը նկատած է **ժամանակաւոր երևոյթ**, և գոյատևումի պատասխանատուութիւնն ու բեռը ձգած է միւս գաղութներուն:

• Ալդ նոյն ղեկավարությունը յառաջ կը քշէ նաև այն կարծիքը, թէ «Ամերիկեան պայմանները անբաղդատելիօրէն աւելի դժուար եղած են, և ուրեմն՝ աննպաստ՝ դպրոցներու բացումին տեսակէտէն»: Ալդ դժուարութիւնները,– ահա գլխատրները.

- Ամերիկեան մշակոյթին համայնակուլ ազդեցությունը.
- Ջրի Հանրային վարժարանները.
- Ալդ ձրի վարժարաններուն «բարձր» որակը:

Ծի՛շդ է, Ամերիկեան մշակոյթը հսկայական ազդեցություն մըն է: Բայց որքա՛ն ալ հսկայական՝ չ'արդարացներ Ամերիկահայ ղեկավարութեան ամբողջական անտարբերությունը: Կարևորը ՓՈՐՁԵՆ էր ճիշդ մօտեցումով:

Ամերիկեան հանրային վարժարաններու գոյությունն ու ձրի ըլլալը, և անոնց ենթադրեալ բա՛րձր մակարդակը՝ անհիմն պատճառաբանություններ են պարզապէս:

Ջրի հանրային դպրոցներ կային նաև Արևելքի՛ մէջ. կային յարանուանակա՛ն ձրի վարժարաններ ալ. և անոնց մակարդակը ՅԱԾ ԶԷՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԷՆ. բայց Հայ ծնողները յանձն առին իրենց զաւակները ազգային՝ դպրոցներ դրկել՝ ԹՈՇԱԿ ՎՃԱՐԵԼՈՎ, երբ կրնային ձրի ուսում տալ անոնց: Իսկ գալով՝ Ամերիկայի մէջ, անխտիր բոլոր քաղաքացիներուն կողմէ վճարուած կրթական տուրքին՝ յիշե՛նք որ **պարտաւորի՛չ է ան՝ դպրոց յաճախող զաւակ ունենա՞ք թէ ոչ. ալդ դրամը մերը չէ՛ արդէն.** ու եթէ Ամերիկահայ մը իր զաւակը Հայ–

կական դպրոց դրկե՝ «երկրորդ անգամ» թոշակ վճարելով՝ իր ըրած զոհողությունը տարբեր պիտի չըլլայ բնա՝ Մերձատր Արևելքի մէջ իր զաւակը Հայկական վճարովի դպրոց մը դրկող ծնողքին զոհողութենէն...: Իսկ Ամերիկեան հանրային վարժարաններէն շատերուն «բարձր» որակ ունենալը քննելի հարց մըն է՝ բոլորին ծանօթ...:

2.- Հայկական Կրթական Դրութիւնը ԱՄՆ-ի մէջ, այսօր.

Դժբախտաբար, այսօր ալ պատկերը տարբեր չէ, հակառակ որ «դրսեցի» ղեկավարներ եկած են միանալու տեղացի առաջնորդներու խումբին: Կը բաւէ ակնարկ մը նետել ամէնօրեայ մեր դպրոցներուն վրայ, մանաւանդ Հայերէն լեզուի ուսուցումին՝ տեսնելու համար թէ տակաւին որքա՞ն թերի է մեր ղեկավարութեան ազգային-մանկավարժական հասկացողութիւնը Ամերիկայի մէջ:

Գաղտնիք չէ՝, յատկապէս լեզու, և երկրորդ լեզու մը սորվեցնելը բարդ և դժուար աշխատանք մըն է Միացեալ Նահանգներու մէջ, ուր ազատականութիւնը յաճախ հասցում չէ ծայրայեղութեան աստիճանին. ինչպէս նաև՝ գործնամէտութիւնը:

Տարբեր է կացութիւնը Քանատայի մէջ, և յատկապէս Քեպեքի, ուր ժողովուրդը երկլեզու է: Այս իրականութիւնը, եթէ լաւ օգտագործենք զայն՝ նպաստաւոր է Հայերէնի ուսուցումին համար, թէև կրնայ զայն վերածել ԵՐՐՈՐԴ լեզուի մը, և ո՛չ թէ ԵՐԿՐՈՐԴ, բան մը, որ ունի իր լուրջ անպատեհութիւնները:

Ամէն պարագայի, Հայերէնի ուսուցումին վիճակը աւելի խրախուսիչ չէ Քանատայի մեր դպրոցներուն մէջ ալ:

Կասկած չկայ, Հայերէն լեզուի ուսուցումը ո՛չ միայն դժուար ու բարդ մարզ մըն է, այլ նաև ՆՈՐ՝ Հայ ուսուցիչներուն համար: Ու զարմանալի չէ՝ որ, ներկայիս, Ամերիկահայ ուսուցիչները յատկապէս՝ գտնուին բազմաթիւ խնդիրներու առջև:

Ահա այդ խնդիրներէն ոմանք.՝

- Ամերիկեան մանկավարժութիւնը,՝ զայն հաւնի՞նք թէ ոչ,՝ տարբեր է Մերձատր Արևելքի մեր վարժարաններուն մէջ կիրարկուած մանկավարժութենէն.

- Ամերիկայի մէջ, դասը կը պարտի, ամէն բանէ առաջ՝ ըլլալ հաճելի, նոյնիսկ գուարճալի.

- Հոս դասարան կրկնել գրեթէ չկայ. աշակերտը կը պարտի գտնուիլ իր տարիքին համապատասխանող կարգին մէջ.

- Հետևաբար, դասարան մը, յատկապէս վարի և միջին կարգերուն պարագային՝ բաղկացած կ'ըլլայ խումբերէ, որոնք ունին ուսումնական տարբեր մակարդակներ, և ուրեմն կը պարտին տարբե՛ր ուղիներէ, տարբե՛ր արագութեամբ և տարբե՛ր միջոցներով յառաջանալ: Իրականութեան մէջ, դասարան մը՝ մէկ դասարան չէ.

- Եւ ուրեմն, ուսուցիչը պէտք է տիրապետած ըլլայ այդ տարբեր խումբերը զբաղած պահելու կերպին՝ մինչ ինք զբաղած է

անոնցմե մեկը՝ տուեալ պահի մը:

Ասիկա կը նշանակէ թէ՛

- Պէտք ունի ԱՌԱՏ ու ԱՅԼԱԶԱՆ կրթական առարկաներու, վարժութեան տնտրականեր, գումազարդ գրքոյկներ, գրախաղեր, պատկերներ, ևայլն.

- Ստիպում է ՆՈՅՆ միւթը դասաւանդել ՏԱՐԲԵՐ մակարդակներով՝ նոյն տարիքը ունեցող աշակերտներու, նոյն դասապահին.

- Դէմ-յանդիման պիտի գտնուի անկարգապահութիւնը նուազագոյնի իջեցնելու իրապէս բարդ խնդիրին՝ նոյն ատեն հսկելով մէկէ աւելի խումբերու վրայ, մինչ ինք արդէն զբաղած է դասաւանդելով խումբերէն մէկին.

- Օրինակ, չորս խումբերէ բաղկացած դասարանի մը յատկացում 60 վայրկեանը (յաճախ միայն 50 վայրկեան), իրականութեան մէջ միայն 15-էն 20 վայրկեան պիտի ըլլայ.

- Ինք, ուսուցիչը, պէտք է հինգ դեր խաղայ դասարանին մէջ, հի՛նգ ուսուցիչ ըլլայ,՝ մէկական ուսուցիչ չորս խումբերուն համար, և մէկ ուսուցիչ՝ ամբողջ դասարանին.

- Ուսուցիչը պէտք է ծանրանայ այն աշխատանքին վրայ, որ աշակերտները կը պարտին կատարել դպրոցէն ետք, տունը, եթէ կ'ուզուի որ 15 վայրկեանը վերածուի գոնէ 30 վայրկեանի... , իսկ մենք գիտե՞նք որ Ամերիկեան մանկավարժութիւնը, Ամերիկացի աշակերտները, և Ամերիկացի (Ամերիկահա՛յ) ծնողները կը նախընտրեն որ ուսումնական ամէն աշխատանք աւարտի դպրոցը.

- Այսպիսի դժուարին պայմաններու տակ, և այսպիսի շատ սահմանափակ միջոցներով է որ՝ ուսուցիչը ո՛չ միայն կը պարտի Հայերէն լեզուն սորվեցնել, այլ նաև՝ Հայութիւնը փոխանցել, Արմէնիզմ մշակել...:

Կայ, անշուշտ, ուրիշ հիմնական խնդիր մը ևս,՝ ՈՒՍՈՒՑԶՈՒԹԻՒՆԸ ԱՍՊԱՐԷԶԻ ՎԵՐԱԾԵԼՈՒ խնդիրը, ասպարէզ մը, որ ներշնչէ վստահութիւն, ասպահովութիւն, ընկերային դիրք, որ ազատէ Հայ ուսուցիչը իր հաւանական դառնութենէն ու զայրոյթէն:

Արդէն որպէս ուսուցիչ մը, որ յաճախ զուրկ է իր աշխատանքը կատարելու համար անհրաժեշտ եղող մանկավարժական միջոցներէ՝ Հայ Կրթական մշակը մնացուն ճնշումին տակ է ձախողանքի սպառնալիքին, և բաւարար պատճառ ունի դժգոհութեան ու դառնացումի: Ու եթէ աւելցնենք իրեն վերապահուած միթական ու ընկերային վարձատրութեան սահմանափակութիւնը՝ կը ստանանք լրիւ պատկերը այն անձին, որուն վստահած ենք մեր նոր սերունդներուն ասպագան:

2.- ԳԱՍԱԳԻՐՔԵՐՈՒ ՊԱՐԱԳԱՆ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Մեր քաղած տեղեկութիւններէն պարզուեցաւ որ՝ Սփիոթը անմիջական կարիքը ունէր վերափոխումի՝ դասագիրքերու մարզին մէջ

ալ: Հետևաբար, մեր քննական աշխատանքը սկսանք՝ ընելով ամենէն հիմնական հարցումը.–

Դասագիրքերը, որոնք ամենէն տարրական և անմիջական մասերն են ուսումին՝ ի՞նչ ծրագիրով պատրաստուած էին, որո՞նք պատրաստած էին զանոնք, ո՞ր պատրաստուած էին, բաւարա՞ր էին իրենց թիով, անհրաժեշտ որակը ունէ՞ին:

Ստացուած պատկերը եղաւ հետևեալը.–

Դասագիրքերու պատրաստութիւնը անցած է երեք շրջաններէ.

1.– Առաջին շրջան (1920–1940).

Գործածուած էին Պոլսական դասագիրքերը. հեղինակներ,– Ռ. Զարդարեան, Ա. Անտոնեան, Գավաֆեան, Ատրումի, Զ. և Հ. Ասատուր, Յ. Գազանճեան, ևայլն:

Ատեն մը ետք պարզուեցաւ որ այս դասագիրքերը, որոնք թէև խնամքով պատրաստուած աշխատութիւններ էին՝ այլևս գոհացում չէին տար Սփիւքի նոր կարիքներուն: Անհրաժեշտ էին նոր դասագիրքեր:

2.– Երկրորդ շրջան (1940–1975).

Սփիւքի մէջ պատրաստուած դասագիրքեր, որոնցմէ շատերը անհրաժեշտաբար աւելի լաւ պատրաստուած գործեր չէին՝ բաղդատած Պոլսականներուն՝ եկան գրաւելու անոնց տեղը: Հեղինակներն էին՝ Լ. Ծանթ, Յ. Օշական, Մխիթարեան վարդապետներ, Սիմոնեան և Սարգիսեան, Բ. Թաշեան, Զ. Մելքոնեան, Մ. Մկրտիչեան, Մ. Իշխան, ևայլն:

Այս գիրքերէն ոմանք չունէին անհրաժեշտ որակը, իսկ աւելի ուշ պատրաստուածները, յաճախ, այլևս չէին համապատասխաներ մեր դպրոցներուն «իրական» մակարդակին. «բարձր» էին:

Այս երկրորդ շրջանին Սփիւքը Հայաստանէն ստացաւ յատկապէս արտասահմանի համար պատրաստուած դասագիրքեր, որոնք անվճար յատկացուեցան դպրոցներուն:

Այս դասագիրքերը պատրաստուած էին 1945–ի ներգաղթին Հայաստան փոխադրուած ուսուցիչներու և մանկավարժներու կողմէ: Այս դասագիրքերուն մասին պիտի արտայայտուինք քիչ ետք՝ աւելի մանրամասնօրէն:

3.– Երրորդ շրջան (1975–1990).

• *Մերձատր և Միջին Արևելք.*

Վերիվայր շրջուած է կրթական կեանքն ալ. նոր դասագիրքեր չկան՝ դիմակալելու նոր կարիքները. Հայերէնն ու Հայ դպրոցները սկսած են կորսնցնելու իրենց ուժն ու մակարդակը:

• *Հիւսիսային Ամերիկա.*

- Առաջին Հայկական վարժարանին բացումէն շուրջ 30 տարի ետք՝ դեռ գոյութիւն չունի նոյնիսկ Հայերէն լեզուի դասագիրքերու ՄԷԿ լրիւ ու որակաւոր շարք՝ մանկապարտէզէն մինչև 12-րդ կարգ՝ յա՛տկապէս պատրաստուած Ամերիկայի համար:

- Հայաստան պատրաստուած Հայերէնի դասագիրքերը, որոնք ՁՐԻ կը յատկացուին Սփիւքի մեր դպրոցներուն՝ ժամանակավրէպ են իրենց մանկավարժական մօտեցումով, անգոհացուցիչ են իրենց հասկացողութեան տեսակէտէն՝ մեր կարիքներուն ու պայմաններուն մասին: Եւ արդէն չէին կրնար տարբեր ըլլալ, տրուած ըլլալով որ պատրաստուած են անձերու կողմէ, որոնք 40-45 տարի առաջ հեռացած են արտասահմանէն, և հետևած են Հայաստանի տեղական դասագիրքերուն մեթոտաբանութեան. դասագիրքեր, որոնք, իրենց կարգին՝ հնաձե՛ւ են մանկավարժօրէն, և անհարազատ մեզի՝ իրենց ընկերային-ազգային մօտեցումով:

Հ.Բ.Ը.Մ.ը ասեմէ մը ի վեր Հայաստան պատրաստուած դասագիրքերուն աւորնչութեամբ՝ յարաբերութեան մէջ է Մշակութային Կապի Ընկերութեան հետ. նպատակն է բարելաւումը այդ դասագիրքերուն՝ ըստ Ամերիկահայ կարիքներուն: Բայց խնդիրը այն է որ՝ խնդրոյ առարկայ Հայաստանաբնակ հեղինակները, թէև գաղթած Մերձաւոր Արևելքէն՝ կորսնցուցած են իրենց Արևմտահայերէնի «մտերմութիւնը». աւելի՛ն,– անոնք չեն կրնար՝ քանի մը շաբաթ Ամերիկա մնալով, և քանի մը դպրոց այցելելով՝ ճանչնալ մեր ըմբռնումները և կիրարկել զանոնք:*

Հայաստան պատրաստուած դասագիրքերուն աւորնչութեամբ պէտք է ընել հետևեալ մատնանշումները.–

- Աւելի՛ ճիշդ ու բնական պիտի ըլլար որ Սփիւքահայ հեղինակներու վստահուէր դասագիրքերու պատրաստութիւնը, իսկ տպագրական ու նիւթական բաժինը,– եթէ

* Հայաստանի նախահամալսարանական դրութիւնը ինչպէ՛ս կրնայ մանկավարժօրէն օգտակար ըլլալ Սփիւքին ու Ամերիկահայութեան՝ երբ Ի՛նք կը գոհանայ գործածելով շուրջ 45 տարի առաջ գրուած նոյն ՄԷԿ շարքը Հայերէնի դասագիրքերու: Ինչպէ՛ս, մանկավարժական դրութիւն մը, որ այսքան սահմանափակ է՝ կրնայ դասագիրք պատրաստել Ամերիկայի համար, ուր ամէնէն երկրորդական միւթն իսկ դասասանդելու համար գոյութիւն ունին ԲԱԶՈՒՄ շարքեր:

Տարբեր է պարագան համալսարանական մասնագիտական ուսուցումին, որուն կը հետևին մասնաւոր շահագրգռութիւն ունեցող ուսանողներ:

անհրաժեշտ էր,– հոգացուէր Հայաստանի կողմէ: Այս ձևով, ո՛չ միայն դասագիրքերը կրնային ըլլալ որակաւոր ու հարազատ, այլ Ամերիկահայ հեղինակներն ալ պիտի քաջալերանք ստանային, թէ՛ նիւթապէս և թէ՛ բարոյապէս:

- Ձրի դասագիրքեր տրամադրելով Սփիւոքսահայ դպրոցներուն՝ Հայաստանը ո՛չ միայն կը խափանէ Սփիւոքսահայ հեղինակներուն աշխատանքը, այլ նաև անոնցմէ կը խլէ իրենց դասագիրքերէն ստացուելիք եկամտոն անգամ: Երբ ՁՐԻ՝ դասագիրք կա, դպրոցները, դժբախտաբար, պիտի նախընտրեն զանո՛նք:
- Այս ձրի դասագիրքերէն դպրոցներու կողմէ ապահովուած ՇԱՀԸ, խորքին մէջ ՉՆՉԻՆ Է՝ բաղդատած այլ դասագիրքերու համար ծախսուած գումարին հետ. Հայերէնի պահերը շա՛տ քիչ են, ուրեմն՝ Հայերէն դասագիրքերու սպառումը սահմանափակ է նաև այդ պատճառով:
- Հայաստան պատրաստուած այս ՁՐԻ դասագիրքերը՝ նա՛ն պատճառ են որ դպրոցները գոհանա՛ն անոնցմով, և նոր շարքեր չպատրաստուին. մինչ ԿԵՆՍԱԿԱՆ Է որ գոյութիւն ունենան ՄԷԿԷ ԱԻԵԼԻ՝ ՇԱՐԶԵՐ իրաքանչիւր նիւթի համար, որպէսզի ուսուցիչը ԸՆՏՐԵԼ կարենայ:

• *Այլ երկիրներ.*

Բոլորն ալ Լիբանանէն և Ամերիկայէն կ'ակնկալեն իրենց դասագիրքերը, ու ... կը սպասեն:

• Գալով համալսարանական մակարդակին, և տեղական հանրային վարժարաններ յաճախողներուն՝ գոյութիւն ունին մէկ-քանի երկլեզու դասագիրքեր, որոնք դժբախտաբար դասագիրքէ աւելի՝ մեր լեզուին քերականութեան նկարագրութիւնն են օտար լեզուով, և գրական հաւաքածոներ:

Ընդհանուր նկատողութիւններ. –

- Լիբանան ու այլ գաղութներ ունեցած են իրենց Ուսումնական Խորհուրդները, որոնց վաւերացուցած դասագիրքերը, սակայն, միշտ չէ որ արժանացած են ուսուցիչներու նախընտրութեան: Դասագիրքերը, յաճախ, անուղղակիօրէն պարտադրուած եղած են կուսակցական և ազգային վարժարաններուն: Այդ Ուսումնական Խորհուրդները գոհացած են պատրաստելով որոշ Ուսումնական Ծրագիր մը, և չեն անցած ԿՐԹԱԿԱՆ Ծրագրի մը պատրաստութեան կալուածը մինչև:
- Ներկայիս ԱՄՆ-ի և Քանադայի մէջ Համազգային-ը

պաշտօնի կոչած է Կրթական Գործադիր Մարմին մը՝ որ խորհրդակցական ժողովներ կը գումարէ՝ Ուսումնական-Կրթական Ծրագիր մը մշակելու, և անոր հիմամբ դասագիրքեր պատրաստելու համար: Ամէն պարագայի, դեռ չենք գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը այդ աշխատանքներուն, և պատրաստուելիք դասագիրքերը ի՞նչ որակ պիտի ունենան: Մօտիկ անցեալին հրատարակուած դասագիրքերը չկրցան ծառայել իրենց նպատակին, և դուրս ձգուեցան վարժարաններէն, կամ՝ դրուեցան մէկ կողմ:

- Հ.Բ.Ը.Մ.-ն ալ ունի Ուսումնական-Կրթական Կեդրոնական Մարմինը, որ, նոյնպէս, չէ՛ մշակած Կրթական Ծրագիր մը, այլ գոհացած է Ուսումնական Նախագիծով մը՝ ստանց նոյնիսկ զայն կիրարկել տալ կարենալու իր սեփական վարժարաններուն մէջ: Դասագիրքերու պատրաստութիւնը «որպէս սկզբունք» միայն հետաքրքրած է այդ մարմինը՝ տարիններով: Իսկ երբ որոշած է քայլեր առնել՝ դիմած է Հայաստանցի մանկավարժներու՝ հեռանալով գործնականութեան և մանկավարժութեան ուղիէն:

Մինչ մենք կ'սկսնակալենք որ մեր վարժարանները ստանձնեն ազգապահպանումի կենսական աշխատանքը՝ անոնք նոյնիսկ զուրկ են մանկավարժական ամէնէն հիմնական միջոցէն՝ ԴԱՍԱ-ԳԻՐՔԵՐԷ, այդ աշխատանքը կատարել կարենալու համար:

Է.- ԼՍԱՏԵՍՈՂԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ ՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ.

Լատենտղական ուսուցումը կը գործածէ երկու գլխաւոր կերպեր, - 1.- Առարկաներ, և 2.- Միջոցներ:

Ասոնք՝ օգտագործուող յաւելեալ կրթական միջոցներն ու գործունէութիւններ են՝ ուսուցումը աւելի արդիւնաւէտ դարձնելու համար:

Լատենտղական առարկաներն են՝ ուրուագիծները (diagram), քարտէսները, գծագրութիւնները, երգիծանկարները, ցուցանակները, նկարները, երկրագունդները, սահիկները (slide), մոզական լսատերները, լուսարձակները, տախտակները, ֆիլմերը, ձայնեղիգները, ձայնագրումները, ձայնասփիւռը, հեռատեսիլը, ազդաւիւնները, ազդատախտակները, լուսանկարչական գործիքը, լուսապատկերումի մեքենան, բարձրախօսը, ևայլն:

Լատենտղական միջոցներն են՝ այցերը թանգարաններու, պատմական վայրերու, տեսակցութիւնները անձերու հետ, արշաւները, դասի մը հետ կապ ունեցող արտա-ուսումնական գործունէութիւնները, ևայլն:

1920-էն ետք է մանաւանդ՝ որ զարգացաւ արագօրէն՝ զգա-

յարանքներու հետ աղերս ունեցող այս առարկաներուն ու միջոցներուն գործածումը:

Լաւապէս օգտագործուելու պարագային՝ լսատեսողական ուսուցումը կ'ընձեռէ բազմաթիւ առաւելութիւններ՝ ծանօթութիւններու տիրանալու, յիշելու, տրամաբանելու, ըմբռնելու, երևակայելու մարզերուն մէջ:

Իրողութիւնը, սակայն, այն է որ՝ այս լսատեսողական առարկաներն ու միջոցները չեն կրնար փոխարինել ուսուցիչը, և դասաբանային ուսուցումը. պարզապէս ամբողջացուցիչ օգնական միջոցներն են կերպեր եւ անոնք:

Հայկական վարժարանները միշտ ջանացած են լսատեսողական ուսուցումը օգտագործել. բայց միութեան և այլ արգելքներ սահմանափակած են անոր դաշտը:

Արդարեւ, այսօր տակաւին, մեր դպրոցներն ու դասընթացքները կը տառապին լսատեսողական առարկաներու անբաւարարութենէն՝ ինչ կը վերաբերի Հայերէնին և Հայկական միութեան. ու եթէ կան որոշ առարկաներ՝ անոնք պատշաճեցումներ են օտարներէն կատարուած, անգոհացուցիչ են թէ՛ որակով և թէ՛ թիւով:

Արդ, կենսական է որ մեր վարժարաններն ու համալսարանական դասընթացքներն ու ամպիոնները գոյացնեն մասնաւոր մարմին մը, որ զբաղի լսատեսողական մասնաւոր առարկաներու արտադրութեամբ:

Ը.- ԱՐՏԱ_ՈՒՍՈՒՄ'ՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

Արտա-ուսումնական աշխատանքները կարևոր մէկ մասն են կրթութեան, ամբողջացուցիչ տարրերը անոր, ու կը ծառայեն ո'չ միայն ամրապնդելու ուսումը, այլ նաև զայն վերածելու գործքի:

Արմէնիզմին կապակցութեամբ մանաւանդ կենսական են այդ աշխատանքները. Արմէնիզմը, ամէն բանէ առաջ, ԿԵԱՆՔ է:

Ստորև՝ կարգ մը նմուշներ արտա-ուսումնական աշխատանքներու, որոնք պէտք է անբաժանելի մասը ըլլան Արմէնիզմի ուսուցումին.-

1.- Հաստատում՝ Հայկական Ամէնօրեայ Վարժարաններու Կազմակերպութեան մը.

2.- Որդեգրում հասարակաց քայլերգի մը և դրօշակի մը՝ բոլոր դպրոցներու կողմէ.

3.- Հրատարակում ՊԱՐԲԵՐԱԳԻՐՔԻ ՄԸ՝ մեր ամէնօրեայ վարժարաններու աշակերտութեան համար.

Ծանուցումի, թերթի և թուղթի այս օրերուն՝ կարելի չէ սերունդ դաստիարակել՝ առանց սեփական մամուլի. մամուլի մը, որ խօսի նոր սերունդին, առինքնէ՝ զայն, բայց նաև անոր փոխանցէ մեր ազգային երազները:

Անշուշտ անհատ դպրոցները ունին իրենց թղթիկ-շրջաբերա-

կանգները, աշակերտական պարբերական թերթերը և տարեգիրքերը: ԲԱՅՑ պետք է խոստովանիլ որ անոնք յաճախ խմբագրուած, ու նույնիսկ շարադրուած են ՈՒՍՈՒՑԻԶՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ, և աշակերտէն աւելի՝ ուղղուած են անոր ծնողքի՛ն և ազգականներուն:

Ինչ որ կ'առաջարկենք, այս տեղական-ներքին թերթերուն ու թղթիկներուն առընթեր՝ խնամեալ, և աշակերտութեան ԻՐԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՑՈՒԱՅՆՈՂ պարբերաթերթ մըն է՝ մի'ասանաբար հրատարակուած բոլոր դպրոցներուն կողմէ: Անոր մէջ տեղ կը գտնեն նաև գիտական-թեքնոլոժիք միութեր, ինչպէս նաև լուրեր դպրոցներէն. օգտակար կը նկատենք, օրինակ՝ երգիծական բաժին մը, ուր երևին մանաւանդ գծանկար երգիծապատումներ՝ Ամերիկահայ պատանիներու և պատանուհիներու կեանքն ու արկածները ներկայացնող:

4.- Կազմակերպում միջ-աշակերտական հանդիպումներու.

Այլ խօսքով՝ մարզական մրցաշարքեր, արտասանական ու թատերական արտայայտութիւններ, նկարչական ցուցահանդէսներ, ամառնային արձակուրդի ճամբարներ, երգահանդէսներ, կարծիքներու փոխանակութեան երեկոներ, միացեալ ուժերով տօնահանդէսներ, մրցակցական ձեռնարկներ, ևայլն: Կենսական է ՔՈՎԼ-ՔՈՎԻ ԲԵՐԵԼ ՄԵՐ ՏՂԱՔՆ ՈՒ ԱՂԶԻԿՆԵՐԸ, զանոնք ծանօթացնել ու բարեկամացնել իրարու:

5.- Այցեր Հայաստան, և աշակերտական փոխանակումներ և ալ կապեր Սփիւքի և Հայաստանի ուսանողներու միջև.

Առանց Հայրենիքի և Հայրենասիրական ապրումներու՝ դժուար թէ կարելի ըլլայ նոր սերունդ պատրաստել Սփիւքի մէջ:

Թ.- ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻ ՄԸ ՀԻՄՆՈՒՄԸ՝ ՈՒՍՈՒՑԻԶՆԵՐ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԾԱԿՆԵՐ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ.

Հարցը դիմագրաւելու համար ճակատէն, ու ժամանակ չվատնելու համար՝ պէտք է սկսիլ հիմնականէն՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻ ՄԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԷՆ՝ յատկապէս ուսուցիչներ և ազգային մշակներ պատրաստելու համար:

Ստորև՝ իրականացումի գլխաւոր փուլերը.-

ա.- Կազմում Սփիւք-Հայաստան Մանկավարժական ԽԱՌՆ Մարմինի մը.

բ.- Մշակում Կրթական Ծրագիրներու.

1.- Հայկական Կրթական ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ Ծրագիր.

2.- Հայկական Մանկավարժական Կրթական Ծրագիր՝ քիսած նախորդէն.

գ.- Ուսուցումի մակարդակներ.

1.- Մանկապարտէզ-Նախակրթարան-Երկրորդական.

2.- Համալսարանական.

դ.- կարելի տարբերակներ.-

- 1.- Ոչ-Հայկական դասերը՝ տեղական համալսարանէն,-
B.A., (M.A., Ph.D.)
Հայկական դասերը տեղական Հայագէտներէ.
Այցելու դասախօսներ Հայաստանէն.
- 2.- Ոչ-Հայկական դասերը՝ տեղական համալսարանէն,-
B.A., (M.A., Ph.D.)
Հայկական դասերը՝ Երևանի Համալսարանին մէջ,-
B.A., (M.A., Ph.D.)
- ե.- Ուսուցիչներու վերամարզումի դասեր.
 - 1.- Տեղական համալսարաններու մէջ՝
ա.- Մանկավարժութիւն, կալլն.
բ.- Հայագիտական նիւթեր,- լեզու, պատմութիւն,
կալլն.
 - 2.- Դասախօսական մասնաւոր շարքեր, սեմինարներ՝
տեղական.
 - 3.- Երևանի մէջ մասնաւոր դասեր, սեմինարներ, կալլն:*

ԿԱՐԵՒՈՐ.-

Որպէսզի վերոյիշեալ աշխատանքը ըլլայ արդիւնաւետ, և ազգային իմաստ ունենայ՝ կենսական է որ Կրթական Մարմինը պատրաստէ և կիրարկէ գործնական ու վստահելի ծրագիր մը՝ պատրաստուելիք այդ ուսուցիչներուն և մշակներուն ԱՊԱԳԱՅԻՆ մասին, վճարումներ, հատուցումներ, ասպարէզ:

Հիմա երկու խօսք՝ կարևորագոյն համոզմունքի մը մասին, որ պէտք է արմատաւայ իւրաքանչիւր Հայէ ներս.-

Սփիւռքի մէջ ո՛չ մէկ համահայկական տարողութեամբ աշխատանք կարելի է կատարել, և ո՛չ մէկ համագգային ծրագիր կարելի է իրագործել ԱՌԱՆՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ:

Կասկած չկայ,- սերտ յարաբերութիւնը Հայաստանի և Սփիւռքի միջև՝ ի նպաստ է նա՛ն Հայաստանին, որ շատ մը անկիւններէ դիտուած՝ ԳՈՑ աշխարհ մըն է: ՍՓԻՒԹԸ ՊԱՏՈՒՀԱՆ ՄԸՆ Է

* Բարձրագոյն մակարդակի վրայ Հայագիտական նիւթեր դասաւանդելու հարցին աւորնշութեամբ առաջնակարգ դեր կրնայ խաղալ Երևանի Համալսարանը՝ ո՛չ միայն հայթայթելով մասնագէտ դասախօսներ, և տրամադրելով անհրաժեշտ մասնագիտական գիրքերն ու աղբիւրները, այլև մասնակցելով Հայագիտական նիւթերու դասաւանդման պատրաստութեան:

Երևանի Համալսարանը նաև այն կեդրոնն է, որ մասնագիտանալու պէտք է երթան Սփիւռքահայ այն ուսանողները, որոնք կը ծրագրեն Հայագիտական նիւթեր դասախօսել: Այսօրուան պայմաններուն տակ կարելի չէ արտասահմանի մէջ ստացուած Հայկական ուսումով Հայագիտութիւն դասաւանդել համալսարանական մակարդակի վրայ, այդ ըլլայ լեզու՜ թէ գրականութիւն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ:

Հիմա երբ պայմանները տարբեր են և Արևմուտք-Արևելք յարաբերությունները բարեփոխուած՝ աւելի՛ ևս կարևոր կը դառնայ Հայաստան-Սփիւռք լրիւ գործակցութեան մը անհրաժեշտութեան համոզումը:

Ժ.- ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԼԵԶՈՒՆ

Այսօր, Սփիւռքի ամենէն լուրջ խնդիրներէն մէկն է Հայերէնը, որ կը գտնուի նոր ու սաստկօրէն մտահոգիչ հանգրուանի մը սեմին:

Հիմա քննենք այն զարգացումները, որոնցմէ անցած է, ու դեռ կ'անցնի Սփիւռքահայերէնը, և այն գլխաւոր հարցերը, որոնք պէտք է դիմագրաւուին.-

1960-էն ետք ԱՄՆ-ի և Քանատայի Հայ համայնքները այն-քա՛ն աճեցան, որ սխա՛լ պիտի չըլլայ խորհիլ թէ՛ մօտիկ ապագային Սփիւռքը Միջին ու Մերձաւոր Արևելքէն փոխադրուած պիտի ըլլայ Հիւսիսային Ամերիկա: Այս աճումը աւելի՛ ևս արագացաւ Հայաստանէն դէպի ԱՄՆ արտագաղթին հետևանքով:

Եւ այսօր, առաջի՛ն անգամ ըլլալով արտասահմանի պատմութեան մէջ՝ Արևմտահայն ու Արևելահայը կ'ապրին կողք-կողքի, կարելի դարձնելով որ գոյանայ ԱՌԱՋԻՆ ԻՐԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔԸ՝ Հիւսիսային Ամերիկայի ցամաքամասին վրայ: Դեռ 2-3 տասնամեակ առաջ, Սփիւռքը Արևմտահա՛ն էր իր լեզուով ու մշակոյթով. Պարսկահայութիւնը կ'ապրէր տեսակ մը մեկուսացած կեանքով:

Առաջին անգամ է որ Սփիւռքահայութիւնը կը գտնուի կարգ մը նորատեսակ բայց հիմնական ու համագգային հարցերու առջև.-

1.- Միաձուլումը զանազան գաղութներէ եկած, բայց նոյն լեզուային հատուածին պատկանող Հայերուն,- (Պէշլուրցի, Պոլսեցի, Եգիպտացի, ևայլն, կամ՝ Իրանահայ ու Հայաստանցի),- որոնք յաճախ տարբեր են իրարմէ զգալիօրէն թէ՛ լեզուով, թէ՛ մշակոյթով ու թէ՛ խառնուածքով.

2.- Միաձուլումը երկու լեզուային հատուածներուն (մէկ կողմէ՛ Արևմտահայ, իսկ միւս կողմէ՛ Արևելահայ,- Հայաստանահայ և Իրանահայ).

3.- Հասարակաց լեզուի մը ստեղծումին հարցը՝ գէթ դպրոցներուն ու մամուլին մէջ: Հայաստանահայերու և Իրանահայերու թիւին զգալի աճումովը՝ Արևելահայերէնը դարձած է նկատառելի ներկայութիւն մը, իսկ Արևմտահայերէնը, Սփիւռքահայ կրթական դրութեան քայքայումովը, և արտասահմանի ընդհանուր տկարացումովը՝ սկսած է կորսնցնելու իր ուժը որպէս լեզու և մշակոյթի միջոց: Կասկած չկայ որ,- մենք ընդունի՛նք թէ ոչ,- ԱՐԵՒՄՏԱ-ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ ԼԵԶՈՒ ՄԸՆ Է ԱՅԼԵՒՍ, մինչ Արևելահայերէնը պետական լեզուն է Հայաստանի:

Արդ, խոշոր որոշում մը կայ, որ պէտք է առնուի,- Ի՞նչ պիտի

ըլլայ Սփիռքի ապագայ լեզուն.-*

ա.- Պիտի արտօնե՞նք որ երկր՞ւ լեզուները գոյություն ունենան քով-քովի՝ ձգուած իրենց բախտին. երկր՞ւ մշակոյթ պիտի պահենք.

բ.- Թե՛ պիտի կառչի՞նք Արևմտահայերէնին, ե պիտի փորձենք զայն ձևով մը պարտադրել Հայաստանահայերուն և Իրանահայերուն՝ մեր դպրոցներուն, եկեղեցիներուն և թերթերուն միջոցով.

գ.- Թե՛ ճի՛գ պիտի ընենք միջին ճամբայ մը գտնելու՝ ձգելով որ երկու լեզուները ժամանակի ընթացքին միախառնուին՝ երկուքն ալ տարափոխուելով.

դ.- Թե՛ ճիմակուրնէ՛ պիտի որոշենք որդեգրումը Արևելահայերէնին,- որ Հայաստանի պետական լեզուն է, և ապագայ միա՛կ Հայկական լեզուն,- և պիտի հրաժարի՞նք Արևմտահայերէնէն:

ՄԱՏՆԱՆՇՈՒՄՆԵՐ

• Արևմտահայերէնը՝ Արևմտահայութեան գոյութիւնը փաստող գլխաւոր ազդակը եղած է: Արդ, հաւանական չի՞ թուիր որ Արևմտահայերէնը կամովին ձգուի մէկդի, և որդեգրուի Արևելահայերէնը:

• «Սխալ» պիտի չըլլա՞յ խորհիլ որ՝ Արևելահայերէնը աւելի՛ ունի կարելիութիւնը տոկալու՝ նկատի ունենալով որ Հայաստանէն արտագաղթը չի թուիր շուտով կասիլ, Իրանահայերու արտագաղթը չէ աւարտած, ու Մերձատր Արևելքէն ու Թուրքիայէն արտագաղթող Հայերը ալևս չունին առաջուան որակը՝ Հայերէնի մարգին մէջ:

Այսուհանդերձ, պէտք է վեր առնել կարգ մը յատկանշական կէտեր Հայաստանահայերուն առընչութեամբ.

ա.- Հայաստանահայը չունի աւանդութիւնը Հայկական միութենական ու խմբային կեանքի: Իրեն համար գոյութիւն ունեցած են երկու «կողմ-եր», - ժողովուրդը և պետութիւնը (կուսակցութիւնը), ու պետութիւնը ստանձնած է ղեկավարութիւնը բոլոր մշակութային-ընկերային-քաղաքական կազմակերպութիւններուն ու գործունէութիւններուն: Արդարև, այսօր, օրինակ՝ իրենց Քալիֆոռնիա հաս-

* 1.- Լեզուն ապրո՞ղ, կենդանի՞ իրողութիւն մըն է, ունի իր ներքին կանոնները, զարգացումի պայմանները, իր սեփական կեանքը: Կարելի չէ քով-քովի բերել խումբ մը մասնագէտներ, և ժողովներու շարքէ մը ետք՝ որոշել թէ ո՞ր լեզուն ի՞նչ մասեր պիտի առնուին կազմելու համար հասարակաց միացեալ լեզու մը: Լեզուն գոյութիւն ունի ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ, տնտղութիւն է: Դեռ թարմ է շատերու միտքին մէջ Լևոն Շանթի կատարած նմանօրինակ մէկ փորձին անյաջող արդիւնքը:

2.- Պէտք չէ մոռնալ որ լեզուական միաճուլում մը կը կարօտի ԵՐԿԱՐ ԺԱՄԱՆԱԿԻ, իսկ Սփիռքը 2ի ԿՐՆԱՐ ՍՊԱՍԵԼ...: Եթէ բան մը պիտի ընենք՝ անհրաժեշտ է որ ընենք ԱՅՆՊԻՍԻ՝ ԲԱՆ ՄԸ, ՈՐ ԻՐԱԳՈՐԾԵԼԻ Է ԱՐԱ-ԳՕՐԷՆ...:

տատուելէն 30 տարի ետք՝ շուրջ 40 հազար հաշմոտղ Հայաստանահայերը ո՛չ իրենց սեփական վարժարանները հաստատած են, և ո՛չ ալ կազմակերպուած են որպէս ազգային-մշակութային շարժում՝ հակառակ որ թուապէս կ'աճին անընդհատօրէն, և իրենց շարքերուն մէջ ունին բազմաթիւ ուսեալ և Հայկական բարձրագոյն կրթութիւն ստացած անձեր: Առաւելագոյնը որ ըրած են՝ գոյառումն է պարախումբի մը, երգչախումբի մը, կամ թատերախումբի մը՝ որոշ ժամանակի մը համար, արդիւնք՝ առաւելաբար անհատական ճիգերու և ո՛չ թէ հաւաքական ջանքերու: Հրատարակած են մէկ-երկու մասնակի թերթեր, որոնք չեն կրցած գոյատեւել, օրինակ՝ ՍԵՒԱՆ պարբերաթերթը, որ փակուած է մէկ-երկու տարի հրատարակուելէ ետք: Վերջերս, նոյն խմբագիրը՝ Սուրէն Պրոսպեանը, հրատարակելու սկսած է ԵՐԿՈՒՆՔ պարբերաթերթը:

բ.-- Իրերու այս կացութեան մէջ, հաւանական չի թուիր որ, տիրող Արևմտահայ մթնոլորտէն ներս՝ Արևելահայերը կարենան կշիռ ունեցող ազգային հոսանքի մը վերածուիլ, ու հիմնական փոփոխութիւններ յառաջացնել Ամերիկահայութեան կեանքին մէջ՝ թէ՛ որպէս ընկերային գործօն, և թէ՛ իրենց լեզուով:

գ.-- Արդ, որքա՛ն ալ աճին թիւով, և որքա՛ն ալ անլի եղած ըլլայ իրենց ծանօթութիւնը Հայերէնին հետ՝ Հայաստանահայերուն ներկայ վիճակէն դատելով՝ կարելի չէ պայծառ ապագայ մը նախատեսել Արևելահայերէնին համար ալ ԱՄՆ-ի մէջ:

դ.-- Եթէ ճիշդ են մեզի հասած տեղեկութիւնները՝ Լուս Անճելլոսի հանրային (տեղական-պետական) վարժարաններուն Հայ աշակերտութեան մեծամասնութիւնը կազմուած է Հայաստանահայերու զաւակներէ. երևոյթ մը, որ պէտք է առաջնորդէ մտածելու....:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

ա.-- Քանի որ Սփիւռքը ժամանակ չունի սպասելու.

բ.-- Քանի որ հաւանական չէ յանգիլ յստակ ու կտրուկ որոշումի մը Հայերէն լեզուին առընչութեամբ.

գ.-- Քանի որ վտանգուած է կեանքը երկու լեզուաճիւղերուն ալ՝

դ.-- Թելադրելի է որ ԻՍԿՈՅՆ ՄԾԱԿԵՆՔ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾՐԱԳԻՐ մը, և որդեգրե՛նք լաւագոյն միջոցները զայն կիրարկելու համար,

ե.-- Եւ Հայաստանեան ուղղագրութիւնը մօտեցնենք Մեսրոպեանին, և Սփիւռքահայ ուղղագրութիւնն ու վերապատշաճեցուած Հայաստանեանը իրարու.

զ.-- Մինչ այդ՝ ջանանք պահպանել ու զօրացնել երկու լեզուներն ալ:

ԺԱ.- ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

1.- Մուտք

Հայկական ամենօրեայ վարժարաններում առաջնագոյն պարտականությունն է ուսուցումը Հայերէնին, և անոր ԳՈՐԾԱԾՈՒՄԸ, նախ՝ որպէս ԽՕՍԱԿՑԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ, և ապա՝ որպէս գրաւոր հաղորդակցութեան, և ի հարկին՝ գրականութեան*:

Հայերէնին կարևորութիւնը՝ Հայաստանի հետ հաղորդակցութեան միջոց ըլլալու իր հանգամանքին մէջ է նաև: Եթէ չունենանք լեզու մը, որով կարենանք բանաւոր և գրաւոր հաղորդակցութիւն հաստատել ՄԱՅՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ հետ՝ հաւանական չէ որ ի վիճակի ըլլանք գոյատևելու որպէս ազգային փոքրամասնութիւն: Այս կապակցութեամբ՝ լուրջ խոչընդոտներ են Հայաստանի ուղղագրութիւնը և օտար բառերու անտեղի գործածութիւնը:

Մինչ այդ, պէտք է շեշտել որ՝ Սփիւռքի Հայերէնը կը գտնուի ծանրօրէն մտահոգիչ կացութեան մը մէջ. ժողովուրդը սկսած է հեռանալու անկէ:

Գաղտնիք չէ՝,– հիմնական հարցը մեզի համար ներկայիս՝ ԲԱՆ ՄԸ ԸՆԵԼՆ Է՝ օգնութեան հասնելու համար Սփիւռքի Հայերէն լեզուին՝ Արևմտահայերէն թէ Արևելահայերէն...: Իսկ օգնել Սփիւռքահայերէնին՝ ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ ՕԳՆԵԼ ՄԵՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ մանաւանդ. մեր ԲՈԼՈՐ դպրոցներուն. մեր ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ Ը-Ն-Տ-Ա-Ն-Ի-Ք-Ի՛ն:

Եւ ահա՛ բուն խնդիրը,– Այնքա՛ն դժուար է իրականցումը մեր ամենօրեայ վարժարաններուն վստահուած առաքելութեան՝ որ Ո՛Ղ-ՄԷԿԸ ԱՆՈՆՑՄԷ, ԱՌԱՆՁԻՆՆ՝ ԿՐՆԱՅ ՅԱՂԹԱՀԱՐԵԼ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Ազգային տեսակէտէն՝ բուն կարևորը՝ Հայկական ամենօրեայ դպրոցներու ԸՆՏԱՆԻՔ-ին արձանագրած խմբակա՛ն յաջողութիւնն է:

Այսօր, դժբախտաբար, առաջին ամենօրեայ դպրոցին հիմնու-

* Վերջին տարիներուն, դժբախտաբար, ձև առնելու սկսած է «ՆՈՐ» ըմբռնում մը ՀԱՅ ԸԼԼԱԼՈՒ հասկացողութեան մասին: Այս տեսակէտը պաշտպանողներն ու տարածողները կը խօսին ՀԱՅՈՒ ՆՈՐ ՏԻՊԱՐԻՆ մասին, «ՆՈՐ Հայուն» մասին, որ կազմուելու սկսած է Ամերիկայի և Սփիւռքի մէջ, և հիմնովին տարբեր է մեզի ծանօթ, օրինակ՝ Լիբանանահայի, Սուրիահայի կամ Պոլսահայի տիպարէն, այն իմաստով որ՝ ա՛լ ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԱՆՀՐԱԺԵԾՏ Զէ իր «Հայ» ըլլալուն և մնալուն համար...: Բացառապէս է որ այս տեսակէտին պաշտպանները, անկարող՝ Հայերէնը փոխանցելու նոր սերունդին՝ որդեգրած են համակերպումի դիրքին ուղղութիւնը՝ իրենց ջատագոված համոզումը զարդարելով գործնականութեան և իրատեսութեան ստույգնարակով:

մէն աւելի քան քառորդ դար ետք, և ԱՆՈՆՑՄԷ ՈՄԱՆՑ ՓԱԿՈՒՄԷՆ, և ուրիշներու տկարանալու սկսելէն վերջ՝ ՏԱԿԱԽԻՆ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻ՝ Հայկական Ամէնօրեայ Դպրոցներու ԸՆՏԱՆԻՔԸ գոյութիւն չունի Հայկական Դպրոցներու Կազմակերպութիւն մը:

2.- Կատարելի Գործնական Աշխատանքներ.

ա.- Կայացումը Համա-Հայկական կրթական նստաշրջանի մը.

բ.- Այդ նստաշրջանին քննուելու համար՝ պատրաստումը ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ Կրթական Ծրագիրի մը, որ ընդգրկէ ուսանողին ամբողջ կեանքը՝ մանկամտութեն մինչև համալսարան.

Կրթական նստաշրջանին իրագործելի աշխատանքները պէտք է ըլլան՝

ա.- Նշանակումը Համագգային Կրթական Կեդրոնական Մարմինի մը՝ գլխաւորելու համար ընդհանուր ծրագիրը.

բ.- Քննութիւնը Մալխասեան Հիմնարկութեան կողմէ ներկայացուած նախագիծին, և անոր վերջնական ձևադրումը.

գ.- Մշակումը գործնական աշխատանքներու դրութեան մը.

դ.- Դասագիրքերու պատրաստութիւն.

- Հայերէնի դասագիրքեր՝
 - Ամէնօրեայ Հայկական վարժարաններու համար.
 - Օտար վարժարաններու Հայ ուսանողներուն համար.
 - Համալսարանական մակարդակի վրայ:
- Հայոց պատմութեան և մշակոյթի դասագիրքեր՝
 - Ամէնօրեայ Հայկական վարժարաններու համար.
 - Օտար վարժարաններու Հայ ուսանողներուն համար.
- Մասնաւոր ընթերցարաններու պատրաստութիւն՝ նախակրթարաններու և երկրորդական վարժարաններու համար.
- Պատմութիւններ և պատմութեանքներ.
- Հեքիաթներ.
- Բանաստեղծութիւններ.
- Խառն.
- Դրուագներ Հայոց պատմութեան:

ե.- Բառարաններու պատրաստութիւն.

- Նախակրթարաններու և երկրորդական վարժարաններու համար.
- Համալսարաններու համար, և ընդհանուր հասարակութեան.

զ.- Կրթաթոշակներու յատկացում.

է.- Պատրաստում ուսումնասիրութիւններու (պատմական, ընկե-

րային, ևայլն) և վիճակագրություններու.

ը.- Հրատարակութիւն գրական գործերու.

թ.- Գրական և այլ մրցումներու կազմակերպում.

ժ.- Կազմակերպում՝ աշակերտական և ուսանողական մրցումներու.

ժա.- Կազմակերպում՝ աշակերտական և ուսանողական հավաքներու.

ժբ.- Կազմակերպում՝ կրթական և այլ հարցեր քննող սեմինարներու.

ժգ. Աշակերտական և ուսանողական այցերու կազմակերպում դէպի Հայաստան.

ժդ.- Կիրարկումի ծրագիր.

- Մշակումը՝ Հայագիտական Դասընթացքի մը հիմնումի առաջարկին.
- Մշակումը՝ ուսուցիչներու պատրաստութեան և վերամարզումի առաջարկի մը:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

**ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ
- ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ -**

Հայագիտական արժողություն աղիւսակ

(*- part-time faculty)

Graduate and Undergraduate Programs (with full-time faculty)

Harvard University	Lang.- mod. & class., civilization, linguistics, reading & research (R&R)	Thomson, Watkins
U.C.L.A.	Lang.- mod. & class., history, literature, R&R	Sanjian, Hovannisian
Columbia University	Lang.- Eastern & Western, history & civilization, R&R	Garsoian, Maksoudian
Univ. of Pennsylvania	Lang.- mod., history, culture & civilization, R&R	Gregorian

Undergraduate Programs (with full-time faculty)

Wayne State	Lang.-mod., civilization	Rubyan*
Calif. State Univ./Fresno	Lang.-mod., hist., cult., topics	Nalbandian, Avakian
Univ. of Mass./Amherst	Lang.-mod., civilization	Artinian

Limited Programs or Single Courses (with mainly part-time faculty)

Boston College	Armenian linguistics	Connolly
Boston University	Civilization	Mirak
Calif. State Univ./L.A.	History	Libaridian*
Calif. State Univ./San Jose	Lang.-mod.	Sevhonkian*
U.C.L.A./Extension Progr.	Lang.-mod.	Andekian*
U. of Connecticut/ Experimental College	Lang.-mod.	Rustigian*
Henry Ford Community College	Civilization	Ovhanesian*
Georgetown Univ.	Hist. & culture lecture series	Essefian*
Iona College/St. Vladimir's Seminar	Lang.-mod. & class., hist. & cult.	Kasparian
Laney College	History	Megrian*

Univ. of Mass./Boston	Lang.-mod.	Donabedian*
Univ. of Quebec/Montreal	Civilization	Baghdjian*
Syracus Univ.	Hist. & Culture lecture series	Mesrobian
Tufts Univ./Experimental College	Hist. & culture topics	Megerdichian*
Univ. of Utah/Summer School	Lang.	
Univ. of Va./Summer School	Lang.-Eastern	Beaver*
Sir George Williams Univ.	Civilization	Baghdjian*

Limited Programs or Single Courses (with mainly part-time faculty)

Brown Univ.	Lang.-mod., civilization	Etmekjian*
Univ. of Calif./Berkeley	Lang. mod. & class., civilization	Essabal
Univ. of Chicago		Bedikian*
Clark Univ.	Lang.-mod., civilization	Jerejian*
U. of Mass./ Div. of Ext. Courses		Avakian*, Etmekjian*
New School of Social Research		
No. Essex Community College	Civilization	Buttero*
Princeton Univ.	Linguistics	Bonfante

INSTITUTIONS

COURSES

INSTRUCTORS

Սույն գրութեամբ կ'առաջադրենք ընդհանուր ակնարկով մը անդրադառնալ Ամերիկեան հաստատութիւններէ ներս Հայագիտական ծրագիրներու իրագործումներուն և Հայագիտական ուսմանը ընդհանուր վիճակին: Դիտական ուսումնասիրութեան մը նախաձեռնարկ ըլլալ չէ նպատակս, այլ տասնէօթը տարուան ուսուցչական փորձառութեան մը արդիւնք եղող անձնական տպաւորութիւններու վրայ հիմնուած մի քանի դիտողութիւններ (observations) ընել: Դիտումնաւոր կերպով ընտրեցի 1970ական թուականներու սկիզբները National Association for Armenian Studies and Research ընկերութեան կողմէ պատրաստուած ցանկ մը համալսարաններու և ճեմարաններու, ուր Հայագիտական ծրագիրներ կը կիրարկուէին: Սույն ցանկը ընթերցողին գաղափար մը կու տայ ոչ միայն մինչև հիմա գործող այլև այժմ խափանեալ ծրագիրներու մասին:

Եօթանասունական թուականներում, երբ Ամերիկայի տարածքին վրայ գտնուող դպրոցներում մեջ Ethnic Studies-ը ժողովրդականություն գտավ, Հայահոծ կեդրոններում մեջ և մօտ գտնուող բազմաթիւ երկրորդական համալսարաններում և ճեմարաններում մեջ Հայոց լեզուի և պատմութեան դասաւանդութիւններ հաստատուեցան: Նման դասաւանդութիւններ տեւեցին մի քանի տարի միայն և դադրեցան եօթանասունական թուականներում վերջաւորութեան և ութսունականներում սկզբնաւորութեան: Դասընթացքները կ'ուսուցուէին հաստատուած աթոռներում ուսուցչապետներում, Հայագիտութեան հետևող համալսարանականներում և երբեմն ալ պատահական մարդոց կողմէ: Այսպիսի բնոյթ ունեցող ծրագիրներ էին վերև ներկայացուած ցանկին վրայ Limited Programs or Single Courses (with mainly part-time faculty) ենթախորագրին տակ երևցողներում մէկ մասը: Իսկ Discontinued Programs ենթախորագրին տակ եղածները շատ հին դասընթացքներ են, վաթսուական, յիսունական թուականներէն և նոյնիսկ անշի կանուխ:

Ձանցատելով յարաբերաբար շատ փոքր ծրագիրներ, ընթերցողին ուշադրութեան կը յանձնեն հետևեալները.

1. Boston College, որ Յիսուսեանց համալսարանն է Պոստոնի արուարձաններէն մէկուն մեջ, ունէր լեզուական, և մանաւանդ գրաբարի, դասաւանդութիւններ: Դասաւանդողը՝ Michael Connolly, դպրոցի լեզուաբանութեան ֆաքիլթի անդամներէն է: Իր հետաքրքրութեան արդիւնք էր Հայերէնի դասընթացքի մը հաստատումը, որ տևական բնոյթ չստացաւ՝ հաւանաբար հետաքրքրութիւններում պակասին պատճառաւ: Այս դպրոցին մեջ յարաբերաբար քիչ թուով Հայ ուսանողներ կան: Հայերէնով հետաքրքրուողները ընդհանրապէս օտարներ էին, որոնք ընդհանուր լեզուաբանութեամբ և յարակից ճիւղերով կը զբաղէին: Այժմ՝ երկու տարին անգամ մը Քանըի, դարձեալ իր նախաձեռնութեամբ, կ'աւանդէ դասընթացք մը Armenian Linguistics անուան տակ:

2. Boston University, որ կը գտնուի Պոստոնի մեջ, ունի բազմաթիւ Հայ ուսանողներ: Լուսի Տէր Մանուէլեանը համաձայնած է եօթը տարին անգամ մը՝ երկու կիսամեակ տևողութեամբ՝ Հայ արուեստի պատմութիւն դասաւանդել: Անցեալին հոն դասաւանդուած են նաև պատմութիւն և լեզու տարբեր ակադեմականներում կողմէ, Փրոֆ. Յակոբ Էթմէքճեան, Տոքթ. Ռապրոթ Միրաք, ևն., բայց Հայագիտութիւնը արմատ չէ ձգած այդտեղ՝ հաւանաբար Harvard Համալսարանի շատ մօտ ըլլալուն համար: Այս պարագան ճիշդ է նաև Պոստոն քաղաքի շուրջ գտնուող միւս բոլոր ուսումնական հաստատութիւններում համար:

3. California State University: Fresno, los Angeles, San Jose- Այս երեք համալսարաններում մեջ դասաւանդուած են Հայերէն լեզու և պատմութիւն: Ֆրեզնոյի Համալսարանը դէռ կը շարունակէ իր Հայագիտական ծրագիրը: Միւսներուն մասին վաւերական տեղեկութիւն չունիմ: Ըստ բերանացի հաղորդումներու՝ դադրած են անոնք գոյութիւն ունենալէ: Ֆրեզնոյի ծրագիրը աւելի ճեմարանական մակարդակի վրայ է: Համալսարանի ուսումնական մակարդակը չի հաւասարիր Հարվըրտի կամ Եու.Սի.Էլ.Էյ.ի, բայց կը թուի թէ Հայ ուսնողութիւնը ներկայութիւն մըն է հաստատութենէն ներս: Տղաք կան, շարժում կա, բայց կը բացակայի մեծ համալսարաններու ակադեմական մակարդակը, որ շատ կարևոր է: Ֆրեզնոյի նման դպրոցներէն կ'ակնկալուի որ ուսանողներ հայթայթեն համալսարանական մակարդակի վրայ եղող Հայագիտական ծրագիրներուն: Ուսուցչապետը՝ Տիգրան Գոյումճեան՝ պատրաստուած ակադեմական մըն է, որ կէս ժամանակով միայն Ֆրեզնոյ կը մնայ:

4. Columbia University- Հայագիտական աթոռներէն երրորդն է, որ Հայագիտական նիւթեր կը դասաւանդուին ճեմարանական և համալսարանական մակարդակներու վրայ: Գոլոմպիայի Հայագիտական ծրագիրը սկիզբէն ի վեր հովանաւորած է Ուսուցչապետ Նինա Գարսոյեան: Այժմ իր օգնականն է Փիթըր Քաութ: Երկուքն ալ լաւ գիտնականներ են: Գոլոմպիան, որ այս տողերը ստորագրողը երկար տարիներ ուսոյց, կը տարբերի Հարվըրտէն, որովհետև ունի մեծ թիւով Հայ աշակերտութիւն և Հայկական ակումբ: Դպրոցի ներքին վարչական կառոյցը այնպէս է որ կարելի է լեզուի և պատմութեան դասընթացքները տրամադրելի դարձնել այլ համալսարաններ ու ճեմարաններ յաճախող ուսանողներու համար ևս: Փորձ. Գարսոյեան առաջին մէկ օրէն զարկ տուաւ համալսարանական բաժնին և ծրագիրը ունեցաւ շատ աւելի հունձք քան միւս բոլոր Հայագիտական աթոռները: Ծրագրի գլխաւոր դժուարութիւնը նիւթական գետնի վրայ էր: Ցարդ կարելի չեղաւ լեզու և մատենագրութիւն ուսուցող ուսուցչապետի մը համար նիւթական միջոցները հայթայթել: Ասիկա և մանաւանդ Ամերիկահայ գաղութի անտարբերութիւնը հայկական ուսմանց հանդէպ պատճառ հանդիսացան որ 1982 թուականին տոյն յօդուածին հեղինակին զլացուի ակադեմական tenure և անոր տասնէօթը տարուան ուսուցչական վաստակը ուրացուի:

5. Georgetown University- Յիսուսեաններու նշանաւոր դպրոցներէն մէկն է այս քաղաքամայր Ուաշինկթընի մէջ: Հայագիտական հաստատումն ծրագիր մը չէ եղած այս դպրոցին մէջ: Cyril Toumanoff պատմութեան ուսուցչապետ էր անդ երկար տարիներ, և դասախօսութիւններ տուած՝ Հայոց պատմութեան վերաբերեալ

նիթերու մասին: Եթէ չեմ սխալիր, հանգուցեալ Սրբուհի Էսէֆեան Հայերէն դասաւանդած է կարճ շրջանի մը համար: Թումանոֆ կէս Հայ է, աշակերտ Ն. Ադոնցի և շարունակող անոր հին Հայաստանի և Կովկասի հասարակակարգի նուիրում ֆետազօտական աշխատանքին: Ան այժմ գործէ քաշում է, իսկ Ս. Էսէֆեան մի քանի տարի առաջ մեռաւ: Այժմ Հայագիտական որևէ դասընթացք չկայ դպրոցին մէջ:

6. Harvard University- Հայագիտական աթոռներէն առաջինն է այս: Ակադեմական տեսակէտէ Հարվըրտը Ամերիկայի ամենակարևոր հաստատութիւնը կը նկատուի, բայց շատ քիչ թիւով Հայ աշակերտութիւն ունի: Եթէ Պոստոնի Հայագիտական աթոռը Հայաշատ հաստատութեան մը մէջ ըլլար, վստահաբար աւելի խորունկ ֆետաքթրութիւն պիտի արթնցնէր Հայ երիտասարդութեան մէջ: Սակայն ժամանակին երբ աթոռ հաստատելու աշխատանքները սկսան Պոստոնի մէջ, նախաձեռնողները, որոնք բոլորում էին National Association for Armenian Studies and Research ընկերութեան շուրջ, ուզեցին առաջնակարգ ուսումնական կեդրոնի մը մէջ տեսնել զայն՝ անսալով ամերիկացի հայասէր ուսումնականներու խորհուրդին: Հարվըրտի հայկական ուսմանց վարիչը՝ ուսուցչապետ Robert Thomson՝ այժմ կը գտնուի Տամպարթըն Օքս, Ուաշինկթըն և կը ղեկավարէ Բիւզանդագիտական կեդրոնը: Սոյն պաշտօնը ժամանակաւոր է: Ան մի քանի տարիէն պիտի վերադառնայ Հարվըրտ: Հարվըրտի Հայագիտական ծրագիրը մինչև հիմա հայագիտութեան մէջ միայն խորացող և մասնագիտացող գիտնականներ չէ արտադրած: Սակայն հայագիտութեան յարակից ճիւղերու մէջ մասնագիտացողներու առիթ տուած է որ լեզու և պատմութիւն սորվին և հայկական աղբիւրներ օգտագործեն իրենց աշխատասիրութեանց մէջ և կամ հայկական նիւթերու մասին գրեն իրենց աւարտաճառերը:

7. Iona College/St. Vladimir's Seminary- Ս. Ներսէս Աստուածաբանական Ծեմարանի հայերէն դասընթացքն է այս, որ cross-register եղած է նաև վերոյիշեալ հաստատութեանց դասացուցակներուն մէջ:

8. Laney College, Los Angeles City College- Այս դպրոցներուն մէջ մանր մունր դասընթացքներ եղած են ժամանակին: Յաւելեալ տեղեկութիւններ կարելի ըլլայ քաղել տեղաբնակ Հայերէ:

9. Queens College- Նիւ Եորքի մօտ գտնուող այս դպրոցը կը յաճախեն մեծ թիւով Հայ երիտասարդներ: Ընդհատաբար դասաւանդում է Հայոց պատմութիւն և Հայերէն լեզու պատահական

անձերու և երբեմն ալ Գոլոմպիայի հայագիտական ծրագրի հետևող ուսանողներու կողմէ:

10. St. Joseph's College- Հ. Զաւէն Արգումանեան իր Ֆիլատելֆիա կեցութեան շրջանին պատմական և լեզուական մի քանի դասեր տուաւ այս դպրոցին մէջ:

11. Salem State College- Այժմ դադրած կարճատև դասընթացներու կարգին կը պատկանի այս մէկը ևս:

12. Tufts University- Պոստմի արուարձաններէն մէկուն մէջ գտնուող այս համալսարանին մէջ ընդհատաբար ուսուցուած է Հայոց լեզու և պատմութիւն: Մի քանի տարիէ ի վեր Լուսի Տէր Մանուէլեան հայկական արուեստի և ճարտարապետութեան պատմութիւն սկսած է դասաւանդել: Դպրոցին մէջ կան բազմաթիւ Հայ աշակերտներ և ունին հայկական ակումբ:

13. University of Connecticut-Storrs- Հարթֆորթ քաղաքի մէջ և շուրջը գտնուող դպրոցներու մէջ ընդհատաբար ուսուցուած է Հայոց լեզու և պատմութիւն: Հայագիտութեամբ հետաքրքրուող Հայ և օտար ուսումնականներ եղած են հինէն Հարթֆորթ Սեմինէրիի մէջ: Ատեն մը մի քանի ուսանողներ և տեղական Հայերէ կազմուած միութիւն մը յաջողեցան մէկ կամ երկու տարի տևող դասընթացք մը հաստատել Հարթֆորթի Trinity College-ին մէջ: Այժմ՝ նման միութիւն մը աւելի լուրջ աշխատանքի լծուած է Քոնէթիքէթի համալսարանին մէջ ծրագիր մը հաստատելու: 1987-1988, Տոքթ. Գէորգ Պուռնութեան սկսած է դասաւանդութիւն կատարել: Յոյս կայ որ աւելի հաստատուն հիմերու վրայ կը դրուի ծրագիրը:

14. University of Maine- Ժամանակաւոր դասընթացք մը որ այժմ դադրած է: Նման դասընթացք մըն ալ Providence-ի մէջ գտնուող Brown համալսարանին մէջ կար մինչև անցեալ տարի:

15. University of Massachusetts-Amherst-ի մէջ, որ Պոստմէն մօտ 100 միլոն հեռու է, կար լաւ ծրագիր մը ճեմարանական մակարդակի վրայ: Ուսուցչապետն էր Տոքթ. Վարդան Արթինեան: Զանազան պատճառներով դադրեցաւ դասաւանդութիւնը 1970-ական թուականներու կէսերուն: Այժմ վերստին կը մտածուի նոր ծրագիր մը հաստատելու մասին: Բաւական Հայ ուսանողութիւն կայ հոն: Մակարդակը ճեմարանական է, բաւական բարձր, բայց չի հաւասարի առաջնակարգ դպրոցներուն: Պոստմի քէմիքըը ևս անցեալին ունեցած է Հայերէնի դասաւանդութիւն: Յակոբ Էթմէքճեան զանազան դասեր տուած է հոս, ինչպէս նաև Պոստմ

Եունիվերսիթիի և Նորթհաթերն Եունիվերսիթիի մէջ: Այժմ կ'ուսուցուի Հայոց լեզու, և ծրագիր կայ նոր դասընթացքներ հաստատելու: Լաւ դպրոց է բայց հետազօտական կեդրոն չի կրնար ըլլալ:

16. University of Pennsylvania- Այժմ դասաւանդութիւն չկայ այս դպրոցին մէջ: Կայ Հայերէն գիտցող անձ մը դպրոցի Լեզուա-բանական Ֆաքիլթէին մէջ, որ ի պահանջել հարկին կրնայ Հայերէն դասաւանդել: Այս ծրագիրը ձախողեցաւ որովհետեւ դպրոցի Հայ բարերարը իր խոստացած յատկացումը չըրաւ:

17. Պրն. Օշին Քեշիշեանէն քաղած ենք մեր տեղեկութիւնները Լոս Անճելէսի շրջանին մէջ գտնուող դպրոցներու վերաբերեալ: Քեշիշեան ինք այժմ Հայ և Հայ անգլիագիր գրականութեան վերաբերեալ դասեր կ'աւանդէ Glendale Community College-ի մէջ: Ըսաւ որ ծրագիր մըն ալ կայ Նորթին Քոլէճին մէջ:

18. U.C.L.A.- Հայագիտական երկրորդ աթոռն է այս, ուր կը դասաւանդեն Փրոֆ. Աւետիս Սանճեան* և Փրոֆ. Ռիշըրտ Յով-հաննէսեան: Համալսարանը ունի բարձր մակարդակ և մեծ թիով Հայ աշակերտութիւն: Դպրոցի հայագիտական ծրագիրը արդիւնաւոր եղած է: Բաւանաբար շատ աւելի արդիւնաւոր պիտի ըլլար, եթէ Ռէյկընեան վարչակարգի օրով ակադեմիական կեանքը, մա-նաւանդ ուսուցչական ասպարէզը, անկում չկրէր:

19. Wayne State ուսումնական հաստատութեան մէջ, որ կը գտնուի Տիթթոյթի մէջ, երկար տարիներէ ի վեր կար փոքրիկ ծրագիր մը: Սոյն դպրոցը ևս հայագիտական ուսմանց համար հետազօտական կեդրոն մը չէ եղած երբեք:

20. University of Michigan, Ann Arbor համալսարանը, որ կը գտնուի Տիթթոյթի մօտ, այժմ ունի զոյգ մը նորաստեղծ հայագիտական աթոռներ: Համալսարանը ունի բարձր մակարդակ: Ուսուցչապետներն են՝ Փրոֆ. Ռոնալտ Սիւնի և Փրոֆ. Գէորգ Պարտագճեան: Ծրագիրը դեռ նորակազմ ըլլալուն՝ կարելի չէ արդիւնքի մասին խօսիլ: Նոյն համալսարանի Տիլըպորնի մասնաճիւղին մէջ այժմ հաստատուած է հետազօտական կեդրոն մը, որուն վարիչն է Փրոֆ. Տէնիս Փափագեան: Հաստատութենէն ներս կան նաև լեզուական և Բաւանաբար պատմական դասընթացքներ:

21. Գանատայի մէջ ևս կիրակուած էին մի քանի ծրագիրներ: Տոքդ. Գէորգ Պաղճեան ժամանակ մը Հայոց պատմութիւն կը

* Փրոֆ. Սանճեանի մահով աթոռը կը մնայ թափուր ներկայիս:

դասաւանդէր Սըր Ծորն Ուիլիըմզ Համալսարանին և Եունիվըրսիթի ալ Քէպէքի մէջ: Իսկ Լուսի տէր Մանուէլեան 1987ի աշնան կիսամեակ մը դասաւանդեց Հայ արուեստի պատմութիւն ՄըքՎիլ Համալսարանին մէջ:

22. Ծիքակոյի Համալսարանին մէջ ևս կայ եռամսեայ ծրագիր մը: Այս տարի այցելու դասախօս մը ունեցան:

23. Սան Ֆրանսիսքոյի համալսարանին մէջ շրջան մը գրական նիւթերու շուրջ դասախօսեց Փրոֆ. Վահէ Օշական:

24. Պըքլիի Համալսարանին մէջ, ուր երբեմն կար հայագիտական ծրագիր, նոր դասընթացքներ հաստատելու կարելիութիւնը կը հետապնդուի:

Որպէս եզրակացութիւն այս հպանցիկ տեղեկութեանց՝ լուրջ Հայագիտական ծրագիր մը, որ օգտակարութիւն ունենայ ո՛չ միայն գիտութեան այլ և մեր գաղութին, յաջողցնելու համար մի քանի նախադրեալներ անհրաժեշտ կը նկատեմ: Առաջին՝ ծրագրի գործադրութեան համար ընտրուած համալսարանը պէտք է ունենայ բարձր ակադեմական մակարդակ, որպէսզի կարելի ըլլայ հայագիտական ուսմունքը թէ՛ ճեմարանական և թէ՛ ալ համալսարանական մակարդակներու վրայ իրականացնել: Երկրորդ՝ ծրագիրը պէտք է ո՛չ միայն զարկ տայ դասընթացքներու, այլ և քաջալերէ և սատարէ հետազօտական աշխատանքները յառաջ տանելու: Երրորդ՝ պէտք է ընտրուին այնպիսի համալսարաններ, ուր հոծ ըլլայ Հայ ուսանողութեան թիւը, որպէսզի կարելի ըլլայ տուեալ համայնքին մէջ հետաքրքրութիւն ստեղծել: Չորրորդ՝ պէտք է նշանակուին այնպիսի ուսուցչապետներ, որոնց համար խորթ չըլլայ Հայ կեանքը:

Նկատողութեան արժանի կէտ մըն ալ այն է, որ գլխաւոր աթոռներէն և ո՛չ մէկը ցարդ չէ դադրած գործելէ: Փէնսիլվանիոյ Համալսարանի պարագան քիչ մը տարբեր էր: Իսկ երկրորդ կարևոր կէտը այն է, որ հայագիտական բարձրագոյն ուսմանց հետևող և տրոքորայի աստիճանին հասնող ուսանողներէն միայն երկուքը, որոնց ճիւղերը զուտ Հայագիտութիւն չէին՝ կոչուեցան ակադեմական պաշտօնի: Մնացեալներուն բացարձակ մեծամասնութիւնը մնացին անգործ, և դառնացած՝ ստիպուեցան կեանքի այլ ասպարէզներ ընտրել: Ընկերութեան մը մէջ, ուր դրամատէր ընչեղներու քմայքն է տիրապետողը, հին աշխարհի և Հայոց հին քաղաքակրթութեան մասնագէտը դարձաւ գրադարանի մէջ գործող պարզ պաշտօնեայ, Հայ-Օսմանեան յարաբերութեանց մասնագէտը ստիպուեցաւ գաղթել ուրիշ երկիր և գերի բռնուեցաւ, Օսմանեան ծածկագրութեան և Հայոց պատմութեան նոր շրջանի

մասնագետը դարձաւ... լուսանկարիչ, Զաքարեան Հայաստանի մասնագետին վիճակուեցաւ... քոմսիիթըրի ընկերութեան մը մէջ պաշտօնեայ ըլլալ, ուշ միջնադարեան շրջանի մասնագետը եղաւ... դպրոցի մը մէջ պաշտօնավարող քարտուղար, մատենագրութեան մասնագետը... դարձաւ Մերձաւոր Արեւելքի դպրոցներէն մէկուն մէջ գործող նախակրթարանի ուսուցիչ. բազմաթիւ ուրիշներ ստիպուեցան իրենց աւարտանաւորը չամբողջացուցած լքել հայագիտական ասպարէզը: Այս երկոյթները պատահեցան, երբ անդին դրամը շուայլօրէն կը վատնուէր և դեռ կը վատնուի պարապ նպատակներու համար: Սոյն տողերը ստորագրողին թելադրութիւնը Հայ երիտասարդութեան պիտի ըլլայ հետևեալը. որ հայագիտութեամբ հետաքրքրուողներ ընտրեն ապրուստ ճարող մասնագիտութիւն մը և զբաղին հայագիտութեամբ՝ որպէս երկրորդական ճիւղ, որպէսզի ապագայ լուսախաբութեանց առաջքը առնեն: Ծիշդ է որ պէտք եղած չափով պիտի չկարենան խորացնել իրենց գիտութիւնը հայագիտութեան մէջ, բայց մեր ընկերութիւնը կը թուի թէ մակերեսային գիտութեամբ գոհանալու վարժուած է: Իսկ Հայագիտութեան մէջ մասնագիտացողները պէտք է ըլլան այնպիսիք, որոնք կա՛մ նիւթական լայն միջոցներ ունին արդէն, և կամ ալ կրնան ընչեղներու քմայքը գոհացնել, որ նախանձելի վիճակ մը չէ երբեք: Մինչ այդ շնորհաւորե՛նք մենք զմեզ որ 1965էն 1980 թուականներուն այլևայլ ճիւղերու մէջ պատրաստուած տաղանդաւոր հայագետներու ամբողջ սերունդ մը կորսնցուցինք:

1987

Գրիգոր Քհնյ. Մագսուտեան

ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԱՆՑԵԱԼ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՄՕՏԱԻՈՐ ՎԻՃԱԿԸ

Իրանահայ վարժարաններու մասին հետևեալ քաղաածոյ տեղեկութիւնները ազնուօրէն մեզի փոխանցած է այժմ Լոս Անճելըս բնակող ծանօթ արձակագիր Անդրանիկ Սարեանը, որուն կը յայտնենք մեր շնորհակալութիւնը: Պրն. Սարեանին բառերով. «Եթէ ո՛չ 100 տոկոսով՝ ապա կարելի է ասել մեծ մասամբ ճշգրիտ պիտի համարել» տեղեկութիւնները:

Պարսկահայ ազգային հասարակական կեանքի կառուցը, կարելի է ասել՝ սկիզբ է առնում Ծախաբբասեան բռնագաղթի (1605) յաջորդող տարիներում, գլխաւորաբար Նոր Զուղայում: Օրինական դպրոցների հիմնադրման պատիւն էլ պատկանում է դարձեալ Զուղային, որտեղ 1833-4 թուականներին հիմն է դրում մի դպրոցի: Տարիներ անց, 1880-ական թուականներին, «Կուսանաց Անապատը», դարձեալ Նոր Զուղայում, վեր է ածում դպրոցի՝ «Կենտրոնական» անուան տակ: 19-րդ դարի վերջերում, Գէորգ Քանանեանը իր հարստութեան մի մասը կտակում է արդիական դպրոցի հիմնադրման նպատակին: 1902-1903 թուականներին կառուցում է Գէորգ Քանանեան դպրոցը: Թէ՛ Քանանեանը և թէ՛ Կենտրոնականը փակում են 1936 թուին՝ Ռզա Ծաֆի կողմից, վերաբացուելով պատերազմի ժամանակ, 1942-ին, իրենց գոյութիւնը պահելով մինչև ներկայ թուականը, մօտ 1,000 աշակերտներով: Կովկասին սահմանակից, և նրա անմիջական ազդեցութեանը տակ, Թաւրիզն ու Սալմաստը ունեցել են իրենց չորս և վեց դասեայ դպրոցները՝ 19-րդ դարի վերջերին: Այդ վարժարանները այլևս բաւարարել չկարողանալով ժամանակակից պահանջներին, 1909-ին ծնունդ է առնում ժամանակի Պարսկահայ խոշորագոյն դպրոցը՝ «Ատրպատականի Հայոց Թեմական դպրոց» անուան տակ. նա բարձրագոյն մակարդակի ուսումնարան էր: Համարեա համալսարանի մակարդակ ներկայացնող «Թեմական»-ից ելան Պարսկահայ դպրոցների լաւագոյն տեսուչները, ուսուցիչները, երաժիշտներն ու խմբավարները: Փակուեց Ռզա Ծաֆի հրամանով՝ 1936-ին: (1934 թուին, Ռզա Ծաֆը իր կեանքի միակ ճամբորդութիւնը կատարեց դէպի Թուրքիա՝ Աթաթուրքին այցելութիւն տալու մտադրութեամբ: Դարձին, երբեմնի մեր բարեկամ Ծաֆի առաջին գործը եղաւ՝ բանտարկութեան տալ ժամանակի Լուսաւորութեան նախարար Մաթէոս Խանին. իսկ 1936-ին արձակեց Հայկական դպրոցների փակման ֆարման-հրահանգը, որով Պարսկահայ գլխաւոր դպրոցների դռները փակուեցին Հայ աշակերտութեան առջև. մնացին գաւառական աննշան դպրոցները, Պարսկերէնի լրիւ դասաւանդութեամբ, և խիստ հսկողութեան ներ-

քոյ: Դպրոցները վերաբացուեցին 1942-ին, բայց ո՛չ հին ծրագրով ու մակարդակով: Իսկ ինչ որ պակաս էր թողել Ռզա Շահը, ներկայ օրերում եկաւ լրացնելու Այաթոլլա Էմամ Խոմէյնին՝ ծանր խստութիւնների տակ դնելով Հայերէնի դասաւանդութիւնը, և պարտադրելով որ կրօնական դասերը տրուեն Պարսկերէնով):

Հարաւային շրջանի գաւառները ունեցել են իրենց չորս դասեայ դպրոցները, սոյն դարի սկզբնական տարիներից: Փակուեցին մասամբ ներգաղթի տարին՝ 1946-ին, մասամբ էլ 1965-ին, երբ գաւառը ի սպառ դատարկուեց Հայութիւնից՝ 360 տարիների կեանք բոլորելուց յետոյ:

Պարսկաստանի հարաւային Խոզիստան նահանգում, (մինչև Իրան-Իրաք «պատերազմը», 1980 Սեպտ.) լրի միջնակարգ դպրոցով օժտուած էր Աբադանը, 1957-59 թուականներին շուրջ 1,300 աշակերտներով, Մասչէդ-Սուլէյմանը՝ վեց դասեայ տարրականով, մօտ 400 դպրոցականներով: Նրանք ներկայումս փակ վիճակում են, Հայութիւնից դատարկուած լինելու հետևանքով: Բաց են միայն մի շարք փոքր դպրոցներ: Փակ է Խորրամշահի «Րաֆֆի» դպրոցը՝ պատերազմի պատճառով:

Թեհրանը, որ սոյն դարասկիզբին, մօտաւոր թիւով՝ 15-20,000 Հայութիւն էր հաշւում, ուներ իր «Հայկազեան» դպրոցը: 1934-ից դէս՝ շարունակում է իր գոյութիւնը «Դալթեան-Քուշէշ» նոր անուան տակ: Փակուելով 1936-ին, և վերաբացուելով 1942-ին, ունենում է տղայոց և աղջիկների երկու առանձին շէնքերը՝ լրի միջնակարգի մակարդակով:

Թեհրանահայութեան թիւն աննախընթաց աճ է արձանագրում 1947 թուականից դէս, երբ Հայրենադարձութեան խանգարման հետևանքով, Թեհրան է հոսում հարաւային գաւառների բազմահազար ժողովուրդը. գալիս են նաև այլ շրջաններից, ու Թեհրանի Հայութեան թիւը բարձրանում է 100-110 հազարի: 60-70-ական թուականներին դպրոցների թիւը հասնում է 30-33-ի: 60-70-ական թուականներին Թեհրանահայ դպրոցների աշակերտութեան թիւը հասնում է 15 հազարի:

Հայագիտական դասընթացքները տեղի էին ունենում Սպահանի համալսարանում, և Թեհրանի պետական համալսարանում՝ Լուսաւորութեան նախարարութեան հովանաւորութեամբ և ծախսերով: Սպահանը տակաւին պահում է այդ կառույցը, բայց ո՛չ Թեհրանը: Իսլամական յեղափոխութիւնից յետոյ (1979-80), այդ բաժինը փակուելուց յետոյ, դրան փոխարինելու է գալիս «Հայերէնագիտական» Դասընթացքը՝ հովանաւորուած Թեհրանի Առաջնորդարանի կողմից, և Առաջնորդարանում. ծախսերի հոգացումը՝ Թեմական Խորհրդի կողմից:

Իսլամական կառավարութեան հաստատումից յետոյ, բազմահազար Հայեր սկսեցին արտագաղթել: Աշակերտութեան

թիւը նկատելի կերպով նուազում է կրում: Օրինակ, Նաչիրի-ն, որ քանի տարիներ առաջ ունէր 650 աշակերտ՝ ներկայումս ունի 400, Նոր Անի-ն 270-ից իջել է 129-ի, Դաթեան-Քուշեշ-ը՝ 1,200-ից 223-ի (տղայոցը), Մարիամեան-ը 1,100-ից 700-ի, ևայլն:

Անցեալում, 1942-1980, եթէ Հայկական առարկաները՝ լեզու, Հայոց պատմութիւն, կրօն՝ օրական երկու-երեք ժամ էին ուսուցում «կրօնք»-ի անուան տակ, յեղափոխութիւնից յետոյ, շաբաթական երկու ժամ է յատկացուել կրօնի, այն էլ դասարաններում, և ո՛չ թէ բոլոր դպրոցներում, որով անուանական և անիմաստ խնդիր պիտի նկատել:

Անդրանիկ Սարեան

**ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ ԹԻԻ
(1985-86 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻ)**

		ՕՐԻՈՐԴԱՑ			ՏՂԱՅՈՑ		
Դասարան	Ծիղ	Մ. Մանուկեան	Թովմասեան	Մարիամեան	Մարիամեան	Սողոմոնեան	ԳՈՒՄԱՐ
Ա.	Ա.	117	66	33	183	33	432
	Բ.	26	54	28		91	199
Բ.	ՈՒՍՈՂԹ.	27			80	36	143
	ԲՆԱԳԻՏԹ.	83	64	26	79	60	312
	ՏՆՏԵՍ.		36	13	34	27	110
	ԳՐԱԿԱՆ						
Գ.	ՈՒՍՈՂԹ.	13			50	23	86
	ԲՆԱԳԻՏԹ.	63	49	29	74	32	247
	ՏՆՏԵՍ.	50	30	25	30	30	165
	ԳՐԱԿԱՆ						
Դ.	ՈՒՍՈՂԹ.	17			50	27	94
	ԲՆԱԳԻՏԹ.	74	65	41	62	46	288
	ՏՆՏԵՍ.	39	76	14	31	58	218
	ԳՐԱԿԱՆ						
	ԳՈՒՄԱՐ	509	440	209	673	463	2294

1986-1987 ՏԱՐԵՐԱԶԱՆԻ
ՊՈԼԱՍՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿԸ ԵՒ ԱՇԽԱՏԵՐՏՈՒԹՅԱՆ ԹԻԻԸ

թիւ	նիւն- թւկն	վարժարանի անուն և վայր	լիսէ	միջնորդ	նիսրթ	մնկարտ	գումար
1	1952	Ս. Խաչ Դարեւականք (Սկիւտար)	38	55			93
2	1886	Կեղորոնական (Ղալաթիա)	73	84			157
3	1895	Էսայեան (Բէրա)	120	55	94	24	293
4	1808	Վիեննական Միխթարեան (Փանկալթը)	49	44	261	61	415
5	1863	Սահակեան-Նունեան (Սամաթիա)	129	108	274	55	566
6	1830	Պէզճեան (Գամգապը)		55	153	27	235
7	1844	Տատեան (Պագլըր-գիւղ)		103	364	92	559
8	1912	ՄԷրամէթեան (Ֆէրիգիւղ)		131	388	90	609
9	1873	Արամեան-Ունճեան (Գատըր-գիւղ)		59	139	34	232
10	1820	Լեւոնեան-Վարդուհեան (Թօփգապը)			125	26	151
11	1887	Սահակ-Մեարոյ (Եշիլգիւղ)			168	30	198
12	1902	Պէզազեան (Բէրա)			123	25	148
13	1909	Հինդեան-Նոր Դարոց (Նշան Թաշ)			57	17	74
14	1913	Գարսիէօգեան (Շիշլի)			114		114
15	1886	Գալֆայեան (Սկիւտար)			54		54
16	1838	Սէմէճեան (Սկիւտար)			15	4	19
17	1872	Ներսէսեան-Երմոնեան (Սկիւտար)			96	17	113
18	1863	Անարատ Յոթիւն (Սամաթիա)			89	12	101
19	1863	Անարատ Յոթիւն (Փանկալթը)			83	17	100
20	1808	Վենետիկեան Միխթարեան (Պօփօնթի)			9	21	30
21	1884	Թարգմանչաց (Օրթագիւղ) Ընդհանուր գումար	409	694	2618	567	27 4288

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ԱՌԱՋԱՐԿ

Մալխասեան Հիմնարկութիւնը, գիտակից յառաջադրումով նախաձեռնութեան ահանգնութեան և անոր մի՛այն հանգրուանային իրագործումին, հետևեալ եռաստիճան աշխատանքային ծրագիրը կը յանձնէ հանրութեան ուշադրութեան, ակնկալելով որ անհատներ թէ կազմակերպութիւններ իրենց տեսակէտները յայտնեն այդ ուղղութեամբ, և ի հարկին իրենց մասնագիտական հմտութիւնն ու այլ կարգի միջոցները ի սպաս դնեն անոր կիրարկումին:

ա.- Բիրեղացում այս աշխատութեամբ ներկայացումով արմենականութիւն հասկացութեան.

բ.- Մեկնելով բիրեղացեալ հասկացութենէն՝ մշակումը համա-հայկական կրթական ծրագրի մը.

գ.- Գոյացումը համահայկական մարմնի մը, որ գործի վերածէ ծրագիրը:

ա.- ԲԻՐԵՂԱՑՈՒՄԻ ՀԱՆԳՐՈՒՄԱՆ

Առաջին հանգրուանը կը միտի զարգացնելու պայմանադրականօրէն **Արմենականութիւն** անունով ներկայացում իմնադրոյթները, յանգելու համար համազգային կրթական փոխադասութեան մը: Այս հանգրուանին իրենց մասնակցութիւնը կրնայ բերել իրաքանչիւր հայ՝ առանց որևէ մասնագիտական սահմանափակումի: Բոլո՛ր անոնք, որոնք ըսելիք ունին այս ուղղութեամբ:

բ.- ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ՀԱՆԳՐՈՒՄԱՆ

Մշակումէն ետք համազգային կրթական փոխադասութեան, կը սկսի մանկամարային-մանկապարտիզային, նախակրթական, միջ-նակարգ, երկրորդական և համալսարանական ընդգրկուն համազգային կրթական ծրագրի մը պատրաստութեան հանգրուանը:

Նպատակադրուածը, խորքին մէջ, պատրաստութիւնն է մեթոտաբանութեան մը, ինչպէս նաև անհրաժեշտ կրթական իրեղէն-ներու նախագիծերու՝ դասագիրք, ուսուցչական ուղեցոյց, աշակերտական-ուսանողական օժանդակ ձեռնարկ, օժանդակ գրականութիւն, որմագդ, պատկերիզ, ձայներիզ, ևլն.:

Այս հանգրուանին անհրաժեշտ է ապահովել մասնակցութիւնը յատկապէս կրթարաններու անձնակազմերուն և մանկավարժներու, ինչպէս նաև համապատասխան դասանիւթերու և կրթական-ուսուցողական իրեղէններու մասնագէտներու:

գ.- ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԳՐՈՒՄԱՆ

Պատրաստուած համազգային կրթական ծրագիրը գործի դնելու համար կը հրաւիրուի համազգային գիտաժողով մը, ուր կը քննուի պատրաստուած ծրագիրը և յետ վաւերացումի՝ կը ստեղծուի

համահայկական մարմին մը, ուր ներգրաւուած կ'ըլլան աշխարհիկ և հոգևոր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ և անհատ մասնագէտներ՝

- Գոյացնելու համար անհրաժեշտ նիւթական միջոցները.
- Հետևելու համար համազգային կրթական ծրագրին գործադրութեան.
- Ժամանակ առ ժամանակ վերատեսութեան ենթարկելու համար այդ կրթական ծրագիրը, հետևաբար և՛ իրեղէնները:

* * *

Սկզբնական աշխատանքները գործնական հունի մէջ դնելու նպատակով, Մալխասեան Հիմնարկութիւնը արդէն դիմած է կարգ մը քայլերու, որոնց մասին տեղին կը գտնենք տեղեակ պահել ընթերցողները:

Առաջին քայլը եղած է կազմութիւնը երկու նախաձեռնող խումբերու, մին հայրենիքի և միւսը սփիւղքի մէջ:

Հայրենական նախաձեռնող խումբին շնորհիւ մշակուած են կարգ մը ծրագրեր, որոնք կրնան հիմք դառնալ ապագայ որևէ գործնական աշխատանքի՝ դասագիրքերու պատրաստութեան, դպրոցական կեանքի կազմակերպման, ուսուցիչներու վերապատրաստութեան և յարակից այլ հարցերու վերաբերեալ:

Սփիւղքեան նախաձեռնող խումբը իր վրայ վերցուցած է համազգային կրթական փիլիսոփայութեան, ապա նաև համազգային կրթական համակարգի մշակման նպատակով իր ուշադրութեան բերուելիք տեսակէտները համադրելու և «Կրթութիւն» գիրքով ներկայացուած ծրագիրներու իրագործումը հետապնդելու դեր:

Այնուհետև, Հիմնարկութիւնը կապ հաստատած է Հայաստանի Կրթական Նախարարութեան հետ, որուն սերտ գործակցութեամբ և հովանաւորութեամբ միայն կրնայ իրապէս համահայկական բնոյթ ստանալ առաջադրուող ծրագիրը:

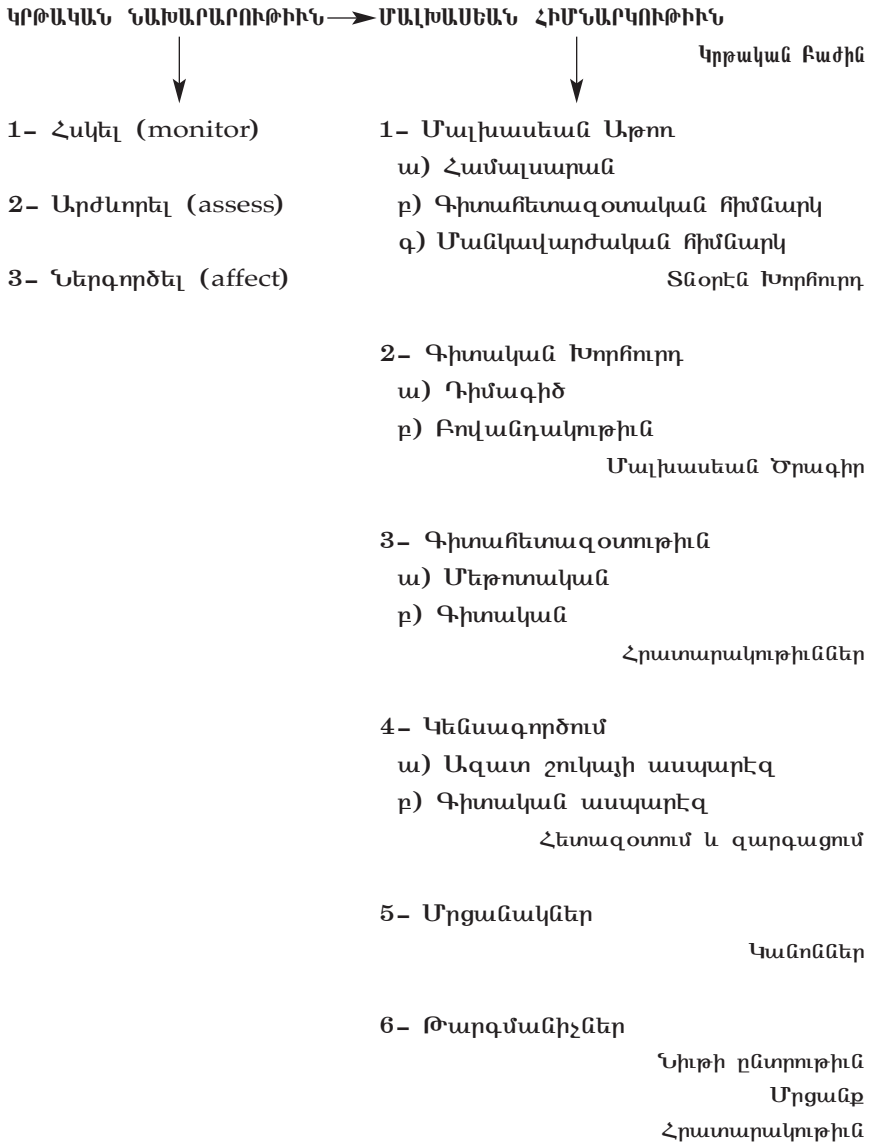
Հիմնարկութիւնը նաև պաշտօնապէս դիմած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան՝ ապահովելու համար Հայ Եկեղեցւոյ գործակցութիւնը ևս համազգային լայնահուն տարողութիւն ունեցող կրթական ծրագիրներու իրականացման մէջ:

* * *

Իբրև եզրափակում, ամա՛ւսիկ տիպ (model) մը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան Կրթական Նախարարութեան հետ գործակցաբար յաջողցնելու **համահայկական կրթական ծրագրին** իրագործումը:

ՔԱՏՐԵՐՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ - ԳՈՐԾԱԳԻՐ ԲԱԺԻՆ

Այս տախտակէն կը հետևի թէ.-

ա.- Հայաստանի Հանրապետութեան վարչապետին անմիջական հովանաւորութեամբ, Կրթական Նախարարութիւնը՝

- 1- Կը հետևի համահայկական կրթական ծրագրի պատրաստութեան աշխատանքներուն, որոնք կը կատարուին Մալխասեան Աթոռին կողմէ.
- 2- Ժամանակ առ ժամանակ կ'արժևորէ տարուող աշխատանքները.
- 3- Այդ արժևորումներու արդիւնքներուն հիման վրայ կը ներգործէ տարուող աշխատանքներուն վրայ՝ համապատասխան ուղղութիւն տալով անոնց:

բ.- Մալխասեան Հիմնարկութեան Կրթական Բաժինը (ՄՀԿԲ)՝

- 1- Կը հիմնէ Մալխասեան Աթոռը Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ: Աթոռը, անկախաբար իր գտնուած վայրէն, անմիջական յարաբերութեան մէջ կ'ըլլայ ազգային համալսարանին, գիտահետազօտական համապատասխան հիմնարկութիւններու և մանկավարժական հիմնարկին հետ.
- 2- ՄՀԿԲ-ը կ'ունենայ գիտական խորհուրդ մը, որ կը ճշդէ Աթոռին գործունէութեան ծիրն ու բովանդակութիւնը.
- 3- Ծշդուած գործունէութեան դաշտին և բովանդակութեան հիման վրայ Մալխասեան Աթոռը յառաջ կը տանի մեթոտական և գիտական իր աշխատանքները, որոնց արդիւնքները ի յայտ կու գան հրատարակութիւններու ընդմէջէն.
- 4- ՄՀԿԲ-ի հրատարակութիւնները կը կենսագործուին ազատ շուկայի և գիտական ասպարէզներու մէջ՝ զարկ տալով ՀԱՅ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ՄԱՐԶԵՐՈՒ.
- 5- Քաջալերելու համար հայ մասնագիտական միտքը, որ իր ուշադրութիւնը բևեռէ հայ ժողովուրդի հիմնահարցերուն վրայ՝ մեր ժողովուրդը զարգացական նոր սանդհամատերու բարձրացնելու միտումով, ՄՀԿԲ-ը կը հաստատէ պարգևատր մրցանակներ՝ կանխաւ ճշդուած կանոններու համաձայն յատկացուելու մրցանակակիրներուն.
- 6- ՄՀԿԲ-ը նաև զարկ կու տայ թարգմանական գրականութեան՝ անհրաժեշտ նկատելով օտար յառաջադէմ ժողովուրդներու փորձին մատուցումը հայ ժողովուրդին իր մայրենի լեզուով, որպէսզի թէ՛ հայերէն լեզուն իր բառապաշարային ճոխացումով քայլ պահէ արդի գիտական յառաջընթացին հետ, և թէ՛ հայ ժողովուրդը, յաջորդ

հազարամեակի սեմին, բոլոր մարզերուն մէջ բարձրանայ
այդ ժողովուրդներու մակարդակին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ (Դոկտ. Վաչէ Ղազարեան)	I
ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԷՆ (Դիմիտրի Նազարեան)	III
ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ	1
ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ	
Հալագիտութիւնը Ամերիկայի Մէջ (Դկտ. Գրիգոր Մազաւտեան)	97
Պարսկահայ Անցեալ և Ներկայ Դպրոցների Մօտաւոր Վիճակը (Անդրանիկ Սարեան)	106
1986-87 Տարեշրջանի Պոլսահայ Վարժարաններու Ցանկ	110
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ԱՌԱՋԱՐԿ	111